

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КАЛЬНА АНАСТАСІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.9:343.353

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ОРГАНАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ**

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ **А. В. Кальна**

Науковий керівник – **Плугатир Максим Віталійович**, кандидат юридичних наук, доцент

Київ–2023

АНОТАЦІЯ

Кальна А.В. Адміністративно-правова протидія органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

У дисертації досліджено адміністративно-правову протидію правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції, нормативно-правове забезпечення, зарубіжний досвід, повноваження органів Національної поліції, визначено поняття та елементи механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції, а також надана характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу та розглянуто особливості проваджень щодо даної категорії деліктів.

Наголошено на тому, що актуальність теми обумовлена перманентним розвитком адміністративно-правових норм, які є ключовою основою публічно-правового забезпечення виборчого процесу та гарантування виборчих прав громадян. Зазначене пов'язане з тим, що після здобуття Україною незалежності йде постійний процес зміни виборчого законодавства, на що мають реагувати теорія і практика адміністративного права, з метою розвитку, уточнення і забезпечення реалізації конституційно-правових норм. Ефективне забезпечення виборчих прав громадян є провідною проблемою сьогодення, оскільки порушення цього права призводить до сумнівів у легітимності публічної влади в Україні.

За результатами дослідження визначено мету адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу, а також надано власне визначення поняття адміністративного правопорушення у даній сфері. Запропоновано доповнення чинного законодавства нормами, які б передбачали

застосування до особи такого заходу як «обмеження виборчих прав», у разі вчинення нею адміністративного або кримінального правопорушення у сфері виборчого процесу.

Також проаналізовано практичну діяльність органів Національної поліції як суб'єктів протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, виділено низку недоліків адміністративно-правозастосувальній діяльності поліції та запропоновано низку заходів щодо їх усунення. Сформульовано власну класифікацію нормативно-правових актів, що врегульовують питання протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу

Сформульовано розуміння адміністративно-правового регулювання виборчого процесу, який являє собою діяльність щодо реалізації громадянами України невід'ємного природного права управляти державою безпосередньо, бути єдиним джерелом формування державної влади шляхом реалізації активного і пасивного права в процесі референдумів, виборів та інших формах безпосередньої демократії. Надано визначення поняття та елементів механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, який являє собою сукупність засобів та елементів, які здійснюють цілеспрямований вплив норм адміністративного права на виборчі відносини з метою: протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, забезпечення його нормального перебігу та реалізації народовладдя в Україні. До елементів механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції можливо віднести певну сукупність адміністративно-правових засобів

Запропоновано внесення змін до КУпАП щодо визначенні підвідомчості справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, а також щодо скорочення строків розгляду справ про зазначені адміністративні правопорушення.

Визначено особливості об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, з урахуванням специфіки об'єкту даних правопорушень, а також таких ознак об'єктивної сторони як: діяння,

наслідки, причинний зв'язок між ними та низки факультативних ознак (час, місце, спосіб, засоби, знаряддя, обстановка). Надано характеристику сутності суб'єктивних ознак адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, з наданням характеристики загального та спеціального суб'єкта даного виду правопорушень, а також з виділенням ознак їх суб'єктивної сторони, таких як вина, мета, мотив та емоційний стан.

Визначено зміст процесуальної діяльності органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, що дозволило визначити структуру відповідних проваджень та виділи їх стадії наступним чином. Перша стадія - адміністративне розслідування; друга стадія - розгляд справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; третя стадія - перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; четверта стадія - виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу (звернення постанови до виконання; безпосереднє виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу). Також виділено особливості накладення адміністративних стягнень за у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, підвідомчих органам Національної поліції.

Ключові слова: виборчий процес, адміністративно-правове регулювання, механізм адміністративно-правового регулювання, адміністративно-правовий статус, адміністративна відповідальність, адміністративний процес, розгляд справ, протидія правопорушенням, нормативно-правовий акт, міжнародний досвід, законодавство.

ANTOTATION

Kalna A.V. Administrative and legal counteraction to offenses by the National Police in the field of the election process – Thesis for a Doctor of Philosophy Degree in Specialty 081 – Law. – National Academy of International Affairs, Kyiv, 2020.

The thesis examines the administrative and legal response to offenses in the field of the election process by the National Police, regulatory and legal support, foreign experience, powers of the National Police, defines the concepts and elements of the mechanism of the administrative and legal response to offenses in the field of the election process by the National Police, and also provides the characteristics of administrative liability for offenses in the field of the election process and the specifics of the proceedings regarding this category of offenses were considered.

It is emphasized that the topicality of the topic is determined by the fact that a significant place in the system of public-legal provision of electoral rights of citizens belongs to the norms of administrative law, which in today's conditions are experiencing a state of further development. This is due to the fact that after Ukraine gained independence, there is a constant process of changing the electoral legislation, to which the theory and practice of administrative law must respond, in order to develop, clarify and ensure the implementation of constitutional and legal norms. Effective provision of the electoral rights of citizens is a leading problem today, as the violation of this right leads to doubts about the legitimacy of public authority in Ukraine.

Based on the results of the study, the purpose of administrative liability for offenses in the field of the election process was determined, and the definition of the concept of administrative offense in this field was also provided. It is proposed to supplement the current legislation with norms that would provide for the application of such a measure as "restriction of electoral rights" to a person in the event that

he/she commits an administrative or criminal offense in the field of the electoral process.

The practical activity of the National Police bodies as subjects of combating offenses in the field of the election process was also analyzed, a number of shortcomings of the administrative and law enforcement activities of the police were highlighted, and a number of measures to eliminate them were proposed. A separate classification of normative legal acts regulating the issue of countermeasures by the National Police against offenses in the field of the election process has been formulated

An understanding of the administrative-legal regulation of the election process is formulated, which is an activity related to the realization by the citizens of Ukraine of the inalienable natural right to govern the state directly, to be the only source of the formation of state power through the implementation of active and passive rights in the process of referenda, elections and other forms of direct democracy. A definition of the concept and elements of the mechanism of administrative-legal countermeasures against offenses in the field of the election process is provided, which is a set of means and elements that exert a targeted influence of the norms of administrative law on electoral relations with the aim of: countering offenses in the field of the election process, ensuring its normal course and implementation people's power in Ukraine. The elements of the mechanism of administrative and legal counteraction to offenses in the field of the election process by the National Police may include a certain set of administrative and legal means

It is proposed to make changes to the Code of Administrative Offenses regarding the determination of sub departmental jurisdiction of cases of administrative offenses in the field of the election process, as well as shortening of the terms of consideration of cases of pending administrative offenses.

Specific features of objective signs of administrative offenses in the field of the election process are determined, taking into account the specifics of the object of these offenses, as well as such signs of the objective side as: actions, consequences, causal relationship between them and a number of optional signs (time, place ,

method, means, tools, environment). A characterization of the essence of subjective signs of administrative offenses in the field of the election process is given, with the description of the general and special subject of this type of offense, as well as with the selection of signs of their subjective side, such as guilt, purpose, motive and emotional state.

The content of the procedural activity of the National Police bodies in cases of administrative offenses in the field of the election process was determined, which allowed to determine the structure of the relevant proceedings and distinguish their stages as follows. The first stage is an administrative investigation; the second stage - consideration of a case on an administrative offense in the field of the election process; the third stage - review of the resolution in the case of an administrative offense in the field of the election process; the fourth stage - implementation of the resolution in the case of an administrative offense in the field of the election process (appeal of the resolution for execution; direct implementation of the resolution in the case of an administrative offense in the field of the election process). The features of imposing administrative fines for administrative offenses in the field of the election process on the subordinate bodies of the National Police are also highlighted.

Key words: election process, administrative-legal regulation, mechanism of administrative-legal regulation, administrative-legal status, administrative responsibility, administrative process, consideration of cases, counteraction to offenses, normative-legal act, international experience, legislation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кальна А. В. Методологічні засади дослідження адміністративно-деліктних правовідносин у сфері виборчого процесу. *Економіка, фінанси, право*. 2022. № 12. С. 26-30. URL: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.12.5>

2. Кальна А. В. Діяльність поліції щодо протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 431-434. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/103>

3. Кальна А. В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові перспективи*. 2022. № 12 (30). С. 336-345. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12\(30\)-336-345](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12(30)-336-345)

4. Кальна А. В. Поняття та ознаки адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 14 (14). С. 11-20. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14\(14\)-11-20](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14(14)-11-20)

5. Кальна А. В. Принципи та структура проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. Випуск № 1 (15). С. 95-103. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-95-103](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-95-103)

6. Кальна А. В. Протидія правопорушенням у сфері виборчого процесу в країнах Європейського Союзу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1 (7). С. 253-262. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-253-262](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-253-262)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кальна А. В. Корупція у сфері виборчого процесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 грудня 2020 р.) : Ч. 2. Київ, 2020. С. 301-303

2. Кальна А. В. Класифікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації*: матеріали XVI науково-практичного семінару (Київ, 21 жовтня 2021 року). Київ, 2021. С. 79-82

3. Кальна А. В. Стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 04 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 262–271.

4. Кальна А. В. Проблеми реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 18 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 303–306.

5. Кальна А. В. Поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ, 2022. С. 203–207.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ.....	22
1.1. Стан дослідження протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції.....	22
1.2. Виборчий процес як об'єкт адміністративно-правового регулювання.....	52
1.3. Зарубіжний досвід регулювання правовідносин, що виникають у процесі протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу.....	68
Висновки до розділу 1.....	85
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРОТИДІЮ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ.....	88
2.1. Поняття та елементи механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу.....	88
2.2. Органи Національної поліції як суб'єкти протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу.....	102
2.3. Нормативно-правове забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції.....	114
Висновки до розділу 2.....	128
РОЗДІЛ 3. ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ.....	131

3.1. Характеристика адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, що підвідомчі органам Національної поліції України	131
3.2. Процесуальна діяльність органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу.....	173
Висновки до розділу 3.....	195
ВИСНОВКИ	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	206
ДОДАТКИ.....	229

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У відповідності до положень Конституції України громадянам гарантується право брати участь в управлінні державними справами, також визначається, що громадяни можуть вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах. В умовах коли Україна перебуває на шляху побудови розвиненої демократичної правової держави, особливого значення набуває реалізація громадянами зазначених конституційних прав, в першу чергу це стосується права обирати, а також права бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим публічно-правова охорона цих прав має бути достатньо ефективною, щоб протистояти різним протиправним посяганням. Актуальність дослідження даної сфери обумовлена перманентним розвитком адміністративно-правових норм, які є ключовою основою публічно-правового забезпечення виборчого процесу та гарантування виборчих прав громадян. Це пов'язано з тим, що після здобуття Україною незалежності йде постійний процес зміни виборчого законодавства, на що мають реагувати теорія і практика адміністративного права, з метою розвитку, уточнення і забезпечення реалізації конституційно-правових норм.

Ефективне забезпечення виборчих прав громадян є провідною проблемою сьогодення, оскільки порушення цього права призводить до сумнівів у легітимності публічної влади в Україні. Як свідчать результати соціологічних досліджень, проведених відповідними громадськими організаціями у період 2018-2020 роки, майже 60 відсотків респондентів визначають рівень забезпечення виборчих прав в Україні як незадовільний, тож відповідно, законодавство у сфері виборчих прав громадян потребує вдосконалення.

Теоретичною основою дослідження стали роботи учених стосовно вивчення різних аспектів адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян України, зокрема В.Б. Авер'янова, Н.І. Ануфрієва, В.Г. Афанасьєва,

О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, В.В. Бевзенка, В.М. Гаращука, В.В. Галунька, Е.Ф. Демського, Є.В. Додіна, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, В.К. Колпакова, Т.О. Коломоєць, Л.В. Ковалюк, О.В. Кузьменко, В.І. Курила, О.Г. Мурашина, В.І. Олефіра, О.І. Остапенка, С.В. Петкова, Ю.І. Римаренка, В.Д. Суценка, О.Ю. Синявської, М.М. Тищенко, Ю.О. Фрицького, В.К. Шкарупи, Х.П. Ярмакі та ін.

Слід зазначити, що в Україні опубліковано наукові праці з відповідної тематики, захищено дисертації, викладено підручники та затверджено належні навчальні програми, що стосуються питань протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу в Україні. Наприклад: дисертаційні дослідження – «Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення» (І.О. Луговий, 2007 рік); «Адміністративне провадження у справах про оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій під час проведення виборів в Україні» (В.В. Плукар, 2011 рік); «Адміністративно-правове забезпечення виборчих прав громадян України» (Є.В. Сердюк, 2013 рік); «Адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні» (Н.О. Чудик, 2021 рік); монографії – «Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики» (М.М. Рябець, 2001 рік); «Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні» (Ю.В. Шведа, 2010 рік); «Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України» (М.О. Баймуратов, Б.Я. Кофман, 2012 рік); «Виборчий процес в демократичних державах: загальнотеоретичне та порівняльно-правове дослідження» (М.С. Ільницький, 2018 рік); методичні рекомендації – «Дії працівників поліції під час виборчого процесу в Україні: методичні рекомендації» (О.С. Бакумов, О.І. Безпалова, О.Ю. Прокопенко та ін., 2019 рік) та інші. Разом з тим, вивчення та аналіз наведених та інших наукових робіт свідчить про відсутність окремого наукового дослідження в якому би досліджувались питання адміністративно-

правової протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу.

З точки зору адміністративно-правової методології, правове забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу базується на положеннях нормативно-правових актів та на науковому рівні обґрунтовано в працях вітчизняних та зарубіжних учених із філософії права, теорії держави і права, конституційного права, адміністративного права та процесу. Однак комплексне дослідження проблем адміністративно-правового забезпечення протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу ще не проводилося. Саме ці обставини визначають актуальність і вибір теми дослідження, її наукову, а також практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами Обрана тема дисертаційного дослідження спрямована на реалізацію основних положень виборчого законодавства України, що спрямоване на протидію правопорушенням у відповідній сфері, а також імплементацію у національному законодавстві кращих практик європейських держав щодо врегулювання виборчого процесу, зокрема врахування положень резолюцій Ради Європи, таких як: «Про кодекс належної практики у виборчих питаннях», Про обмеження на діяльність політичних партій у державах-членах Ради Європи», «Про зведення рекомендованих норм під час виборів», «Державам-членам щодо виборчих, громадянських та соціальних прав ув'язнених» тощо. Крім того, спрямована на забезпечення реалізації положень окремих нормативно-правових актів у зазначеній сфері, насамперед законів України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців», «Про всеукраїнський референдум», постанов Центральної виборчої комісії «Про Порядок організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів», «Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів», «Про порядок утворення виборчих дільниць на постійній основі, їх тимчасового закриття, ліквідації та

внесення змін до відомостей про утворені виборчі дільниць», «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування на виборах»; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019; Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 рр., затверджених постановою президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 р. № 30 (п. 3.4.2.5); Стратегічного плану розвитку Національної академії внутрішніх справ на 2018–2024 роки, затвердженого рішенням Вченої ради НАВС від 27 лютого 2018 р.; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454. Тема дисертаційного дослідження «Адміністративно-правова протидія органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу» затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 вересня 2020 р. (протокол № 20).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка теоретичних та практичних засад, а також комплексне розв'язання практичних питань адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції, з розробленням пропозицій щодо удосконалення законодавства та практики його застосування.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- висвітлити стан дослідження протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції;
- дослідити виборчий процес як об'єкт адміністративно-правового регулювання;
- вивчити зарубіжний досвід регулювання правовідносин, що виникають у процесі протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу;

- розглянути поняття та елементи механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу;
- охарактеризувати органи Національної поліції як суб'єктів протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу;
- визначити Нормативно-правове забезпечення протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу;
- надати характеристику адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, підвідомчих органам Національної поліції України;
- з'ясувати особливості процесуальної діяльності органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають та розвиваються під час адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції.

Предметом дослідження є адміністративно-правова протидія правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціально-правові методи пізнання, застосування яких визначається об'єктом та предметом даного дослідження та обумовлене метою та завданнями наукового пошуку. Серед загальнофілософських методів основним став діалектичний, який дозволив здійснити дослідження державно-правових явищ щодо адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, у тому числі виявити юридичну природу даних правопорушень, розкрити їх поняття та зміст (підрозділи 1.2, 2.3, 3.1). Головними серед загальнонаукових методів стали: системно-структурний, сутність якого полягала в комплексному дослідженні проблем адміністративно-правового забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, як єдиного цілісного комплексного утворення з узгодженням усіх його елементів і частин, завдяки йому вдалось сформулювати адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, розкрити форми та процедури їх діяльності, виявити

особливості адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу (підрозділи 1.3, 2.2, 3.2); статистичний метод забезпечив отримання та обробку інформації, що характеризує кількісні показники протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу. Методи аналізу та синтезу дозволили уточнити нормативно-правовий статус суб'єктів адміністративно-правових відносин щодо протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу (підрозділи 2.1, 2.2., 3.2), систему адміністративно-правового забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, кожному з її складових (підрозділи 1.1, 2.3); на основі дедуктивного методу розроблено концептуальні напрями розвитку адміністративно-правового забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу (підрозділи 2.2, 3.2). Основним серед сукупності використаних спеціально-юридичних методів був формально-догматичний, зміст якого полягав в дослідженні чинного законодавства і практики його застосування публічною адміністрацією, без врахування політичних, соціальних та економічних чинників (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1); метод порівняльного правознавства забезпечив необхідність використання досвіду іноземних держав у вітчизняній правотворчій та правозастосовній діяльності публічної адміністрації щодо протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу (підрозділ 1.3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані щодо діяльності уповноважених посадових осіб органів Національної поліції та суддів районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів щодо протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу, результати анкетування 242 респондентів (посадових осіб органів Національної поліції, професійна діяльність яких пов'язана з реалізацією адміністративної відповідальності), практика розгляду судами справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу (108 справ), правова публіцистика.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у відповідності до змісту та характеру розглянутих питань дисертація є одним із перших комплексних теоретико-практичних досліджень проблемних питань

адміністративно-правового механізму протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції. У роботі обґрунтовано низку наукових положень, висновків та пропозицій, зокрема:

уперше:

– визначено мету адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу, а також надано власне визначення поняття адміністративного правопорушення у даній сфері;

– запропоновано доповнення чинного законодавства нормами, які б передбачали застосування до особи такого заходу як «обмеження виборчих прав», у разі вчинення нею адміністративного або кримінального правопорушення у сфері виборчого процесу;

- проаналізовано практичну діяльність органів Національної поліції як суб'єктів протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, виділено низку недоліків адміністративно-правозастосувальній діяльності поліції та запропоновано низку заходів щодо їх усунення;

- сформульовано власну класифікацію нормативно-правових актів, що врегульовують питання протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції;

удосконалено:

– розуміння адміністративно-правового регулювання виборчого процесу, який являє собою діяльність щодо реалізації громадянами України невід'ємного природного права управляти державою безпосередньо, бути єдиним джерелом формування державної влади шляхом реалізації активного і пасивного права в процесі референдумів, виборів та інших формах безпосередньої демократії;

- визначення поняття та елементів механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, який являє собою сукупність засобів та елементів, які здійснюють цілеспрямований вплив норм адміністративного права на виборчі відносини з метою: протидії

правопорушенням у сфері виборчого процесу, забезпечення його нормального перебігу та реалізації народовладдя в Україні;

– твердження, згідно з яким до елементів механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції можливо віднести певну сукупність адміністративно-правових засобів;

– положення стосовно того, що існує необхідність внесення змін до КУпАП щодо визначенні підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, за які передбачена відповідальність за статтями 212⁷, 212⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, шляхом внесення відповідних змін до статей 221 та 222 КУпАП;

– обґрунтування потреби внесення змін до частини другої ст. 277 КУпАП, щодо скорочення строків розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, відповідальність за які передбачається статтями 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП;

дістали подальшого розвитку:

– розуміння складу адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, з урахуванням особливості їх об'єктивних та суб'єктивних ознак;

– положення щодо визначення особливостей об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, з урахуванням специфіки об'єкту даних правопорушень, а також таких ознак об'єктивної сторони як: діяння, наслідки, причинний зв'язок між ними та низки факультативних ознак (час, місце, спосіб, засоби, знаряддя, обстановка);

– визначення сутності суб'єктивних ознак адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, з наданням характеристики загального та спеціального суб'єкта даного виду правопорушень, а також з виділенням ознак їх суб'єктивної сторони, таких як вина, мета, мотив та емоційний стан;

– характеристика змісту процесуальної діяльності органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого

процесу, що дозволило визначити структуру відповідних проваджень та виділи їх стадії;

– положення щодо визначення особливостей накладення адміністративних стягнень за у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, підвідомчих органам Національної поліції та відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані у дисертаційному дослідженні висновки й пропозиції впроваджені та можуть використовуватись у:

– науково-дослідній сфері – при подальшому вирішенні проблемних питань, пов'язаних з дією адміністративно-правового механізму протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 03 лютого року);

– практичній діяльності – використання отриманих результатів дозволить покращити практичну діяльність органів і підрозділів Національної поліції щодо протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу (акт впровадження Головного управління Національної поліції України в м. Києві від 08 лютого 2023 року);

– освітньому процесі – матеріали дисертаційного дослідження використовуються під час проведення занять із навчальних дисциплін «Адміністративна відповідальність», «Адміністративно-деліктне право», «Адміністративний процес», «Сучасні аспекти адміністративної відповідальності» та ін. (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 12 квітня 2023 року).

Особистий внесок здобувача. Висновки сформульовано за результатами особистих досліджень автора. Дисертація є самостійною науковою працею; окремі проблеми висвітлені в адміністративно-правовій науці вперше; деякі питання викладені в новій інтерпретації з урахуванням сучасних тенденцій

розвитку юридичної науки, а також теорії й практики запобігання правопорушенням у сфері виборчого процесу.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, доповідалися та оприлюднені у виступах автора на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації: матеріали XVI науково-практичного семінару (Київ, 21 жовтня 2021 року); Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 04 листопада 2021 року); Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П.П. Михайленка (Київ, 18 листопада 2021 року); Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 29 верес. 2022 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені у десяти наукових публікаціях, серед яких шість статей – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також у чотирьох тезах, що опубліковані у збірниках матеріалів науково-практичних та міжнародних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають в себе вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (216 найменувань на 23 сторінках) та додатків (на 13 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку, із яких обсяг основного тексту – 205 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

1.1. Стан дослідження інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу

Дослідження питань протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу необхідно звернутись до загальнотеоретичних наукових розробок інституту адміністративної відповідальності в цілому, а також виділити її особливості за порушення у сфері виборчого законодавства.

Як політико-правовий інститут вибори мають досить велике значення для реалізації демократичних перетворень у суспільстві. Під час виборчого процесу в будь-якій державі, при спостереженні за ним, можливо зробити висновки про стан дотримання ключових прав та свобод громадян, про ступінь розвитку демократизації держави та суспільства, а також запровадження загальноприйнятих стандартів здійснення безпосереднього народовладдя.

Серед наукової спільноти, політичних та громадських діячів досить часто виникають дискусії щодо юридичних гарантій забезпечення виборчого процесу та реалізації виборчих прав громадян під час його проведення.

Переважно зазначені гарантій забезпечення виборчого процесу та реалізації виборчих прав громадян розуміють як «..систему правових норм, організаційних засобів, форм, за допомогою яких Конституцією та іншими законодавчими актами держави встановлюється порядок організації та проведення виборів, забезпечується їх охорона, а в разі порушення встановленого порядку – відновлюється їх конституційність та законність» [62], проте досить часто можливо зустріти позицію щодо необхідності удосконалення механізму юридичної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу та посягання на виборчі права громадян.

За час існування незалежної України, виборчий процес неодноразово був пов'язаний з вчиненням різного роду порушень, що стало передумовою прийняття низки змін до законодавчих актів, що встановлюють юридичну відповідальність за правопорушення у відповідній сфері.

Запровадження окремих видів юридичної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу обумовило необхідність подальшого вдосконалення відповідних норм. Важливе роль в цьому напрямку обіймає процес імплементації до національного законодавства відповідних міжнародних стандартів, а саме нормативних актів інших держав щодо встановлення відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. Тому дослідження національного законодавства щодо протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу має поєднуватись з вивченням відповідних міжнародних стандартів та висловленням пропозицій по їх запровадження в правовій системі нашої держави.

У наукових дослідженнях з правових питань виділяється низка специфічних ознак юридичної відповідальності:

- юридичну відповідальність визначають як один з видів такого явища як соціальна відповідальність, сутність якої відображається у забезпеченні охорони суспільних відносин які врегульовані державою та її реакції на порушення норм законодавства;

- юридична відповідальність встановлюється тільки нормативно-правовими актами, до яких переважно відносяться закони (як приклад можливо навести Кримінальний кодекс України, КУпАП, Кодекс законів про працю України тощо) та іншими підзаконними актами (наприклад, рішення місцевих адміністрацій чи місцевих рад з питань протидії окремим видам громадських проявів);

- юридична відповідальність реалізується за допомогою застосування та використання відповідних процесуальних норми;

- юридична відповідальність має бути реакцією з боку держави тільки на вчинення правопорушення чи злочину;

- юридична відповідальність є специфічною формою державного примусу, що застосовується до винної особи, незалежно від її бажання та волі, а також реалізується публічною адміністрацією або іншими суб'єктами, на підставі делегованих законодавством повноважень;

- ключовою ознакою юридичної відповідальності є застосування до винної особи покарання за вчинене правопорушення.

У наукових джерелах виділяють різні види юридичної відповідальності, серед такі основні види як: конституційна, кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна. У контексті протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу пропонується більш детально зупинитись на такому виді як адміністративна відповідальність.

В цілому таке поняття як відповідальність є філософсько-релігійно-правовим поняттям виходячи з джерел його виникнення та періоду його первісного формування. Дане поняття наповнене моральним змістом але й одночасно має правове значення.

Дане поняття формувалось та розвивалось протягом досить тривалого проміжку часу, починаючи від стародавніх часів та перших згадок про судовий розгляд справ у стародавній Греції, закінчуючи його остаточним становленням наприкінці середньовіччя [1, с. 32].

Ключові погляди давньогрецьких і давньоримських філософів про таке суспільне явище як відповідальність в подальшому знайшли свій розвиток при створенні Нового Заповіту а також у догматах християнської церкви, що сполучили елементи цього механізму соціальної регуляції з поглядами існування єдиного Бога та майбутній суд. Відповідні положення у євангельських джерелах стали реальною частиною життя християн, були складовою при формуванні засад віросповідання, що покладало обов'язок на кожного християнина надавати звіт про свої вчинки, передбачало оцінку їх поведінку в суспільстві [2, с. 353].

Концепція відповідальності, яка зайняла суттєве місце у християнській доктрині, закріпила демократичний та гуманний підхід до людської

особистості. Враховуючи та визнаючи права винної у вчиненні гріху особи, дана концепція запровадила такий механізм взаємодії як «звіт-відповідь-пояснення», що фактично надало християнській концепції відповідальності певну процесуальну структурованість та завершеність, що пізніше було відображено в інституті юридичної відповідальності.

Інститут відповідальності завжди мав своїм основним призначенням забезпечення справедливого застосування покарання або інших аналогічних до винної особи, як зазначається науковцями. Наприклад Т. Гоббс наголошував, що «...істотною особливістю покарання є те, що воно є зло, заподіюване державною владою» [3, с. 211]. Але застосування до винної особи покарання має відбуватись у відповідних процесуальних межах, з дотриманням певних формальних процедур та вивченням позиції обвинувачуваного, а також з об'єктивною оцінкою вчиненого діяння, що має запобігти свавіллю з боку влади та не допустить збільшення вищезазначеного «зла».

Так зване державне право (на даний час воно відоме як конституційне) стало першою галуззю права, яка сприйняла поняття відповідальності. Так в Указі Петра I «Про владу і відповідальність Сенату» 1711 року вперше зустрічається зазначене поняття [4, с. 642-643]. Дещо пізніше, у другій половині XIX століття, поняття відповідальності запроваджується в інших ключових галузях права, а саме у кримінальному та цивільному праві. В парадигмі адміністративного права зазначене поняття знайшло свій розвиток у XX столітті.

Значення адміністративної відповідальності для системи юридичної відповідальності вбачається досить важливою у зв'язку з тим, що вона виступає в якості результату відносин між публічною адміністрацією та громадянином. Даний вид відповідальності є наслідком прямого порушення приписів публічної адміністрації, яка є суттєвою складовою відносин «влада-підпорядкування». У даному контексті адміністративна відповідальність може розглядатися «як важливий інструмент правової держави, оскільки саме

завдяки їй держава має мобільну та дійову можливість реалізовувати свої вимоги як до фізичних, так і до юридичних осіб» [5].

У сучасній науці адміністративно-деліктного права, а також у адміністративно-юрисдикційній діяльності адміністративна відповідальність вживається як зрозуміле та загальновідоме поняття, зміст якого є досить однозначним та визначеним. Проте, у контексті законодавчих положень КУпАП та інших нормативно-правових актів, дане поняття нажаль вбачається недостатньо конкретним.

Наукові дослідження поняття та особливостей адміністративної відповідальності проводилися великою кількістю науковців у другій половині ХХ-го століття. Так, розпочинаючи з 60-х років, одним із ключових напрямів в адміністративно-правових дослідженнях стала наукова розробка інституту адміністративної відповідальності [6, С. 27]. Зазначене надало змогу таким відомим науковцям як Д.М. Бахрах, І.І. Веремеєнко, І.О. Галаган, А.П. Ключніченко, Л.В. Коваль, Б.М. Лазарєв, А.Є. Луньов, Л.Л. Попов, Н.Г. Салищева, М.С. Студенікіна, А.П. Шергін, а також багатьом іншим провести теоретичну розробку проблем адміністративної відповідальності та підготувати науково-обґрунтовану базу для прийняття за запровадження Основ законодавства СРСР про адміністративні правопорушення, який було прийнято у 1980 році, а також кодексів союзних республік про адміністративні правопорушення, що приймалися у 1984-1985 роках. Разом з тим єдине розуміння такого поняття як «адміністративна відповідальність» до цього часу відсутнє.

Наприклад І.П. Голосніченко вказує, що адміністративна відповідальність, у вузькому її розумінні означає реалізацію або ж застосування адміністративного стягнення. Він покладає в основу обов'язок правопорушника відповідати перед державою, в особі її уповноважених органів або посадових осіб, за вчинене протиправне діяння у межах встановленого законом стягнення. На його думку, адміністративна відповідальність визначається негативною реакцією держави на протиправні прояви окремих фізичних осіб, що полягає у

встановленні відповідних правил, заборон, а також санкцій які застосовуються до порушників в разі їх порушення. Також ним відзначається, що адміністративна відповідальність має є різновидом юридичної відповідальності та має усі відповідні ознаки останньої [7, с. 7].

Також під адміністративною відповідальністю пропонують розуміти застосування державними органами, посадовими особами та представниками влади встановлених державою заходів адміністративного впливу до громадян, а в окремо визначених випадках також до установ, підприємств, організацій за порушення законності або державної дисципліни [8].

А.Т. Комзюк, на відміну від попередніх науковців, визначає адміністративну відповідальність, як застосування до осіб, що вчинили адміністративні правопорушення, відповідних стягнень, які тягнуть для зазначених осіб негативні наслідки морального, особистісного, майнового або іншого характеру, а також накладаються уповноваженими на те посадовими особами або органами на підставах та в порядку, який встановлено відповідними нормами адміністративного права [9, с. 7].

І.О. Галаган вважає, що «адміністративна відповідальність – це застосування в установленому порядку уповноваженими на те органами та посадовими особами адміністративних стягнень, сформульованих у санкціях адміністративно-правових норм, до винних у вчиненні адміністративних проступків осіб, які містять державний і громадський осуд, осуд їх особистості та протиправного діяння, що виявляється в негативних наслідках, які правопорушники зобов'язані виконати, і які переслідують мету їх покарання, перевиховання, а також охорони громадського порядку у сфері державного управління» [10, с. 41].

На думку С.Т. Гончарука, адміністративна відповідальність являється специфічною формою негативного реагування з боку публічної адміністрації в особі компетентних органів по відношенню до окремої категорії протиправних проявів, а саме адміністративних деліктів, у відповідності до якої особи, що вчинили ці правопорушення, повинні дати відповідь перед уповноваженим

суб'єктом публічної адміністрації за свої протиправні дії та зазнати за це адміністративні стягнення у визначених законодавством формах і порядку [11, с. 19].

Також зустрічаються погляди, що адміністративна відповідальність – це обов'язок правопорушника відзвітувати перед державою за свою протиправну поведінку і перетерпіти негативні наслідки, передбачені законодавством (вплив уповноважених органів держави, громадських організацій і посадових осіб шляхом застосування відповідних заходів примусу) [12, с. 10].

Крім того наукові зазначають, що під адміністративною відповідальністю потрібно розуміти накладення адміністративних стягнень, які тягнуть за собою наслідки майнового або матеріального характеру на осіб, що порушують загальнообов'язкові правила в сфері управлінні та інших сферах. Таким чином правопорушник несе відповідальність перед державою за протиправну поведінку [13, с. 87].

В.К. Колпаков наголошує, що адміністративна відповідальність – це «примусове застосування правомочною посадовою особою з дотриманням певної процедури передбачених законодавством заходів впливу за вчинення адміністративного проступку, які виконані правопорушником» [14].

Можливо також зустріти у наукових джерелах таке визначення: «адміністративна відповідальність – це одна із форм державного осуду, яка виражається у впливі відповідних органів державного управління і посадових осіб на правопорушника у рамках санкцій адміністративних норм» [15, с. 10]. Або ж, адміністративну відповідальність визначають як вид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні від імені держави уповноваженими органами державного управління та їх посадовими особами адміністративних санкцій до осіб, які вчинили адміністративний проступок, з метою боротьби з правопорушеннями у сфері державного управління [16, с. 28].

Адміністративна відповідальність, що є наслідком застосування заходів адміністративного стягнення, які застосовуються не тільки з метою покарати правопорушника, але й виховати в нього почуття поваги до закону [17, с. 41].

Також науковці зазначають, що адміністративна відповідальність настає при вчиненні адміністративних правопорушень і означає засудження протиправної дії чи бездіяльності державою в особі правомочного органу (посадової особи), який накладає стягнення [18, с. 57].

Крім того, під адміністративною відповідальністю розуміється накладення адміністративно-правових санкцій, застосування уповноваженим органом або ж посадовою особою адміністративних стягнень до громадян, а також юридичних осіб, що вчинили адміністративний проступок [19, с. 115].

Як вважає Т.Ф. Хабібулін, адміністративна відповідальність – це комплекс специфічних правових відносин, які виникають із засуджуваного державою юридичного факту – адміністративного проступку. Вона є, з одного боку, обов'язком особи дати звіт за своє діяння перед державою (в особі її органів) і несенням покарання у межах, порядку і обсязі, встановлених адміністративно-правовими нормами, а з іншої – правом і обов'язком органу вимагати від винного відповідь згідно з вимогами закону і застосувати передбачені в адміністративно-правових санкціях заходи, з метою його перевиховання і виправлення [20].

Можливо зазначити про існування великої кількості підходів до визначення поняття адміністративної відповідальності. Проте більшість науковців, в тій чи іншій мірі, доходять висновку, що адміністративна відповідальність є наслідком вчинення адміністративного правопорушення і виражається в застосуванні адміністративних стягнень.

В даній роботі також пропонується погодитись з думкою, що дослідження питання адміністративної відповідальності слід проводити виключно у традиційному її розумінні, а саме, як реагування держави на порушення адміністративно-деліктних норм права.

Одночасно, реагування може бути, як негативним так і позитивним. З однієї сторони, це засіб впливу на правопорушника шляхом застосування до нього певних санкцій, а з іншої – інструмент виховного впливу з метою його перевиховання і виправлення. На жаль, КУпАП також не закріплює поняття адміністративної відповідальності у вигляді конкретного визначення, хоча використовує його, взявши за основу дві ознаки: адміністративне правопорушення та адміністративне стягнення.

Визначення змісту поняття адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства, до проголошення Україною незалежності, взагалі не наводилося в науці адміністративного права. Правові акти, що забезпечують регулювання порядку організації та проведення виборів, взагалі не були захищені адміністративно-деліктним законодавством. У самих виборчих законах передбачалась тільки кримінальна відповідальність.

Зокрема, у Постанові ВЦВК та РНК від 10.09.1924 року встановлювалось що «особи, позбавлені виборчих прав, згідно з цим положенням, і які взяли участь у виборах, караються по ст. 104 Кримінального кодексу» [21, с. 664].

Цікавим є нормативне закріплення положення про те, що «кожен, хто шляхом насильства, обману, погроз чи підкупу буде перешкоджати громадянину УРСР у здійсненні його права обирати і бути обраним до Верховної ради УРСР, карається позбавленням волі на строк до двох років» [22], про що зазначалось у ст. 100 «Положення про вибори до Верховної Ради УРСР» 1938 року. Також у ст. 101 зазначеного нормативного акту було встановлено відповідальність посадової особи Ради або члена виборчої комісії, які вчинили підробку виборчих документів чи завідомо неправдивий підрахунок голосів, за що передбачалось покарання у вигляді позбавлення волі максимальним строком до трьох років [22]. В аналогічному до зазначеного Положенні 1950 року також була встановлена кримінальна відповідальність за порушення таємниці голосування [23].

У Законах УРСР «Про вибори до Верховної Ради УРСР» 1978 року [24] та «Про вибори народних депутатів Української РСР» 1989 року [25] такого роду норми про відповідальність не були включені.

Суттєвим недоліком законодавства у той час було те, що інститут адміністративної відповідальності не застосовувався у сфері волевиявлення громадян, а тому в адміністративно-деліктному законодавстві були відсутні склади правопорушень у сфері виборчого процесу.

В умовах сучасного етапі розвитку української державності дослідження інституту адміністративної відповідальності, з'ясування його суті, місця і ролі як у системі адміністративного права, так і серед інших галузей права набуває особливого значення, оскільки це пов'язано з необхідністю удосконалення українського законодавства, у тому числі систематизацією адміністративного законодавства. На даний час з боку науковців значно збільшується інтерес до правового інституту адміністративної відповідальності, даний стан речей пов'язаний, у першу чергу з такими явищами як:

- проведення масштабної адміністративної реформи, що зачіпає велику кількість прав та свобод громадян України;

- наповненням державного управління новим змістом з метою забезпечення захисту прав людини і громадянина;

- декриміналізація українського законодавства під впливом демократизації життя суспільства.

- визнання та реалізація принципів верховенства права і законності, як головних у змісті правоохоронної і правозастосовчої діяльності органів виконавчої влади [26].

У зв'язку з декриміналізацією та коли велика кількість протиправних діянь перестають бути кримінально караними, а за їх вчинення встановлюється адміністративна відповідальність, в законодавстві з'являються нові склади адміністративних правопорушень.

З такими процесами якраз пов'язана поява в КУпАП нової глави 15-А, яка має назву «Адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення

народного волевиявлення та встановлений порядок забезпечення» [27], якою вперше у законодавстві незалежної України було встановлено відповідальність за правопорушення у сфері виборчого процесу.

Суттєве значення для визначення поняття адміністративної відповідальності має з'ясування її мети і функціонального призначення. Будь-який вид юридичної відповідальності, у тому числі й адміністративна відповідальність, мають свою мету [28, С. 338]. Мета адміністративної відповідальності – це бажаний результат, який необхідно досягти при її застосуванні. У найбільш загальному сенсі адміністративна відповідальність переслідує певну соціальну мету, а саме звести до мінімуму вчинення адміністративних деліктів, у контексті нашого дослідження – адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу.

У законодавстві України основне призначення адміністративної відповідальності чітко не визначено, але в загальному вигляді воно містить своє закріплення у КУпАП. Таким чином, у ст.1 КУпАП мету можна визначити через завдання, які висуваються до законодавства про адміністративні правопорушення.

В першу чергу, це охорона суспільного ладу в державі, власності, соціально-економічних, політичних (саме до цієї групи відноситься право громадян на вільне виявлення, захист якого має на меті інститут адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу) та особистих прав і свобод громадян, охорона прав і законних інтересів підприємств, установ та організацій, зміцнення законності, державного і громадського порядку, встановленого порядку управління, запобігання правопорушенням, виховання громадян в дусі точного і неухильного додержання Конституції України, законів, поваги до прав, честі і гідності громадян, сумлінного виконання своїх обов'язків перед суспільством [27].

Аналіз завдань законодавства про адміністративні правопорушення як мети адміністративної відповідальності ґрунтується, на нашу думку, на

розумінні такої відповідальності як правового інституту, тобто сукупності норм права, які знаходять своє закріплення у законодавстві.

Також, у ст. 23 КУпАП визначено мету адміністративного стягнення як міру відповідальності, що застосовується для виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, а також для запобігання вчиненню самим правопорушником та іншими особами нових правопорушень [27].

Науковцями зазначається, що якщо навіть до правопорушника і застосовуються відповідні санкції, вони не можуть бути тільки карою за вчинене ним правопорушення, оскільки адміністративна відповідальність, як підвид юридичної відповідальності, виконує функцію забезпечення існуючого правопорядку, боротьби з правопорушеннями та їх попередження [29, с. 21].

Виходячи із вищезазначеного, метою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу є охорона суспільних відносин у сфері організації та проведення виборів, забезпечення точного і неухильного дотримання та виконання законодавства всіма учасниками виборчого процесу, виявлення і припинення адміністративних порушень виборчого законодавства, накладення на винних у вчиненні даних правопорушень осіб відповідних адміністративних санкцій.

Досягнути мету адміністративної відповідальності можливо шляхом реалізації її функцій. Загалом під функціями права розуміють основні напрями впливу права на суспільні відносини [30, с.110].

В межах даного дослідження пропонується підтримати позицію І.О. Галагана, який пропонує наступну класифікацію функцій:

1. Організаційні функції: а) захист держави, суспільства і особи від правопорушників; б) правовідновлювальна; в) ідеологічна; г) педагогічна; д) психологічна.

2. Спеціальні: а) штрафна (каральна); б) виправлення (перевиховання винного); в) превентивна (попередження) [10, с. 133-135].

Усі перелічені функції притаманні як статичним, так і динамічним формам проявів адміністративної відповідальності. Що стосується

адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства, то у статичному стані вони забезпечують правильне узгодження суб'єктами виборчого процесу своїх дій з вимогами законів і норм суспільного життя.

У динаміці ці функції уже безпосередньо реалізують визначені в КУпАП санкції за правопорушення, у сфері виборчого процесу, як наслідок, спричиняють ідеологічний, педагогічний та психологічний вплив.

Адміністративна відповідальність, так само як і інші види юридичної відповідальності, застосовується з дотриманням сукупності певних принципів. Під принципами адміністративної відповідальності прийнято вважати основоположні і керівні засади, згідно з якими будується вся діяльність компетентних органів і посадових осіб із застосування і здійснення відповідних заходів адміністративної відповідальності і регулювання суспільних відносин, пов'язаних з попередженням і припиненням адміністративних правопорушень [31, с. 97].

Аналіз законодавства України про адміністративну відповідальність, а також наукові дослідження з цього приводу значної кількості вчених, дозволяють до принципів адміністративної відповідальності віднести наступні.

1. Законність, яка виступає одним з основоположних принципів діяльності державних органів, громадських організацій, роботи посадових осіб і поведінки громадян [30, с.208]. У даному випадку сфера відносин адміністративної відповідальності не є виключенням. Зазначений Принцип законності адміністративної відповідальності знаходить своє закріплення у ст.7 КУпАП, у якій зазначається про те, що «ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом» [27].

Таким чином здійснення адміністративно-деліктних проваджень у справах про адміністративні правопорушення має відбуватись за умови суворого додержання законності. Застосування заходів адміністративного впливу уповноваженими органами та посадовими особами має здійснюватися у

межах їх компетенції, згідно з законом. Необхідність додержання законності під час застосування заходів впливу за адміністративні делікти обумовлює наявність системного контролю з боку вищестоячих органів, а також посадових осіб, передбачає здійснення нагляду з боку органів прокуратури, а також надає можливість оскаржити відповідні дії іншим учасникам процесуальної діяльності у випадках передбачених законодавством.

2. Принцип відповідальності за винне діяння визначає, що виною виступає внутрішнє психічне ставлення правопорушника до вчиненого ним правопорушення та його наслідків. Вина являє собою об'єктивний факт, який підлягає доведенню. У ст. 9 КУпАП зазначається, що адміністративне правопорушення це винне діяння, а тому відсутність вини виключає наявність у ньому такого елемента складу правопорушення, як суб'єктивна сторона і складу адміністративного проступку взагалі, що обумовлює відсутність підстав притягнення особи до адміністративної відповідальності.

3. Принцип персональної відповідальності або так званий принцип індивідуалізації відповідальності, означає, що міра відповідальності визначається кожному правопорушникові індивідуально з урахуванням характеру правопорушення, способу, форми, місця і часу його вчинення, форми вини, особи правопорушника, усіх пом'якшуючих і обтяжуючих обставин справи. Реалізація даного принципу сприяє закріпленню у законодавстві можливості вибору адміністративного стягнення з кількох можливих, або конкретного розміру стягнення, у межах передбаченого мінімуму і максимуму, виходячи із характеру правопорушення і особи винного.

4. Невідворотність відповідальності як принцип означає, що кожна особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, повинна понести відповідальність, до неї має бути застосована передбачена законом санкція. Хоча даний принцип можливо тлумачити й більш розширено, адже до винної особи за вчинення адміністративного правопорушення можуть бути також застосовані й інші заходи впливу, а не лише адміністративне стягнення. Мова йде про можливість застосування до неповнолітніх осіб заходів впливу, а також

застосування заходів дисциплінарної відповідальності до осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів.

Фактично мова може йти про наявність альтернативи адміністративної відповідальності. Так деякі науковці під альтернативою адміністративної відповідальності пропонують розуміти «один із заходів правового (юридичного) чи не правового (суспільно - морального) характеру, передбачений у правових нормах адміністративного законодавства, які містять альтернативні конструкції, який застосовується з урахуванням певних умов взамін адміністративним стягненням як заходам адміністративної відповідальності» [32, с. 37].

Також він пропонує усю систему заходів, які застосовуються як альтернативи адміністративної відповідальності, визначити наступним чином:

а) заходи державно-правового впливу: заходи дисциплінарного характеру; заходи морального впливу, які застосовуються органом адміністративної юрисдикції;

б) заходи суспільно-морального впливу: заходи громадського характеру; заходи суспільно-виховного характеру; заходи громадсько-управлінського характеру [32, с. 143].

5. Принцип відповідності покарання вчиненому проступку, сутність якого полягає в тому, що санкції відповідних адміністративних норм носять каральний характер. Зазначене дозволяє диференційовано підходити до оцінки суспільної шкідливості правопорушення [33]. Міра покарання правопорушника за вчинений проступок повинна відповідати ступеню суспільної шкідливості правопорушення, а також враховувати рівень небезпечності самої особи та її поведінки.

6. Доцільність адміністративної відповідальності, що являє собою співвідношення мети адміністративної відповідальності і практичної діяльності суб'єктів адміністративно-деліктних правовідносин щодо здійснення цієї мети. Тобто, заходи адміністративного впливу, які застосовуються до

правопорушників, повинні чітко відповідати меті адміністративної відповідальності.

Особливого значення, при характеристиці сутності адміністративної відповідальності, набуває питання стосовно з'ясування особливостей, які відрізняють адміністративну відповідальність від інших видів юридичної відповідальності. Зазначене дозволить не тільки більш ґрунтовно і всебічно розглянути зміст адміністративної відповідальності, її зв'язок з іншими видами юридичної відповідальності, але й провести розмежування між ними, що відповідає практичним потребам державних органів, які виявляють та припиняють правопорушення, а також застосовують відповідні заходи юридичної відповідальності за їх вчинення.

Серед усіх різновидів юридичної відповідальності дисциплінарна відповідальність близько межує з адміністративною, тому їх схожість свого часу призвела до того, що деякі автори відносили дисциплінарну відповідальність до інститутів адміністративного права, а у наукових джерелах зустрічались погляди наступного змісту: «більшість норм адміністративного права містить санкцію у вигляді адміністративних і дисциплінарних стягнень» [34, с. 94].

Подібність адміністративної та дисциплінарної відповідальності зайвий раз підтверджується тим, що поліцейські справ відповідно до ст. 15 КУпАП несуть адміністративну відповідальність за Дисциплінарним статутом Національної поліції України.

Виняток становлять випадки вчинення ними правопорушень, передбачених КУпАП, за які вони несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. Так, за вчинення адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, а також інших адміністративних правопорушень під час несення служби на виборчих дільницях, на поліцейських можуть бути накладені такі дисциплінарні стягнення: зауваження; догана; сувора догана; попередження про неповну службову відповідність; пониження у спеціальному званні на один ступінь; звільнення з посади; звільнення із служби в поліції [35].

Накладання дисциплінарних стягнень на поліцейських здійснюється тільки за результатами службового розслідування, яке проводиться для з'ясування всіх обставин вчинення поліцейським дисциплінарного проступку, а також встановлення вини, ступеня тяжкості дисциплінарного проступку, розміру заподіяної шкоди тощо [35].

При порівнянні адміністративної та кримінальної відповідальності, слід зазначити, що дані види відповідальності мають певні схожі між собою ознаки, оскільки кожна з цих видів відповідальності мають публічний характер, тобто є відповідальністю перед державою. Одночасно, для адміністративних деліктів та кримінальних правопорушень, як відповідних підстав адміністративної або кримінальної відповідальності, притаманні такі загальні для них ознаки, як суспільна небезпека (яку в деяких джерелах також визначають шкідливість), протиправність, караність і винність.

Зазначені види відповідальності слід розрізняти, в першу чергу, за їх фактичними підставами. Оскільки, фактичною підставою адміністративної відповідальності за порушення у сфері виборчого процесу є конкретний склад адміністративного проступку – суспільно-шкідливої, протиправної, винної (умисної або необережної) дії чи бездіяльності, яка посягає на встановлений порядок забезпечення виборчого процесу та виборчі права громадян, і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [27].

Одночасно, адміністративна відповідальність за передбачені адміністративним законодавством правопорушення, настає у разі, коли зазначені делікти за своїм характером не передбачають притягнення до кримінальної відповідальності, у відповідності до законодавства, що зазначається у ст. 9 КУпАП [27].

Підставою для кримінальної відповідальності у сфері виборчого процесу є вчинення суспільно небезпечного діяння особою, що містить склад кримінального правопорушення, відповідальність за які передбачається статтями 157-160 Кримінального кодексу України, тобто такого протиправного діяння, що являє собою більшу суспільну небезпеку або шкідливість для

суспільства або держави відповідно до своїх об'єктивних властивостей та вимагає застосування відповідних заходів покарання до порушника. Одночасно слід враховувати, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення та не може зазнати покарання, до того часу поки її вину не буде доведено в установленому законодавством порядку та остаточно визначено на підставі обвинувального вироку суду. Також стаття 2 Кримінального кодексу України визначає, що ніхто не може бути притягнений більше одного разу до відповідальності за один й той самий кримінальний проступок [36].

Досліджуючи питання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу, необхідно виділити її специфічні особливості, які на даний час не досліджено у повному обсязі.

Проведений аналіз поглядів науковців відносно загальних ознак адміністративної відповідальності, а також дослідивши норми законодавства, які встановлюють адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері виборчого процесу, можливо виділити наступні особливості такої відповідальності.

Підставою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу є адміністративний проступок, який посягає на встановлений порядок здійснення народного волевиявлення.

Порядок здійснення виборчого процесу та проведення процедури народного волевиявлення встановлюється виборчим законодавством. Під законодавством про вибори слід розуміти сукупність нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини, пов'язані із здійсненням виборчих прав громадян.

Адміністративна відповідальність за правопорушення встановлюється Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими актами українського законодавства. Проте в межах даного дослідження будуть розглядатися саме питання протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, які передбачено у відповідних нормах КУпАП.

Об'єктом даних адміністративних правопорушень виступають суспільні відносини у сфері виборчого процесу, що визначають порядок здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення.

Суб'єктами адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу, виходячи з аналізу норм КУпАП є індивідуальні суб'єкти – фізичні особи. Разом з тим у виборчому процесі приймають участь як індивідуальні суб'єкти, так і колективні, а саме політичні партії, громадські організації, засоби масової інформації тощо. Питання відповідальності колективних суб'єктів за правопорушення у сфері виборчого процесу пов'язане з питанням доцільності та необхідності встановлення адміністративної відповідальності до юридичних осіб. У відповідності до КУпАП за правопорушення у сфері виборчого процесу юридичні особи не притягуються до адміністративної відповідальності, проте за умови подальшого розвитку виборчого законодавства та суміжних галузей зазначене питання може стати досить актуальним. Більш детально питання об'єктивних та суб'єктивних ознак правопорушень у сфері виборчого процесу буде розглянуто у наступних розділах даної роботи.

Право складання протоколу про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу наділені уповноважені посадові особи органів поліції, посадові особи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері телебачення і радіомовлення; посадові особи Національного агентства з питань запобігання корупції; посадові особи Нацради з питань телебачення і радіомовлення, а також її представники в АРК, областях, містах Києві та Севастополі; голова виборчої комісії, його заступник, секретар та інші члени виборчої комісії або комісії з референдуму; кандидати, уповноважені особи, офіційні спостерігачі.

Визначаючи правовий статус уповноважених законодавством посадових осіб на складання адміністративних протоколів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу слід зазначити, що до завдань поліції належить «забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і

свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги» [37]. Відповідно до законодавства поліцейські забезпечують загальний нагляд за правопорядком проте не виступають в якості суб'єктів виборчого процесу. Їх завдання при проведенні виборчого процесу полягає у контролі за дотриманням законодавства під час проведення голосування на дільницях та при встановленні результатів виборів в окружних (територіальних) виборчих комісіях до завершення їх роботи.

Одночасно у відповідності до ст. 255 КУпАП передбачається широке коло спеціально уповноважених посадових осіб, які мають право оформлювати протоколи про адміністративні правопорушення, враховуючи специфіку їхньої роботи та кваліфікацію, рівень обізнаності в тонкощах правовідносин відповідних сфер.

Виборчий процес як окремий конституційно-процесуальний порядок реалізації права громадян на участь у державному управлінні, здійснюють відповідні органи – виборчі комісії, які й забезпечують загальну організацію та контроль за дотриманням законодавства його учасниками.

Реалізація наданих законодавством повноважень щодо реагування на порушення вимагає від вищезазначених суб'єктів якісної практичної реалізації положень законодавства, які визначають порядок здійснення процесуальної діяльності в адміністративно-деліктних провадженнях, а саме:

- дотримання вимог щодо визначення підстав складання протоколу про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу (ст. 254 КУпАП);
- дотримання вимог щодо змісту протоколу (ст. 256 КУпАП);
- дотримання вимог щодо роз'яснення порушникові його прав та обов'язків (статті 55, 56, 59, 63 Конституції України та ст. 268 КУпАП);
- дотримання вимог стосовно надіслання протоколу до органу, який уповноважений розглядати відповідну справу, тобто – до районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (ст. 221 КУпАП).

У відповідності до норм ст. 256 КУпАП не передбачено детальних вимог щодо конкретної форми протоколу про адміністративне правопорушення та не уповноважують жодну особу чи орган на встановлення такої форми. Але, відповідні державні органи, чії посадові особи наділені повноваженнями на складання таких протоколів, затверджують форми цих документів своїми відомчими інструкціями.

Зазначений порядок закріплений, наприклад Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затвердженої наказом МВС України № 1376 від 06.11.2015 [38]; Інструкцією з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затвердженої наказом МВС України № 1395 від 07.11.2015 [39]; Інструкцією з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, затвердженої наказом МВС України № 13 від 13.01.2020 [40].

Аналіз змісту зазначених підзаконних нормативно-правових актів свідчить, що типові форми протоколів існують. Вони мають подібну структуру, проте містять деякі особливості щодо окремих категорій правопорушень. Наприклад Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затвердженої наказом МВС України № 1376 від 06.11.2015 [38] встановлюється особлива форма протоколу про вчинення правопорушення пов'язаного з корупцією, у зв'язку з цим вбачається за доцільне встановити особливу форму протоколу про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу в якій би враховувались особливості його забезпечення та специфіка вчинюваних посягань.

На даний час, важливим завданням уповноважених суб'єктів при фіксації адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу є дотримання вимог ст. 256 КУпАП щодо змісту цього процесуального документа. Аналіз статистичних даних та процесуальних матеріалів, що склались під час

виборчого процесу протягом 2002-2021 років свідчить, що непоодинокими є випадки, коли виборчі комісії, спостерігачі від політичних партій, кандидати не володіють знаннями стосовно належного оформлення тих документів, які застосовуються при документуванні порушень виборчого законодавства. Тому для належної реалізації відповідних положень КУпАП, відповідні уповноважені суб'єкти повинні набувати відповідні практичні навички щодо реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу в інтересах держави та для захисту виборчих прав громадян.

Справи про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу розглядаються виключно суддями місцевих судів, а саме: районних, районних у місті, міських чи міськрайонних. Незважаючи на те, що протоколи про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу мають право складати посадові особи органів поліції; посадові особи спеціально уповноваженого ЦОВВ з питань реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення; посадові особи Національного агентства з питань запобігання корупції; посадові особи Нацради України з питань телебачення і радіомовлення, а також її представники в АРК, областях, містах Києві та Севастополі; голова виборчої комісії, його заступник, секретар та інші члени виборчої комісії або комісії з референдуму; кандидати, уповноважені особи, офіційні спостерігачі, у ст. 221 КУпАП встановлено необхідність розгляду справ про подібні адміністративні правопорушення виключно в судовому порядку.

Справи про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу розглядаються у різні терміни. Згідно зі ст. 277 КУпАП справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁰ КУпАП розглядаються судом у триденний строк з дня отримання матеріалів справи та протоколу про адміністративне правопорушення, одночасно справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, розглядаються протягом загального строку розгляду справи про адміністративне правопорушення, який становить 15 днів. Зазначена ситуація

негативно впливає на оперативність вирішення даних справ по суті, оскільки можливість уповноважених суб'єктів розглядати дану категорію справ на місці набагато б скоротила час процесуальної діяльності та сприяла реалізації принципів швидкості та економічності адміністративних проваджень.

Запропонований підхід вбачається досить доцільним, оскільки вчинення адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, передбачених статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП та підвідомчих органам Національної поліції, передбачається накладення тільки такого адміністративного стягнення як штраф, який у відповідності до законодавства є матеріальним стягненням «що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках, встановлених законодавством України» [27].

Для обчислення розмірів штрафу використовується така величина як неоподаткований мінімум доходів громадян, у відповідності до Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу» 1997 року [41]. У відповідності до Податкового Кодексу України визначається, що неоподаткований мінімум доходів громадян в Україні встановлюється на рівні 17 гривень [42].

Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері виборчого процесу, передбачених статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, характеризується як менш сувора, ніж кримінальна відповідальність, яка не тягне судимості та інших правових наслідків щодо порушника. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, що посягає на суспільні відносини у сфері виборчого процесу, може бути піддана штрафу в набагато більших розмірах на підставі статей 157-160 Кримінального кодексу України, Крім того у законодавстві про кримінальну відповідальність існують інші види покарань за порушення законодавства у сфері виборчого процесу, це обмеження волі; позбавлення волі; позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [36], що спричиняють більш суворі юридичні

наслідки для особи. Крім більш суворих санкцій в кримінальному законодавстві, адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері виборчого процесу відрізняється особливостями об'єктивної та суб'єктивної сторони, що впливають на кваліфікацію протиправних діянь.

Дослідження теоретичних положень, а також такої категорії як адміністративна відповідальність у сфері виборчого процесу дозволяє сформулювати її узагальнене поняття.

Під адміністративною відповідальністю у сфері виборчого процесу пропонується розуміти застосування суддями місцевих судів загальної юрисдикції заходів адміністративного впливу (примусу) до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу для забезпечення захисту виборчих прав громадян, а також їхнього правового виховання, на підставах та у порядку встановленому чинним законодавством.

Розглядаючи підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу, пропонується відштовхуватися від загальних уявлень та понять з цього питання. Питання наукового дослідження підстав адміністративної відповідальності досить детально та ґрунтовно розглядається в теорії адміністративно-деліктного права.

Досить поширеною є позиція у якій виділяють три підстави адміністративної відповідальності:

- 1) нормативна – наявність системи норм які її регулюють;
- 2) фактична – діяння конкретного суб'єкта, яке порушує правові приписи, які охороняються адміністративними санкціями (адміністративне правопорушення);
- 3) процесуальна – акт уповноваженого суб'єкта про накладення визначеного законом стягнення за вчинене адміністративне правопорушення [43, с. 481].

Значення нормативної підстави адміністративної відповідальності полягає в тому, що адміністративна відповідальність взагалі не може виникнути, якщо така можливість не передбачена адміністративно-деліктним

законодавством [44, с. 280-282]. Аналіз наукових досліджень свідчить, що зміст нормативної підстави адміністративної відповідальності, можна подати таким чином:

а) матеріально-правові норми (визначають склади адміністративних проступків);

б) компетенційні норми (визначають перелік суб'єктів, які наділені правом накладати адміністративні стягнення);

в) процесуальні норми (регламентують процедуру притягнення до адміністративної відповідальності, її процесуальну форму).

Нормативною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу на даний час виступає Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Питання захисту виборчих прав громадян за допомогою норм, які встановлюють адміністративну відповідальність вперше було визначено у законодавстві, коли до глави 15 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» було включено ст. 1862, якою було передбачено відповідальність за окремі порушення у сфері виборчого процесу [45].

Пізніше, у 2006 році до КУпАП було включено окрему главу 15-А «Адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення», яка на той час містила 14 статей [46]. Збільшення кількості та видів правопорушень у сфері виборчого процесу, за які законодавством встановлена адміністративна відповідальність, вбачається доцільним та своєчасним заходом, адже це дозволяє забезпечити більш доскональний захист суспільних відносин у сфері здійснення народного волевиявлення.

До фактичних підстав настання адміністративної відповідальності відносять наявність складу адміністративного правопорушення.

У наукових джерелах адміністративне правопорушення розглядається як феномен, якому притаманні наступні особливості:

- адміністративне правопорушення (проступок) – явище соціальне, оскільки породжується сукупністю об'єктивних і суб'єктивних умов соціального буття людей;

- адміністративне правопорушення (проступок) – має історичний характер;

- адміністративне правопорушення (проступок) – суспільно шкідливе, масове явище, тому що складається із множинної сукупності специфічних актів індивідуальної поведінки людей у суспільстві, яке завдає чи може завдати шкоду (як матеріальну, так і нематеріальну) суспільним відносинам, які охороняються нормами адміністративного права;

- адміністративне правопорушення (проступок) – правове явище, оскільки з метою захисту від нього суспільство вимушене встановлювати відповідні правові заборони, забезпечені можливостями адміністративного примусу [47, с. 413].

Адміністративне правопорушення, що посягає на встановлений порядок проведення виборів чи референдуму, а також на права громадян у сфері виборчого процесу, є фактичною підставою для настання відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу.

Науковцями зазначається, що в адміністративно-правовій доктрині, а потім у законодавстві і юридичній практиці, історично склалися два підходи до сутності і змісту поняття “адміністративне правопорушення”.

Відповідно до першого таким є порушення прав громадян та інших юридично підвладних суб'єктів адміністративно-правових відносин з боку володарюючого суб'єкта (органу, що здійснює публічне управління), при виконанні останнім управлінських функцій.

Отже, це управлінське правопорушення, або правопорушення у сфері управлінської (адміністративної) діяльності. Такі правопорушення породжують адміністративну (управлінську) відповідальність держави. Вона реалізується у формі скасування адміністративного акту і відшкодування заподіяного збитку.

Для обґрунтованого вирішення справ про такі правопорушення утворюється інститут адміністративної юстиції [48, с. 45].

Дослідниками вказується, що у рамках першого підходу інститут адміністративних правопорушень розвивається за доктриною, законодавством і практикою західних країн. У результаті він стає найважливішим засобом контролю суспільства за виконавчою владою.

Зазначені вище інститути адміністративних правопорушень разом з інститутами адміністративної юстиції становлять основу сучасного адміністративного права Франції, ФРН, Австрії, Італії, Бельгії й інших країн. Потреба проконтролювати адміністративну владу, власне, одна з причин (обставин) появи адміністративного права.

У відповідності до другого підходу адміністративне правопорушення – це порушення громадянином загальнообов'язкових правил або адміністративних установлень, за вчинення яких передбачено адміністративний (суб'єктом адміністративної влади одноосібно) порядок накладення стягнень.

Такий підхід сформувався ще за радянських часів, коли порушення громадянином загальнообов'язкових правил, які не підпадають під дію кримінального законодавства, розглядаються у спрощеному, позасудовому порядку. За процедурою розгляду вказані правопорушення отримують назву адміністративних. У даному випадку термін «адміністративне» відбиває не властивість самої протиправної дії, а вказує на порядок розгляду справи щодо такої дії [48, с. 47].

У даному дослідженні пропонується розглядати адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу, що посягає на виборчі права громадян, саме зі сторони другого підходу.

Сформулювати поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу можливо лише на основі системного аналізу ряду ознак, які в сукупності складають сутність делікту.

У відповідності до положень ст. 9 КУпАП визначається, що «адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна,

винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність» [27].

З точки зору теорії адміністративно-деліктного права поняття порушення виборчого законодавства взагалі або ж адміністративного порушення у сфері виборчого процесу відсутнє. У зв'язку з цим вбачається, що йому властиві всі ознаки адміністративного порушення як такого. Враховуючи вище викладене, аналізуючи ст. 9 КУпАП і узагальнюючи погляди вчених з цього питання можна виділити такі ознаки адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу:

- а) наявність діяння (дії чи бездіяльності);
- б) суспільна шкідливість;
- в) адміністративна протиправність;
- г) винність;
- д) адміністративна караність.

Тобто можливо зазначити, що адміністративним правопорушенням визнається тільки конкретне діяння (умисне чи необережне) у формі дії чи бездіяльності, тобто певний акт поведінки суб'єкта. А сама адміністративна відповідальність не може наступати за певні думки щодо адміністративного правопорушення, висловлення наміру вчинити адміністративний проступок, якщо тільки у висловленні наміру не міститься підбурювання до вчинення правопорушення.

Відсутність серед переліку загальних ознак у Загальній частині КУпАП, а також в Особливій частині КУпАП, при формулюванні законодавчих конструкцій конкретних адміністративних правопорушень, такої специфічної ознаки як суспільна шкідливість, обумовлює дискусію з цього питання в науці адміністративного права.

Домінуючою позицією в науці є уявлення про те, що суспільна шкідливість як ознака є матеріальною характеристикою адміністративного

проступку, суспільна небезпечність, у свою чергу, якісна характеристика злочинного діяння [49, с. 134]. Проте існують й інші погляди. Частина вчених висловлюють думку про те, що адміністративним проступкам притаманна суспільна небезпека [50, с.113-114]. Інші вважають, що ні суспільна небезпечність ні суспільна шкідливість не притаманна адміністративному правопорушенню [51]. Також науковці вказують, що суспільною небезпечністю характеризуються тільки частина адміністративних деліктів, однак більшість адміністративних правопорушень цією властивістю не володіють [52, с. 6].

Суспільна шкідливість як ознака адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу полягає в заподіянні чи можливості заподіяння шкоди суспільним відносинам, пов'язаних із реалізацією виборчих прав громадян. В даному випадку ступінь суспільної шкідливості визначається характером посягання на демократичні інститути в державі.

Так як адміністративне правопорушення якісно відрізняється від злочину, при розмежуванні адміністративних деліктів і злочинів не слід вважати основою матеріальну єдність усіх деліктів, яка обумовлена тим, що всі вони – суспільно небезпечні. Усім адміністративним правопорушенням притаманна єдина ознака – суспільна шкідливість.

Відносно цього твердження, слушною є позиція, згідно якої незважаючи на велику подібність адміністративних проступків та злочинів, вони суттєво відокремлюються один від одного, суворо індивідуалізовані і є самостійними видами правопорушень [53, с. 103].

На додаток до вказаного можливо навести думку В.Д. Сущенко про те, що діалектичне розуміння первинності і вторинності, співвідношення моралі і права приводить до висновку, що ознака суспільної небезпечності не присвоюється конкретному діянню у зв'язку з віднесенням його до розряду протиправних, а навпаки, якраз усвідомлення суспільної небезпечності визначеного поведінкового акту спричинює волевиявлення [54, с. 28].

Також для забезпечення уніфікації підходів до вивчення цього питання науковцями пропонувалось законодавчо закріпити суспільну шкідливість як невід'ємну ознаку будь-якого адміністративного правопорушення [55].

Крім того, обов'язковою ознакою діянь, які утворюють адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу, є їх адміністративна протиправність. Суспільно-шкідлива спрямованість поведінки як така не може бути підставою притягнення особи до адміністративної відповідальності. Такі елементи як суспільна шкідливість та адміністративна протиправність виступають в механізмі правопорушення, як логічно взаємообумовлені правові категорії, які відображають, з однієї сторони, зміст, а з іншої – форму діяння [56, с. 153].

Для того щоб адміністративне правопорушення знайшло своє конкретне вираження, необхідна юридична форма. Досліджуючи адміністративне правопорушення слід відмітити, що протиправність є основною властивістю будь-якого правопорушення. Правопорушення являють собою виключно протиправні проступки. Правова природа протиправних дій обумовлюється тим, що всі ознаки правопорушень передбачаються нормами права. Відсутність протиправності говорить про відсутність самого правопорушення.

Враховуючи зазначене, адміністративним проступком у сфері виборчого процесу можливо вважати тільки діяння, яке заборонене нормами адміністративно-деліктного права [57, С. 18].

Також однією з обов'язкових ознак адміністративного правопорушення є винність особи, що вчинила протиправне діяння. У правовій науці вина, що стосується всіх правопорушень, визначається як психічне відношення особи до свого діяння, а також його шкідливих наслідків. Винність виступає в якості властивості, істотної ознаки та необхідної умови настання відповідальності. Відсутність в діях особи вини, коли шкідливі наслідки стали результатом випадкового збігу обставин, означає відсутність суб'єктивної сторони, тобто немає проступку і не може бути відповідальності [52, с. 44].

Інша ознака, а саме адміністративна караність, також являється обов'язковою для адміністративного проступку. Адже будь-яке порушення норм адміністративного права не можна визначити як адміністративний делікт. Діяння, що порушує законодавство про вибори, можливо визначити як адміністративне правопорушення тільки в тому випадку, якщо воно тягне можливість застосування заходів стягнення [58, С. 206].

Підсумовуючи викладене необхідно сформулювати поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу, яке пропонується розуміти як суспільно-шкідливе, протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність), що посягає на суспільні відносини у сфері виборчого процесу та за яке законодавством встановлена адміністративна відповідальність, зокрема статтями 212⁷ – 212²⁴ КУпАП.

1.2. Виборчий процес як об'єкт адміністративно-правового регулювання

В юридичній літературі під об'єктами адміністративних правовідносин розуміють різноманітні матеріальні, а також нематеріальні блага, що являють собою певну публічну цінність, а також діяльність суб'єктів та об'єктів публічного адміністрування.

До адміністративно-правових відносин суб'єкти вступають для того щоб задовольнити свої інтереси та потреби, що опосередковують об'єкти адміністративно-правових відносин. Вони завжди вступають у правовідносини з метою задоволення політичних, економічних, культурних, матеріальних або інших потреб та інтересів. З метою досягнення цього суб'єкти адміністративно-правових відносин здійснюють сукупність дій, спрямованих на досягнення бажаного для них результату. Зазначений результат при цьому і буде об'єктом адміністративно-правових відносин.

Слід зазначити, що об'єктом адміністративно-правових відносин є те матеріальне чи нематеріальне благо. Щодо використання чи охорони цього

блага реалізуються суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників відповідних адміністративно-правових відносин. Це можуть бути блага матеріальні або нематеріальні, а також певні дії, щодо яких суб'єкти вступають в адміністративно-правові відносини.

Усе що здатне слугувати здійсненню публічних інтересів може бути об'єктом адміністративно-правових відносин. Таким об'єктом можуть виступати права людини і громадянина, у тому числі виборчі права, для реалізації яких громадяни вступають в адміністративно-правові відносини на, що нами вже зверталася увага [59, с. 56-57].

Права громадян у сфері виборчого процесу закріплені у Конституції України, згідно ст. 38 Основного Закону «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування» [60, с. 106]. Таким чином, у вказаній нормі містяться аналогічні вимоги до ст. 21 Загальної декларації прав людини, що визначає право кожного брати участь в управлінні державою як безпосередньо, так і через вільно обраних представників, а також право на рівний доступ кожного до державної служби у своїй країні [61, с. 102; 62, с. 103].

У ст. 69 Конституції України закріплені форми безпосереднього волевиявлення народу. Визначається, що принцип народовладдя є важливою засадою основ конституційного ладу нашої держави. Народ наділений правом безпосередньо реалізовувати владу, а також шляхом представництва його інтересів в органах влади на державному та місцевому рівнях, оскільки він виступає носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні, що є однією з ключових характеристик нашої держави як правової та демократичної держави та обумовлює необхідність визначення об'єктом правового забезпечення виборчих прав громадян.

Можливо виділити дві основні форми народовладдя в Україні. По-перше, це безпосередня (пряма) реалізація влади народом і через державні органи влади, а також органи місцевого самоврядування. Вищим проявом народовладдя, що означає належність всієї влади у державі народу, а також вільну реалізацію ним зазначеної влади відповідно з його власною волею та інтересами, є безпосередня реалізація влади народом, що тягне за собою визнання народу як основного носія влади в державі.

Конституція України визначає та проголошує положення про те, що єдиним джерелом влади народ України, Крім того, вона визнає за народом повноту влади в державі, визначає механізм реалізації такої влади, де ключове місце займає безпосереднє волевиявлення народу, для реалізації якого слугує право на участь у виборах та референдумах.

Право народу щодо формування органів державної влади є природним правом, що реалізується безпосереднім виявленням своєї волі. У відповідності до ч. 1 ст. 21 Загальної декларації прав людини участь в управлінні своєю державою має право брати кожна людина безпосередньо або через вільно обраних нею представників. З урахуванням міжнародно-правових стандартів прав людини, в Конституції України закріплено що здійснення влади народом виступає в якості народного волевиявлення, що стосується як кожного громадянина так різних сторін життєдіяльності суспільства [63].

Безпосереднє вираження волі народу відбувається шляхом: виборів, референдумів, всенародних обговорень законопроектів, проведення мітингів, демонстрацій тощо. Частина з них має імперативний характер і не потребують дозволу з боку публічної адміністрації, інші, в свою чергу, мають консультативний або допоміжний характер.

Проте, їх вплив на механізм прийняття рішень в державі є досить значним, незалежно від юридичної природи різноманітних інститутів прямого волевиявлення народу, у зв'язку з тим, що в них виражена воля народу,.

Для імперативних форм безпосереднього волевиявлення народу особливістю виступає те, що прийняте народом рішення є остаточним, та

обов'язковим, а тому ніякому затвердженню публічною адміністрацією не підлягає, воно тільки може офіційно проголошуватися відповідними суб'єктами як таке, що прийняте або відбулося. Вибори депутатів і виборних посадових осіб населенням, а також імперативний референдум, виступають імперативними формами безпосередньої демократії в Україні.

Особливість консультативних форм безпосередньої демократії відображається в тому, що за допомогою таких форм воля населення держави або окремої адміністративно-територіальної одиниці враховується в рішенні певного органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Таким чином вони впливають на формулювання остаточного варіанту акту державного управління. Хоча уповноважений суб'єкт самостійно визначає його основні засади та структуру він не може не врахувати, спростувати, змінити чи перекрутити волю народу або населення окремої адміністративно-територіальної одиниці. Консультативними формами волевиявлення виступають так звані консультативні референдуми, а також народні обговорення, ініціативи, у тому числі петиції або громадські обговорення проектів правових актів [64].

До переліку форм безпосередньої демократії, через які здійснюється волевиявлення народу, крім виборів і референдумів, можна також віднести різноманітні мирні зібрання: походи, демонстрації, мітинги, а також різного роду публічні активності, такі як: подання звернень та петицій, місцеві ініціативи, обговорення законопроектів чи проектів інших правових актів.

Ключовими формами безпосередньої демократії є вибори Президента України, народних депутатів до складу Верховної Ради України, а також місцеві вибори, зокрема: сільських, селищних, міських рад тощо.

До характерних ознак безпосередньої демократії можливо віднести:

- безпосередня участь громадян у виробленні та прийнятті рішень;
- реалізації влади від імені громадян;
- пряме волевиявлення громадян
- єдність волі та суб'єкта при реалізації безпосередньої демократії.

Найбільш чітко вказані ознаки проявляються в таких інституціях безпосередньої демократії як вибори та референдуми.

Виборчий процес має певне функціональне призначення, як форми безпосереднього волевиявлення волі населення в державі або ж певної адміністративно-територіальної одиниці його роль в сучасних умовах проявляється у наступному:

1) це основоположний принцип конституційного ладу в Україні та механізм забезпечення його стабільності;

2) це безпосереднє вираження народом своєї влади, а тому це ключовий інститут прямої демократії в державі;

3) це акт вручення народом своїм представникам, таким як Президент України, народні депутати України чи депутати місцевих рад відповідного права на реалізацію влади народу в його інтересах;

4) це демократичний та легітимний спосіб конституювання та формування системи влади, через обрання посадових осіб, формування представницьких державних органів влади, а також органів місцевого самоврядування;

5) це одна із ефективних форм безпосередньої участі населення в управлінні справами держави [64].

Виборчий процес, окрім легітимації державної влади, також виконує функцію оцінки політичного стану в країні та встановлення реальних інтересів народу або ж населення окремих адміністративно-територіальних одиниць. Виборчий процес забезпечує легітимність усій структурі публічної адміністрації. За допомогою виборчого процесу громадяни впливають на формування публічної адміністрації і таким чином приймають участь в публічному управлінні справами держави.

Якщо органи державної влади а також органи місцевого самоврядування не будуть утворені на справедливій виборчій основі з безпосередньою участю самих громадян, саме громадянське суспільство буде не в змозі запобігти гострим соціальним конфліктам, а також забезпечити добровільне дотримання

режиму законності у суспільстві, враховуючи наявність плюралізму думок та інтересів людей. За допомогою виборчого процесу визначається воля більшості народу, на підставі чого може бути створена демократична влада в державі. Завдяки боротьбі на виборах досягаються порядок та стабільність у житті суспільства. Тому виборчий процес, як форма безпосереднього народного волевиявлення, має істотне значення в контексті забезпечення стабільності конституційного ладу в державі [64].

Наявність виборів обов'язкова ознака реального народовладдя. Виборчий процес юридично та політично забезпечує в управлінні державою з боку громадян України. Вибори виконують роль інструменту боротьби за владу з урахуванням стану демократичних традицій у суспільстві, політичного режиму, рівня політичної культури та у залежності від конкретного співвідношення політичних та соціально-класових сил у державі.

Через те, що за допомогою виборчого процесу легітимно формуються представницькі органи державної та місцевої влади, вибори у будь-якому випадку або ж в більшості таких випадків є проявом демократизму в суспільстві та в державі.

Зав відсутності виборчого процесу уявити демократію в країні як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях неможливо. В сучасних умовах виборчий процес забезпечує представництво інтересів різних верств, груп, а також прошарків населення в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а тому він стає основою для будь-якої демократичної політичної системи. Шляхом таємного голосування виборців забезпечується передача влади від одних представників народу до інших за підсумками проведеного народного волевиявлення.

Для виборчого процесу обов'язковою ознакою є справедливість, яка досягається тільки на основі додержання демократичних принципів виборчого права, що можливо досягти при проведенні загальних, прямих та рівних виборів, з дотриманням принципу таємного голосування. Легітимність одержаних у ході голосування результатів виборів забезпечується дотриманням

принципів справедливості, а реальний вибір є основою визнання легітимності виборів. Тому виборчий процес має відбуватись за умови вільного вираження поглядів і переконань, з додержанням права на свободу думки і слова, а також супроводжуватись політичною та ідеологічною багатоманітністю. Громадяни мають можливість на свій розсуд зробити усвідомлений і неупереджений вибір між різними кандидатами, політичними партіями, їх об'єднаннями тільки тоді, коли вибори проводяться на законних засадах [64].

У світі відомо поділ виборів та виборчих систем на декілька видів у залежності від: суб'єктів виборів, часу і порядку їх проведення, органів, до яких проводяться вибори, механізму підбиття підсумків виборів. За так званими суб'єктами пасивного виборчого права в Україні вибори можливо розділити на вибори Президента України, вибори народних депутатів України, а також вибори депутатів органів місцевого самоврядування. Проведення виборів за часом можливо розділити на чергові, позачергові, повторні. За органами, до яких проводяться вибори пропонується виділяти вибори Президента України, вибори до Верховної Ради України, вибори до міських, сільських і селищних рад.

Найбільш поширеними в світі на даний час є такі виборчі системи як: мажоритарна, пропорційна та змішана. Під виборчою системою як правило розуміють «певний, встановлений законом спосіб розподілу депутатських мандатів між кандидатами залежно від результатів голосування виборців» [64].

Мажоритарна система виборчого процесу побудована на наступному принципі: обраним вважається кандидат, який одержав установлену більшість голосів виборців в цілому по країні, наприклад під час проведення президентських виборів, або по виборчому округу, де відповідний кандидат балотувався. Зазначена система може застосовуватись в багатомандатних та одномандатних округах. У мажоритарній системі існує декілька видів визначення більшості, це можуть бути: абсолютна, відносна або кваліфікована більшість. Однією з найбільш відомих та поширених є мажоритарна система

відносної більшості, у відповідності до якої той кандидат, який набирає більше голосів, ніж будь-який інший претендент, визнається переможцем.

Пропорційна виборча система полягає в тому, що місця до складу загальнонаціонального представницького органу розподіляються між партіями, що висунули своїх кандидатів у депутати, у відповідності до кількості одержаних ними голосів на виборах. Вказана система передбачає утворення одного виборчого багатомандатного округу, яким є територія всієї країни або певної кількості багатомандатних виборчих округів. Як правило така система забезпечує представництво у виборних органах політичних партій відповідно до рейтингу їх популярності серед населення.

У свою чергу, змішана виборча система заснована на поєднанні у різних варіантах комбінування елементів мажоритарної та пропорційної систем. Дана система надає можливість використовувати одночасно переваги кожної з вищезазначених виборчих систем.

Референдум, на відміну від виборів, це голосування всього народу з питань загальнодержавного значення. Референдум визначається як спосіб безпосереднього здійснення влади українським народом, який реалізується шляхом таємного голосування у визначеному законодавством порядку та полягає у прийнятті громадянами України окремих рішень з питань загальнодержавного значення, що визначається у Законі України «Про всеукраїнський референдум», який було прийнято 6 листопада 2012 року [65, ст. 1]. При проведенні референдуму діють загальні принципи виборчого права.

На референдумі голосування є таємним та відбувається за допомогою бюлетеня, де містяться питання та наведено варіанти голосування: «за» чи «проти», або «так» чи «ні». Серед запропонованих варіантів громадянин залишає той, який він підтримує, одночасно викреслюючи інший.

На референдумі кожен учасник голосує особисто на референдумі та має один голос. При проведенні референдуму можуть розглядатись будь-які суспільно значущі питання, крім питань що стосуються законопроектів у сфері оподаткування, бюджетування чи застосування амністії [65].

У відповідності до предмету референдуми поділяються на: конституційні, ратифікаційні, законодавчі, загальні. За способом проведення вони можуть бути обов'язкові і факультативні, за часом проведення: дозаконодавчі та післязаконодавчі. Крім того, за суб'єктами, що висловили ініціативу відносно призначення і проведення референдуму: народної ініціативи, президентської ініціативи, парламентської ініціативи; за юридичною силою референдуми можуть бути імперативні та консультативні.

До конституційних відносяться референдуми, під час яких розглядаються питання, пов'язані з внесенням змін до Конституції України.

Референдум визнається обов'язковим, якщо він проводиться у відповідності до встановлених законодавством умов, порушення яких може призвести до прийняття нелегітимного рішення. У більшості випадків умови призначення такого референдуму в різних країнах визначаються Конституцією або спеціальними законами. На відміну від обов'язкових, факультативні референдуми проводяться з тих питань, що виносяться на голосування з ініціативи самих громадян або публічної адміністрації, у той час коли обов'язкові референдуми на відміну від факультативних проводяться на підставах і у випадках які чітко визначаються законодавством.

Основи нормативно-правового забезпечення виборів та референдумів як головних форм безпосередньої демократії закріплюються в Конституції України, а особливості та механізм їх проведення визначаються у національному законодавстві про вибори та референдуми [64, с. 340-362].

Всеукраїнський референдум призначається Президентом України, а також Верховною Радою України у відповідності до їх повноважень. За народною ініціативою всеукраїнський референдум проголошується якщо це вимога не менш як трьох мільйонів громадян України, що наділені правом голосу, крім того, така вимога має підтверджуватися зібраними підписами, які було зібрано мінімум у двох третинах областей, причому від кожної області має бути не менш як по сто тисяч підписів [65].

Призначення, організація і проведення референдумів в Україні здійснюються, як і вибори, на основі демократичних засад відповідно з нормами Конституції України та Закону України від 6 листопада 2012 р. «Про всеукраїнський референдум». Згідно з положеннями Конституції України всеукраїнський референдум щодо внесення змін до неї призначає Президент України, у відповідності до ст. 156, а також проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою, у свою чергу Верховна Рада може призначити всеукраїнський референдум, який стосується питань зміни території держави.

У відповідності до Закону України «Про всеукраїнський референдум» всеукраїнський референдум міг призначатися тільки Верховною Радою України, а нині це й прерогатива Президента України відповідно до його повноважень. Це відповідає світовій практиці, оскільки президенти, глави держав у зарубіжних країнах, як правило, наділені таким правом [65].

Велике значення має закріплення на законодавчому рівні положення про те, що Президент України на підставі ст. 106 Конституції України має право проголосити всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Із зазначеного випливає, що народна ініціатива щодо проведення всеукраїнського референдуму з відповідних питань загальнодержавного значення не може бути реалізована без указу Президента України про проведення такого референдуму. Видання такого указу є юридичним фактом, який має суттєве значення для врахування волі народу, її втілення в державно-правову практику. Громадянам України, які мають право на участь у референдумі, належить право ініціативи у збиранні підписів під вимогою проведення всеукраїнського референдуму, що зазначається у ст. 72 Конституції України [64; 65].

Разом з тим, у ст. 74 Конституції України встановлюється заборона щодо проведення референдумів із питань податків, бюджету та амністії. Іншими словами, народ, населення відповідної території можуть безпосередньо через всеукраїнський референдум вирішувати всі питання. Народ як суб'єкт конституційно-правових відносин також повинен діяти в межах Конституції та

законів. Ця стаття за своїм змістом є забороняючою, оскільки вона встановлює заборону вирішення на всеукраїнському референдумі відповідних питань [64, с. 341-359].

Положення Конституції розширені у низці законів. У відповідності до Закону України «Про всеукраїнський референдум» визначено правові засади, організацію та порядок проведення всеукраїнського референдуму [65].

Згідно законодавства референдум являється способом прийняття громадянами України шляхом голосування на ньому законів України, а також інших рішень із важливих питань загальнодержавного значення.

По відношенню до підзаконних нормативно-правових актів, які приймаються Верховною Радою України, Верховною Радою АРК, Президентом України, Кабміном, центральними органами виконавчої влади, а також рішень місцевих Рад народних депутатів, закони або інші рішення, прийняті під час всеукраїнського референдуму, мають вищу юридичну силу [65].

На всеукраїнський референдум можуть бути винесені будь-яке одне або декілька питань що стосуються однієї проблеми. Не можуть бути предметом всеукраїнського референдуму питання, вирішення яких референдумом забороняється нормами Конституції України або окремих законів України.

Під час всеукраїнського референдуму можуть розглядатися питання, віднесені Конституцією України до відання нашої держави. Законодавство зазначає, що виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання щодо реалізації права народу України на самовизначення та входження України до різноманітних державних федеративних і конфедеративних утворень а також вихід з таких утворень.

При проведенні всеукраїнського референдуму не розглядаються питання, які відносяться законодавством України до компетенції Президента України, Верховної Ради або Кабміну; питання що відносяться до компетенції судових та правоохоронних органів; питання амністії та помилування; питання щодо вжиття надзвичайних та невідкладних заходів по охороні публічної безпеки та публічного порядку, захисту здоров'я та безпеки громадян органами державної

влади; питання, які стосуються обрання, призначенням а також звільненням публічних службовців чи політичних діячів [65].

Всеукраїнські референдум за предметом можливо визначити наступним чином:

- конституційний референдум, який стосується питань нової редакції Конституції України, внесення змін до чинної Конституції України, або ж скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону, яким вносились зміни до Конституції України;

- ратифікаційний референдум, який стосується питань зміни території України на підставі міжнародних договорів;

- законодавчий референдум, що визначає питання прийняття, скасування закону України чи внесення змін до нього;

- загальний референдум, що проводиться з будь-якого іншого питання окрім тих питань, відносно яких референдум не допускається у відповідності до Конституції України та законодавства.

Виборчий кодекс України визначає, що «Вибори народних депутатів України (далі - депутати) здійснюються на засадах пропорційної системи за єдиними списками кандидатів у депутати у загальнодержавному виборчому окрузі, з яких формуються регіональні виборчі списки кандидатів у депутати (далі - загальнодержавний виборчий список, регіональні виборчі списки) від партій. Право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають партії, на підтримку регіональних виборчих списків кандидатів у депутати від яких у межах загальнодержавного округу подано п'ять і більше відсотків загальної кількості голосів виборців, які підтримали регіональні виборчі списки кандидатів у депутати від усіх партій у межах загальнодержавного округу.» [63]

Основними засадами виборів Президента України є те, що «Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за мажоритарною системою абсолютної більшості» [63].

Згідно положень виборчого кодексу України, основними засадами організації та проведення місцевих виборів є наступні положення:

- у територіальних громадах з кількістю виборців до 10 тисяч де проводяться вибори депутатів місцевих рад за мажоритарною системою в багатомандатних виборчих округах, на які розділена територія громади, в кожному з округів кількість обраних депутатів може бути від 2 до 4 осіб;

- у в інших випадках вибори депутатів відповідних місцевих рад місцевих організацій політичних партій у територіальних виборчих округах, на які розділено багатомандатний виборчий округ, який співпадає з адміністративно-територіальним устроєм або територією певної громади;

- у територіальних громадах з кількістю виборців до 75 тисяч вибори сільського, селищного, міського голови відбуваються за мажоритарною виборчою системою в єдиному одномандатному окрузі, що збігається з територією населеного пункту або згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією відповідної громади;

- у територіальних громадах з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб вибори відповідного голови проводяться за мажоритарною виборчою системою в одномандатному окрузі, що збігається з територією міста, у відповідності до адміністративно-територіального устрою;

- виборча система, за якою проводяться зазначені вибори визначається у відповідності до кількості виборців, що наділені правом голосу на відповідних місцевих виборах [63]

У відповідності до Основного Закону, право голосу на виборах а також референдумах надається громадянам, що досягли на день проведення виборів повноліття. Вибори, які проходять до органів державної влади чи місцевого самоврядування, згідно до ст. 71 Конституції України, є вільними, а також мають відбуватись шляхом таємного голосування, при цьому усім виборцям гарантується вільне волевиявлення. У свою чергу, всеукраїнський референдум призначається Президентом України або Верховною Радою України відповідно до їхніх повноважень, крім того ст. 72 Конституції України, зазначає, що

всеукраїнський референдум може бути проведений за народною ініціативою на підставі вимоги трьох мільйонів громадян України, які наділені правом голосу. Основною умовою призначення референдуму за даної підстави є те, що підписи про його проведення зібрано не менш як у двох третинах областей, при цьому в кожній з областей має бути зібрано менш як сто тисяч підписів [60]. Відповідні положення деталізовані у Виборчому кодексі України, а також Законі України від 6 листопада 2012 року № 5475-VI «Про всеукраїнський референдум» [65].

Наприклад, у відповідності до у Виборчого кодексу України вибори Президента України відбуваються шляхом таємного голосування на основі загального, рівного і прямого виборчого права. На дану посаду може балотуватись тільки громадянин України, що на день виборів досяг тридцяти п'яти років, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років, має право голосу, а також володіє державною мовою [65].

Аналогічні положення містяться у Виборчого кодексу України щодо виборів народних депутатів, відповідно до яких народні депутати України мають обиратись шляхом таємного голосування громадянами України, яким на день голосування виповнилося вісімнадцять років, на основі загального, рівного і прямого виборчого права [65].

Слід зауважити, що виборчі права громадян України, регулюються Конституцією та вищезазначеними законами у сфері виборчого процесу, які в своїй сукупності виступають по суті механізмом реалізації даного права. А.Г. Кушніренко у своїх роботах зазначає, що є всі підстави вважати, що виборче право являється гарантованим громадянам державою право на участь у виборах [66].

Одночасно таке позитивістське розуміння виборчого права громадян України може бути поставлене під сумнів. Звісно, держава відіграє провідну, але не єдину роль у визначенні та формуванні виборчих прав громадян. Як проказує світовий і вітчизняний досвід громадянське суспільство є вагомим чинником впливу на формування змісту й сутності виборчого права громадян.

Для аргументації цієї гіпотези достатньо згадати події Помаранчевої революції в Україні [67; 68; 69; 70] та події Арабської весни 2011 року країн Близького сходу [71; 72].

Враховуючи наведені позиції, необхідно у визначені поняття виборчого права треба врахувати природно-правове розуміння цієї категорії через призму засад громадянського суспільства.

Виборче право громадян України являє собою невід'ємне природне право громадян України управляти державою безпосередньо, бути єдиним джерелом формування державної влади шляхом реалізації активного і пасивного права в процесі референдумів, виборів та інших формах безпосередньої демократії. Виборче право гарантується державою й засобами громадянського суспільства.

У наукових джерелах прийнято розрізняти: по-перше, виборче право, як інститут права, що включає в себе правові норми, які регулюють порядок участі громадян у виборах. Зазначене право має своїми джерелами конституцію, закони, постанови урядів, укази глав держав тощо. Крім того, виборче право, як суб'єктивне право громадянина бути учасником правового відношення, яке виникає під час виборчого процесу. Відповідно виборче право полягає в тому, що це право громадянина бути зареєстрованим як виборець або кандидат, право на подачу голосу, а також сукупність відповідних обов'язків зі сторони публічної адміністрації.

Як суб'єктивне право, виборче право громадянина поділяється на активне й пасивне виборче право. Встановлене законом право громадянина брати участь у виборах до державних органів влади, яке реалізується шляхом голосування, це активне виборче право. У свою чергу, право бути обраним, тобто право балотуватись в якості кандидата на відповідні посади, виступає пасивним виборчим правом. Можливість наявності активного або пасивного виборчого права обумовлена окремими вимогами до осіб, що приймають участь у виборах [73].

Активне виборче право для громадянина настає з 18 років, за умови, що

громадянин має право голосу та не визнаний судом недієздатним, а також характеризується рядом активних дій із вибору того чи іншого кандидата. На відміну від нього, пасивне виборче право, як право громадянина бути обраним до державних органів влади і місцевого самоврядування, настає з 18 років для участі у виборах депутатів місцевих рад та їх голів, 21 рік для участі у виборах народних депутатів України, 35 років участі у виборах Президента України.

Під час реалізації громадянами своїх виборчих прав дуже важливим є дотримання основних принципів виборів, до яких відносяться:

- принцип вільних виборів, який означає, що виборець самостійно вирішує, чи буде він приймати участь у виборчому процесі, порушенням даного принципу буде є застосування погроз, шантажу, підкупу або інших незаконних засобів впливу на членів виборчих комісій, кандидатів на виборчі посади або на волевиявлення виборців;

- принцип загального виборчого права, який включає в себе активне, а також пасивне виборче право, одночасно не можливо залишити поза увагою те, що для пасивного виборчого права в національному законодавстві встановлено певні специфічні вимоги, наприклад, віковий ценз про який вже згадувалось вище;

- принцип рівних виборів, який означає, що кожен виборець повинен бути внесений тільки в один виборчий список також він має тільки один голос, а тому може проголосувати тільки один раз;

- принцип прямих виборів, відповідно до якого між виборцем та відповідним кандидатом, який балотується немає жодних проміжних структур, які б остаточно обирали того чи іншого кандидата, тобто виборець голосує за обраного ним кандидата або партію безпосередньо;

- принцип таємного голосування, суть якого полягає в тому, що забороняється будь-який контроль за волевиявленням виборців, тому процедура голосування відбувається в спеціально обладнаних приміщеннях з відповідними кімнатами або виборчих кабінами, де крім голосуючого заборонено знаходитись будь-якій іншій людині [74].

Зазначені принципи є конституційними, але існують і загальноправові принципи, які також реалізуються під час виборчого процесу, наприклад, законності, гласності, широкої участі населення у виборах та ін.

Отже до виборчих прав громадян України належить активне і пасивне право брати участь у формуванні публічної влади на основі загального, рівного і прямого волевиявлення шляхом таємного голосування, врегульованого в значній мірі нормами адміністративного права (організація виборів, проведення голосування, утворення виборчих дільниць тощо).

У зв'язку з цим реалізація виборчих прав громадян виступає об'єктом адміністративно-правових відносин, спрямованих на використання і охорону суб'єктивного права та юридичних обов'язків, законних інтересів учасників виборчого процесу щодо формування державних органів та органів місцевого самоврядування і реалізацію природного права на управління державою.

1.3. Зарубіжний досвід регулювання правовідносин, що виникають у процесі протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу

У контексті дослідження протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу також пропонується розглянути відповідальність зарубіжний досвід регулювання правовідносин, що виникають у процесі протидії зазначеним правопорушенням. Переважне дане питання стосується визначення особливостей адміністративної та кримінальної (у зв'язку з відсутністю відповідних адміністративних норм) відповідальності за порушення виборчих прав громадян у зарубіжних країнах, що пропонується здійснити комплексно, саме у межах доктрини правових сімей.

До романо-германської правової сім'ї традиційно відносять держави континентальної Європи, в яких межі між публічним та приватним правом найбільш явно проявляються у галузях права. Як основне джерело права виступає нормативний акт, а кодифікація норм стала звичним та найбільш оптимальним способом правової регламентації.

Тим не менш, у державах цієї групи поділ права на галузі залишається дуже умовним. Відповідальність у сфері виборчого процесу проявляється у вигляді кримінальних, адміністративних та конституційних норм. При цьому, якщо є чітке відмежування норм про відповідальність у ході організації та проведення виборів, то не завжди детально і просто виділити адміністративну та конституційну відповідальність у ході виборчого процесу, оскільки норми досить тісно переплітаються у законодавстві.

Існує багато прикладів, коли норми адміністративної відповідальності визначено у законі, який встановлює порядок проведення виборів, проте їх реалізація регулюється та здійснюється відповідно до національного адміністративного процесуального права.

Санкції за порушення виборчого процесу не мають матеріального характеру або характеру фізичного впливу на особу, вони спрямовані на припинення тих чи інших правовідносин. Таке поєднання різних галузей відповідальності у сфері організації та проведення виборів не є оптимальним шляхом правового регулювання, оскільки створює передумови для конкуренції норм у сфері кримінальної та адміністративної відповідальності. Пропонується розглянути правову регламентацію кримінальної та адміністративної відповідальності у сфері виборчих правовідносин в окремих європейських країнах.

Найбільш яскравим представником розвиненого законодавства в галузі юридичної відповідальності за порушення на виборах у романо-германській правовій сім'ї є Нідерланди. Юридичну відповідальність за порушення під час виборчого процесу в Нідерландах важко назвати простим. Традиційно для країн романської підгрупи романо-германської правової сім'ї у Нідерландах відповідальність за порушення виборчого законодавства поділяють на дві групи: адміністративну та кримінальну.

Адміністративна відповідальність настає у ситуаціях, передбачених Законом про вибори, а до кримінальної відповідальності особи притягується відповідно до Кримінального кодексу [75; 76]. При цьому формальною ознакою

для розмежування цих видів відповідальності виступає джерело нормативного закріплення складу, а не санкції. Найчастіше в Нідерландах якості стягнення за порушення виборчого законодавства виступає штраф, як міра матеріальної відповідальності. Норми у законодавстві Нідерландів передбачають штрафи у розмірі від 3 євро до 780 000 євро залежно від тяжкості вчиненого протиправного діяння [77]. Подібні межі штрафних санкцій важко співвіднести з практикою застосування відповідальності в інших державах, проте такі високі максимальні їх суми свідчать про високий рівень життя населення. Однак навіть у Нідерландах такі високі штрафи є суттєвим заходом матеріальної відповідальності, яка запобігає вчиненню різних правопорушень.

Окремий інтерес представляють склади адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу. Так, окремі склади передбачені за підробку та фальсифікацію бюлетенів та виборчих документів (виборчих карток, поштових виборчих сертифікатів, виборчих довіреностей) та підробку основних документів, необхідних для участі у виборах. До відповідальності притягуються особи, які використовують, змушують когось використовувати та просто зберігають подібні документи, необхідні скоєння правопорушення під час виборів.

Забороняється підкуп виборців, а також обіцянка їм винагороди чи іншої оплати. Примітно, що при вчиненні зазначених правопорушень винна особа автоматично позбавляється права обіймати державні посади та виконувати публічні функції. Законодавець підкреслює важливість недопущення правопорушень у процесі вільного волевиявлення громадян, як важливої демократичної процедури, тому юридична відповідальність має соціально значимий характер та дозволяє правопорушнику у майбутньому безпосередньо брати участь в управлінні державою чи функціонуванні того чи іншого державного органу.

Адміністративні правопорушення у Законі про вибори у Нідерландах спрямовані на захист виборчих прав громадян у ході проведення виборчих кампаній, тому розглядаються такі справи досить швидко, зазвичай, протягом

доби. Справи про порушення під час виборів організаційного характеру розглядаються в несудовому порядку. Проте найбільш резонансні справи можуть дійти до Відділу адміністративної юрисдикції Державної ради Нідерландів, де всі скарги розглядаються колегіальною комісією, що складається із трьох засідателів. Примітно, що система органів, які організовують вибори, фактично усунуто від розгляду справ, пов'язаних з виборчими суперечками. Залежно від рівня суперечки інстанціями для розгляду скарг виступають місцеві та державні органи.

Суспільно небезпечних кримінальних діянь проти виборчих прав, закріплених у Главі IV Кримінального кодексу, не так багато. Усього п'ять складів злочинів передбачають відповідальність за порушення конституційних прав та обов'язків голландців, пов'язаних з організацією та проведенням виборів. Так, відповідальність передбачається: за перешкоди у реалізації виборчих прав, недостовірність підбиття підсумків виборів, фальсифікацію підсумків голосування. Окремий інтерес представляє кримінальна відповідальність для виборців, які голосують за інших осіб та звинувачуються в отриманні хабаря.

Особливість конструкції норм у кримінальному законодавстві одночасно передбачає притягнення до відповідальності не лише виборця, а й тієї особи, яка сприяє вчиненню злочину. Кримінальні норми охоплюють та застерігають від вчинення злочину всіх учасників процедури самого голосування,

Таким чином, можна зазначити, що відповідальність за порушення виборчого процесу у Нідерландах має досить помітний матеріальний характер, оскільки санкція кожної статті передбачає на вибір чи штраф, чи інше покарання, що у більшості випадків пов'язане із позбавленням волі. Судова практика засвідчує, що у більшості випадків покарання носить матеріальний характер за злочини та правопорушення, вчинені під час виборів [78].

Цікавим буде досвід встановлення кримінальної та адміністративної відповідальності в Іспанії за порушення, пов'язані з організацією та проведенням виборів. Система вибірково законодавства в Іспанії складна, вона

базується на органічних законах, а також змінах, що періодично вносяться до них [79, 80].

Питання юридичної відповідальності за порушення виборчих прав громадян регулюються переважно органічними законами. Відповідальність за виборчі правопорушення насамперед спрямована на правопорушення, які вчиняються посадовими особами або представниками публічної адміністрації, що забезпечують організацію та проведення виборів.

В законодавстві підкреслюється вагома роль публічних службовців у функціонуванні всієї виборчої системи, тому саме для них встановлюється більш жорстка юридична відповідальність за можливі порушення. Так, посадові особи виборчих дільниць та органів, які організовують вибори, підлягають відповідальності приблизно за двома десятками складів правопорушень.

Відповідальність за вчинення правопорушень та злочинів, як правило, носить матеріальний характер та виражається у вигляді штрафу. Як альтернативне покарання може розглядатися тюремне ув'язнення залежно від тяжкості та повторності скоєного злочину.

Чітке розмежування між правопорушеннями та злочинами за іспанським законодавством провести складно, оскільки органічні закони містять прямі посилання до кримінального законодавства. При цьому законодавство передбачає різний процесуальний порядок розгляду справ, залежно від того, чим є вчинене діяння: злочином чи правопорушенням. Тим самим, незважаючи на різне закріплення, санкції як за правопорушення, так і злочини досить схожі. В даному випадку в першу чергу враховується джерело правового регулювання.

Іспанське законодавство також регулює окремі виборчі правовідносини. Наприклад, передбачається відповідальність за незаконну агітацію. Передбачається відповідальність за оголошення про передвиборчі заходи масового характеру, які не були проведені або не планувалися до проведення.

Особлива увага в законодавстві Іспанії присвячена недопущенню використанню у виборчі процедури адміністративного ресурсу. Неприпустиме

здійснення агітації та будь-який примус до участі виборчої кампанії, який може застосовуватись військовими, правоохоронцями, поліцією, місцевою владою, суддями, магістратами, прокурорами та членами виборчих комісій. Не допускається будь-який примус до участі у виборах загалом, проте для перерахованих категорій осіб передбачено окремий, більш суворий вид відповідальності.

Невід'ємною складовою виборчої кампанії в Іспанії вважається діяльність соціологічних служб та незалежних соціологів, які проводять опитування та соціологічні дослідження. Законодавство детально регулює поширення соціологічної інформації, проте для соціологів та соціологічних служб передбачається особливий порядок ведення діяльності у період передвиборчих кампаній. За надання навмисне хибної та недостовірної інформації на цих осіб накладається максимальний штраф, а також офіційна заборона на провадження професійної діяльності щодо здійснення опитувань та соціологічних досліджень, пов'язаних з виборами та референдумами.

Слід зазначити, що в Іспанії всі суперечки, що стосуються права громадян обирати та бути обраними, розглядаються у судових інстанціях. За фактом, адміністративний апарат виконавчої влади від участі у розгляді скарг усунений. У країні створено унікальну систему позовного провадження у справах, що виникають із виборчих правовідносин, які різні інстанції розглядають протягом обмеженого часу. Широке судове регулювання та велика увага законодавця до виборчої системи дозволили в Іспанії визначити окрему категорію справ, якими займаються професійні юристи-адвокати у сфері виборчого законодавства.

Специфіка юридичної відповідальності в Іспанії проглядається в тому, що покарання, як правило, спрямоване на осіб, які займаються організацією виборів та потенційно можуть вплинути на перебіг виборчої кампанії. При цьому закон досить гуманно ставиться до звичайних виборців. Незважаючи на спільні риси законодавства у Нідерландах та Іспанії, відповідальність за виборчі порушення реалізується по-різному щодо суб'єктів – учасників

виборчого процесу. Досить велика кількість відмінностей, які обумовлені історичними та політичними чинниками. Проте джерела правового регулювання відповідальності за порушення виборчих прав громадян досить схожі та близькі.

Важливим представником німецької підгрупи романо-германської правової сім'ї є Німеччина. Відповідальність у сфері виборчих правовідносин у ФРН має свою специфіку, яка проявляється у чіткому розподілі на адміністративну та кримінальну юридичну відповідальність. Розмежування відповідальності відбувається як за джерелами права, так і за формальною процедурою розгляду спорів.

Суперечки, що виникають під час виборчого процесу та передбачені Федеральним законодавством про адміністративні процедури [81, 82], Федеральним законом про вибори [83] та Положенням про проведення місцевих виборів [84], розглядаються виключно в рамках адміністративних процедур органами, які здійснюють організацію та проведення виборів. Фактично суди виключені з цієї системи розгляду спорів в адміністративному порядку, оскільки розгляд спорів адміністративними органами відбувається буквально протягом доби з подання скарги. Правовий захист у ході виборів вичерпується адміністративним контролем з боку органів, які є організаторами виборчого процесу.

Специфіка адміністративного розгляду правопорушень на виборах полягає в тому, що як заперечення проти порушення тих чи інших прав до відповідної інстанції надсилається офіційний письмовий протест (скарга). Протест, як правило, стосується ситуації організаційного характеру, які розглядаються в максимально короткі терміни.

Щодо складів адміністративних правопорушень, то Закон про вибори у Німеччині передбачає лише кілька протиправних діянь. В одному випадку підлягає відповідальності особа, яка без поважних причин відмовляється від роботи у виборчому органі. Робота в тимчасових органах, які проводять вибори (дільничні комісії), вважається почесною та здійснюється на громадських

засадах, а ухилення від неї без поважної причини карається штрафом до 500 євро.

В іншому випадку, відповідальність за порушення порядку публікації результатів опитування виборців, що виражається у неправомірній формі, підлягає відповідальності у вигляді штрафу в розмірі 50 тисяч євро. Порушення заборони на передчасну публікацію результатів виборів до їхнього офіційного опублікування карається найсуворіше. Це єдині склади адміністративних правопорушень, при цьому саме вони караються штрафами.

Кримінальний кодекс ФРН [85] передбачає кілька складів злочинів за порушення у сфері виборчого законодавства. Так, кримінальний закон закріплює такі злочини: перешкоджання здійсненню виборчого права, фальсифікація результатів виборів, фальсифікація документів, що належать до виборів, порушення таємниці виборів, насильницьке перешкоджання здійсненню виборчого права, обман та підкуп виборців. Для наявності складу підкупу виборця несуттєво, чи виконав виборець своє зобов'язання під час голосування, адже необхідно в змові наявність конкретно-особистого характеру відносини, оскільки проста обіцянка переваг не утворює складу злочину [86].

Як міра відповідальності особа, винна у скоєнні злочину, позбавляється волі терміном від 6 місяців, а також піддається публічній дискваліфікації, що полягає у позбавленні права здійснювати як публічні функції під час виборів, а також втрачає право надалі реалізовувати практично свої активне і пасивні виборчі права.

Певний дослідницький інтерес представляє відповідальність у сфері виборчих правовідносин за словацьким національним законодавством, точніше її формальна відсутність, як окремого спрямування юридичної відповідальності.

Цікаво, що у виборчому законодавстві Словаччини немає норм, які б регулювали основи та процедуру настання спеціальної юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства [87]. Відсутні у національному законодавстві Словаччини норми про кримінальну та

адміністративну відповідальність у сфері виборчих правовідносин [88]. На перший погляд може здатися, що будь-яка відповідальність у Словаччині, що виникає внаслідок виборчих суперечок відсутня, проте це не так.

Відповідальність за порушення під час виборчого процесу кваліфікуються за базовими складами правопорушень, а не за спеціальними. Законодавець свідомо пішов на виключення спеціальної адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері виборчих правовідносин, тому винні особи караються залежно від скоєного діяння за загальними нормами кримінального або адміністративного законодавства. Це може бути корупція, обман, невиконання посадових повноважень тощо [89, С. 302].

Система розгляду спорів у ході організації виборчого процесу полягає в тому, що деякі суперечки розглядають по суті районні суди, проте їхня практика, як правило, пов'язана з визнанням факту – реєстрацією виборців та внесенням змін до списків виборців за місцем проживання. У системі розгляду спорів бере участь Міністерство внутрішніх справ та Центральна виборча комісія, що вирішує суперечки з питань організації виборчого процесу та підрахунку голосів.

Специфіка регулювання відповідальності у Німеччині та Словаччині полягає в чіткому поділі видів юридичної відповідальності під час виборів за джерелами їх закріплення, а також покладення на організаторів виборів функцій на розгляд адміністративних та виборчих (конституційних) суперечок, тоді як судами вирішуються питання кримінальної відповідальності.

Певні держави романо-германської правової сім'ї можна зарахувати до скандинавської підгрупи, яскравим представником якої є Данія. Законодавство Данії передбачає кілька складів, пов'язаних із вчиненням злочину під час проведення виборів [90]. Кримінальний кодекс передбачає настання відповідальності за перешкоджання проведенню виборів, викривлення результатів виборів. Міра відповідальності – позбавлення волі у вигляді ув'язнення на певний термін до 6 років, при цьому відсутні будь-які інші види покарання за такі злочини. Також варто зазначити, що забороняється

кримінальними нормами незаконне голосування, примус або певне відмінювання (до голосування, так і утримання від нього) до бажаної дії під час виборів, обман, підкуп виборців. Як покарання визначається позбавлення волі терміном до 2 років.

У виняткових випадках за наявності пом'якшувальних обставин відповідальність може наступати у матеріальній формі у вигляді штрафу. Специфіка кримінального регулювання виборчих злочинів у Данії, на відміну інших держав групи романо-германської правової сім'ї, полягає у обранні такого заходу відповідальності, як ув'язнення. Національне законодавство та судова практика Данії фокусуються на невідворотності покарання.

Скарги виборців на перебіг виборів розглядаються Міністерством соціальних справ Данії, при цьому під час таких скарг ставиться під сумнів результат виборів відповідного рівня в цілому. Практика показує, що в історії Данії з моменту формування нинішнього виборчого законодавства не було випадків, коли вибори визнавалися такими, що не відбулися [91]. У разі суттєвих порушень призначається повторне голосування на тій ділянці, результати виборів на якій можна поставити під питання, однак у Данії подібна практика є винятковою.

Відповідальність за порушення, скоєні у зв'язку з виборами, в Ісландії має відмінні риси. Адміністративні правопорушення встановлюються тим законом, що регулює вибори до відповідного органу [92]. Як приклад можливо навести «Положення про покарання» у Законі «Про вибори до Альтінга» (законодавчий представницький орган Ісландії). Як санкції застосовується штраф, який мають виплатити винні посадові особи, які вчинили протиправне діяння. При цьому суб'єктами правопорушень є посадові особи: місцева влада, державні службовці, представники виборчих комісій, правоохоронці. Закон передбачає майже два десятки діянь, за вчинення яких може настати адміністративна відповідальність.

Багато складів адміністративних правопорушень в Ісландії за своєю природою відповідають кримінальним складам (злочинам) в інших

європейських державах. Гуманність законодавства Ісландії про відповідальність за порушення на виборах свідчить про особливий підхід законодавця до виборів. Наприклад, підкуп, обман, порушення таємниці голосування у багатьох європейських державах карається позбавленням волі на певний термін, неможливістю обіймати публічні посади та професійною дискваліфікацією, а в Ісландії ці караються лише штрафом. Зазначене регулювання свідчить про відсутність соціальної потреби у обранні інших заходів покарання.

Разом з тим, позбавлення волі передбачається строком до 4 років за порушення свободи вибору виборця із застосуванням насильства або загрози насильства щодо нього та за фальсифікацію результатів голосування, у тому числі за зміну та псування виборчих документів з метою впливу на підрахунок голосів.

Законодавство Ісландії передбачає розгляд скарг тим органом, який організовуються вибори. Законодавство чітко передбачає порядок розгляду скарг, а також ті діяння, які можуть бути оскаржені. Якщо скарги містять ознаки складу кримінального правопорушення, то для провадження у справі вони передаються до правоохоронних органів, зокрема, до поліції.

Особливістю юридичної відповідальності за порушення виборчих прав громадян у державах скандинавської підгрупи виступає її детальне правове регулювання. Залежно від рівня виборів змінюються як підстави для провадження зі спорів, так і види відповідальності та покарання. Відносно невелика кількість кримінально-правових суспільно небезпечних діянь, а також кількість адміністративних правопорушень, що змінюється, залежно від виборів у той чи інший орган характеризують законодавство Данії та Ісландії.

Серед найважливіших особливостей правової системи держав англосаксонської правової сім'ї слід відзначити в першу чергу істотну роль судового прецеденту. Судова практика займає центральне місце у системі джерел права, вона виступає орієнтиром для вибудовування національного законодавства, а судові рішення найвищих судових інстанцій можуть

коригувати розвиток права в державі. Відповідно, велика роль суду сприяла масштабному розвитку процесуального права, тоді як нормам у процесі тлумачення матеріального права приділяється другорядна роль. Аналогічно складалося виборче законодавство, яке отримало високий ступінь процесуальної регламентації. Зміст виборчого права країн англосаксонської правової сім'ї відрізняється складністю та казуїстичністю, яка не змінюється багато десятиків років.

Найбільш відомим представником англосаксонської правової сім'ї виступає Велика Британія. Сполучене Королівство за багато століть виробило та розвило основу всіх основних принципів англосаксонської правової сім'ї. Докладніше регулювання одержала процесуальна сторона розгляду виборчих спорів.

У Великобританії важко розділити виборчі порушення на злочини та правопорушення, що мають адміністративний чи кримінальний характер, через відсутність галузевого поділу. Тому будь-яку протиправну дію згідно із законодавством Великобританії слід розглядати в контексті порушення, за яке слідує юридична відповідальність, не виділяючи при цьому теоретичний характер відповідальності.

Логічно припустити, що всі виборчі суперечки у Великій Британії розглядають суди різних рівнів. Дійсно, постійних органів, які організують вибори та здатних розглянути виборчі суперечки у державі немає. Враховуючи специфіку права Великобританії, єдиною можливою інстанцією для розгляду скарг є суди.

Порядок розгляду скарг встановлено Актом про народне представництво [93]. Передбачається широкий судовий розсуд як у виборі видів покарання, так і можливості визнати ті чи інші вибори недійсними у разі суттєвих порушень. Примітним є той факт, що подібне рішення востаннє у Сполученому Королівстві було винесено практично століття тому у 1923 р. Законодавство Великобританії не передбачає чіткий перелік правопорушень або окремий розділ про злочини в актах, присвячених виборам. Відсутній

окремий акт, який регулює питання відповідальності у разі порушення виборчих прав громадян. Усі склади правопорушень «розкидані» за нормативно-правовими актами та зустрічаються у положеннях, присвячених конкретній стадії виборчих правовідносин чи окремому інституту виборчого права. Як санкції законодавство передбачає грошовий штраф або позбавлення волі, в обов'язковому порядку особа, винна у вчиненні протиправного діяння, позбавляється можливості реалізувати пасивне виборче право строком від 5 до 10 років залежно від специфіки порушеної заборони.

У законодавстві Сполученого Королівства склади правопорушень представлені як перелік дій, які вчиняти неприпустимо. Загалом ці дії співвідносяться з раніше розглянутою практикою. Судова практика на додаток до законодавчих конструкцій виробила свої підходи до підстав відповідальності порушення на виборах.

Значна кількість норм спрямована на заборони, які стосуються безпосередньо виборців. Наприклад, притягуються до відповідальності особи, які організують для виборців розважальні або агітаційні заходи з метою вплинути на їхнє волевиявлення. Забороняється масове завезення чи відвезення виборців із виборчих ділянок. Будь-яка агітація виборців в день голосування забороняється.

Також відповідальність може наступати для тих осіб, які беруть безпосередню участь у виборах. Наприклад, застосовуються заходи матеріальної відповідальності до організаторів виборів, якщо вони сприяють порушенням під час голосування: псують виборчі документи, незаконно видають бюлетені, здійснюють вкидання до скриньок для голосування тощо. Для співробітників поліції існує заборона переконувати виборця віддати голос за того чи іншого кандидата.

Іншим представником англосаксонської правової сім'ї є Ірландія. Можливо, близьке географічне розташування Великобританії виявило суттєве впливом на виборче право Ірландії. За ірландським законодавством усі правопорушення, що мають адміністративний та кримінальний

характер, вчинення яких можливо в ході виборчої кампанії, містяться в Законі про вибори [94].

Поряд з великою кількістю складів правопорушень, виборче законодавство Ірландії передбачає високий розмір компенсації за хибне, неправомірне звинувачення особи у скоєнні виборчого правопорушення, якщо вона не змогла при цьому реалізувати своє конституційне право на участь у виборах.

Виборче законодавство Ірландії передбачає термін «персонація». Найбільш популярним правопорушенням є видача себе за іншу особу, при цьому здійснюється повторне голосування або голосування за неможливості голосувати, яке і називається персонацією. Передбачається відповідальність за підкуп виборців, вплив на їх поведінку та свідомість.

Цікаво, що у державі існує заборона для кандидатів на зняття своєї кандидатури перед голосуванням без поважної причини в обмін на вигоди майнового характеру.

Склади правопорушень в законодавстві Ірландії сконструйовані таким чином, що під певним порушенням розуміється ціла група дій, які заборонено здійснювати на різних стадіях виборчої кампанії. Будь-яка систематизація відсутня, а норми про відповідальність йдуть після процесуальних норм, що регламентують той чи інший інститут виборчого законодавства. Наприклад, правила проведення передвиборчої агітації закріплюють певні процедури, при цьому описуються ті способи, які немов зразки поведінки можуть бути сприйняті як порушення.

Конкретика в описі тих чи інших діянь, безперечно, сприяє очевиднішому розумінню виборцями конкретних заборон. Так, агітація забороняється за 30 хвилин до початку та 30 хвилин після закінчення голосування та ближче ніж за 100 метрів від виборчої дільниці. Під агітацією в цей період розумітиметься схилення до голосування за певного кандидата шляхом розповсюдження матеріалів, використання гучномовців, проведення масових заходів, які так чи

інакше пов'язані з поточними виборами. Ці дії карається штрафом трохи більше 2000 євро та тюремним ув'язненням не більше 2 років.

Досить цікаво у законодавстві Ірландії сформульовано склад правопорушення, що пов'язаний із порушенням таємниці голосування. Відповідно до норм ірландського законодавства під цими порушеннями розглядаються такі дії: незаконне встановлення номера на бюлетені, повідомлення незаконної інформації на дільниці, перешкоди виборцю в момент проставлення відміток, отримання інформації про факт голосування певними виборцями, отримання інформації про вибір того чи іншого виборця, порушення таємниці поштового голосування, демонстрація свого бюлетеня. Під норми про відповідальність потрапляє та особа, яка схиляє виборця до демонстрації бюлетеня або повідомлення про свій вибір. У ряді випадків відповідальність може застосовуватися до виборця безпосередньо, який явно намагатиметься розкрити таємницю свого голосування навмисне з метою отримання суспільного резонансу. Багато інших складів за порушення виборчих прав громадян

Специфіка юридичної відповідальності у країнах англосаксонської правової сім'ї полягає у домінантній ролі суду. Суд вирішує всі суперечки, незалежно від поділу відповідальності на певні види.

Ще однією особливістю виборчого законодавства Великобританії та Ірландії, зокрема норм про відповідальність, можна назвати високу казуїстичність самої відповідальності. Уникнути нестандартних ситуацій у виборчому законодавстві просто неможливо, оскільки суди відіграють велику роль у формуванні масиву правової бази. Безумовно, схильність до посилення впливу нормативно-правового акту у цих державах спостерігається все очевидніше, проте не виключено настання відповідальності за певним прецедентом, який відсутній в акті та може бути відомий лише тим, хто займається вивченням виборчої судової практики.

Певну роль у захисті виборчих прав громадян європейських країн відіграє Європейський суд з прав людини. Цей наднаціональний судовий орган не

займається розглядом скарг, які були б пов'язані з питаннями призначення того чи іншого виду покарання порушення норм виборчого права. Питання про юридичну відповідальність є дискреційними повноваженнями держав.

Досить відомим є судове рішення Європейського суду з прав людини у зв'язку з цією справою «Херст проти Сполученого Королівства» [12], хоч скарга того, хто звернувся, була визнана неприйнятною, а справа не була розглянута по суті. Відповідно до матеріалів у справі було встановлено, що у Великій Британії застосовується практика, відповідно до якої ув'язнені протягом строку відбування покарання позбавляються права голосувати на виборах, оскільки втрачають на те моральне право, незалежно від того, який злочин скоїв громадянин. Позивач відбував довічний термін покарання, тому фактичної можливості реалізувати своє активне виборче право він не міг реалізувати більше ніколи.

Проте Херст не став єдиним, хто подав подібну скаргу. В справі «Грінс та М.Т. проти Сполученого Королівства» [95] аналогічна ситуація, в якій засуджений, який відбував покарання у вигляді позбавлення волі, вимагав надати йому право на участь у виборах. До 2010 року Європейський суд з прав людини отримав понад 2,5 тисячі скарг з аналогічними вимогами.

Сполученому Королівству було запропоновано внести зміни до національного законодавства та видозмінити це правило, оскільки кількість скарг перевищувала і перевищує очікування юристів. Проте держава з цього питання не діяла, а питання вдосконалення законодавства про практику недопущення до голосування ув'язнених залишається відкритим. Безліч аналогічних звернень з цього питання надходило до Європейського суду з прав людини після того як у 2016 році відбувались вибори та референдум у Великій Британії [96, 97].

Позбавлення громадянина активного виборчого права за будь-який скоєний злочин – надмірно необґрунтований законодавчий захід. Варто зазначити, що логічний взаємозв'язок між позбавленням громадянина виборчого права та скоєним ним злочином немає. Порушення закону, яке

згодом карається санкцією, накладає на особу певні незручності, що виражаються в неможливості участі у житті суспільства у певній формі. Накладаючи якийсь моральний, моральний відбиток на людину, позбавлену волі, закон накладає додатковий зайвий захід відповідальності, що полягає у забороні на опосередковану участь в управлінні державою.

Навряд буде логічним співвідносити покарання у вигляді позбавлення волі, яке відбуває громадянин у зв'язку зі злочином, скоєним, наприклад, через необережність у вигляді здійснення ним професійних обов'язків, та позбавлення права на участь у виборах як виборець [98, С. 254]. У країнах англосаксонської правової сім'ї це питання стоїть особливо гостро, оскільки відсутня поділ відповідальності на адміністративну та кримінальну. Значить за вчинення не найшкідливіших для суспільства правопорушень особа може зазнавати відповідного обмеження прав. При цьому не варто забути про те, що далеко не всі засуджені відбувають покарання справедливо, тому що від скоєння судової помилки у вигляді винесення помилкового вироку невинній особі не застраховано жодного судді, навіть якщо всі обставини у справі, що підлягають доведенню, визнаються обвинувальними доказами. В такому випадку навряд чи можна розумно компенсувати невинно засудженій людині неможливість реалізувати суб'єктивні виборчі права.

Вважаємо, що в цій ситуації логічним буде позбавлення активного виборчого права лише у зв'язку з скоєнням злочину, яке скоєно щодо виборчих прав. Якщо громадянин свідомо бере участь у виборчій кампанії з метою умисного порушення норм виборчого законодавства, цілком очевидно його небажання легально реалізувати належні йому виборчі права. Порушення норм виборчого права дає моральне право позбавити винного громадянина можливості реалізувати те право, яке свідомо їм нехтується.

Дискваліфікація, або обмеження виборчих прав, також може розглядатися як захід, який сприятиме гуманізації законодавства. Тенденції розвитку законодавства у період двох останніх століть у Європі показує, що норми про відповідальність повинні не просто викликати в особи страх перед скоєнням

суспільно небезпечного діяння, але також формувати розуміння невідворотності покарання. Принцип невідворотності покарання у сфері виборчих правовідносин слід розглядати як запобіжний і стримуючий уваги, дозволить людині усвідомлювати неможливість їм участі у тій громадській сфері, на законні основи якої він зазіхає. Надалі, якщо особа, позбавлена виборчих прав за злочини та правопорушення у сфері виборчого законодавства, повторно порушує заборони, то має нести відповідальність у вигляді основних видів покарання (штраф, позбавлення волі тощо).

Вважаємо, що у законодавстві необхідне розглянути питання впровадження такого поняття як «обмеження виборчих прав». Під яким слід було б розуміти вид відповідальності порушення заборон виборчого законодавства, який виявляється у неможливості реалізації суб'єктивного виборчого права. Чинне законодавство виявляє широке трактування суб'єктивного виборчого права, до нього відносяться: право обирати і бути обраним; право брати участь у висуванні кандидатів, їх списків та участь в передвиборній агітації; право брати участь у спостереженні за виборчим процесом, роботою виборчих комісій, підведенням підсумків голосування та встановлення результатів виборів, а також в інших виборчих процедурах у порядку визначеному законодавством України. Цей захід повною мірою дозволив би досягти мети покарання, заощадити ресурсну базу, вирішити проблему вдосконалення виборчого законодавства.

Висновки до розділу 1

За результатами опрацювання та аналізу наукових досліджень проблематики протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу встановлено, що метою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу є охорона суспільних відносин у сфері організації та проведення виборів, забезпечення точного і неухильного дотримання та виконання законодавства всіма учасниками виборчого процесу,

виявлення і припинення адміністративних порушень виборчого законодавства, накладення на винних у вчиненні даних правопорушень осіб відповідних адміністративних санкцій.

Крім того, на підставі науково-теоретичних розробок поняття адміністративного правопорушення, запропоновано поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу, під яким пропонується розуміти суспільно-шкідливе, протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність), що посягає на суспільні відносини у сфері виборчого процесу та за яке законодавством встановлена адміністративна відповідальність, зокрема статтями 212⁷ – 212²⁴ КУпАП.

Визначено, що виборчий процес, як об'єкт адміністративно-правового регулювання, являє собою врегульовану законодавством діяльність щодо реалізації громадянами України невід'ємного природного права управляти державою безпосередньо, бути єдиним джерелом формування державної влади шляхом реалізації активного і пасивного права в процесі референдумів, виборів та інших формах безпосередньої демократії. Виборчі права гарантуються державою й засобами громадянського суспільства, до них належить активне і пасивне право брати участь у формуванні публічної влади на основі загального, рівного і прямого волевиявлення шляхом таємного голосування, врегульованого в значній мірі нормами адміністративного права (організація виборів, проведення голосування, утворення та організація роботи виборчих дільниць тощо).

У зв'язку з цим реалізація виборчих прав громадян виступає об'єктом адміністративно-правових відносин, спрямованих на використання і охорону суб'єктивного права та юридичних обов'язків, законних інтересів учасників виборчого процесу щодо формування державних органів та органів місцевого самоврядування і реалізацію природного права на управління державою.

У контексті дослідження протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу також пропонується розглянути відповідальність зарубіжний досвід регулювання правовідносин, що виникають у процесі протидії зазначеним

правопорушенням. Великобританія, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Словаччина. Визначено, що кодифікації законодавства України шляхом прийняття Виборчого кодексу сприяло вдосконаленню законодавства у досліджуваній сфері.

Одночасно пропонується розглянути доцільність доповнення чинного Виборчого кодексу України нормами, які б передбачали застосування до особи «обмеження виборчих прав». Зазначені обмеження доцільно застосовувати до осіб у разі вчинення ними адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері виборчого процесу, як захід який обмежуватиме реалізацію суб'єктивного виборчого права, до якого відносяться: право обирати і бути обраним; право брати участь у висуванні кандидатів, їх списків та участь в передвиборній агітації; право брати участь у спостереженні за виборчим процесом, роботою виборчих комісій, підведенням підсумків голосування та встановлення результатів виборів, а також в інших виборчих процедурах у порядку визначеному законодавством України. Межі та час обмеження виборчих прав доцільно визначати виходячи зі ступеня тяжкості вчиненого проступку.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРОТИДІЮ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

2.1. Поняття та елементи механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу

Поняття механізму адміністративно-правового забезпечення в окремих секторах, сферах і галузях суспільних відносин є відносно новітнім інститутом адміністративного права, який визначається сучасними науковцями у сфері адміністративного права. Воно використовується замість такого поняття як механізм державного управління, який раніше домінував, коли норми адміністративного права забезпечували порядок формування, становлення і розвитку органів державного управління в тому числі і шляхом їх формального утворення.

На даний час поняття адміністративно-правового забезпечення використовується великою науковців. Суттєві напрацювання у цій сфері мають такі вчені-адміністративісти як: В.В. Галуцько, В.І. Олєфір [99, 100], В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [101], Т.О. Коломоєць [102, 103]. Загальною рисою розуміння природи сучасного адміністративного права усіх зазначених вище науковців є те, що вони взяли за основу та розвинули людиноцентриську концепцію новітнього адміністративного права, сформовану В.Б. Авер'яновим [104, с. 12].

У своїх роботах В.Б. Авер'янов зазначає, що прагнення радикально змінити стару ідеологію шляхом запровадження нової – людиноцентристської ідеології. Він зазначає, що це єдиний можливий шлях запровадження у сфері виконавчої влади принципу верховенства права. Зміні державної ідеології має сприяти зміна орієнтації виконавчої влади на діяльність із надання

адміністративних послуг, яка повніше відповідає ідеології служіння держави інтересам людини [104, с. 15-16]. На думку вченого ця відносно нова для вітчизняного досвіду функція держави - надання адміністративних послуг - була вперше передбачена Концепцією адміністративної реформи в Україні (1998 р.) [105].

Також ним зазначається, що для усвідомлення людиноцентристського призначення згаданої функції держави важлива сама дефініція «послуги». Оскільки дана дефініція акцентує увагу на виконанні обов'язків публічної адміністрації перед фізичними та юридичними особами. Саме ж надання адміністративних послуг означає діяльність публічної адміністрації, яка спрямована на юридичне оформлення умов, визначених законодавством, необхідних для забезпечення ефективної реалізації приватними особами своїх прав та інтересів, а також у відповідних випадках належного виконання покладених на них законодавством обов'язків [106, с. 43].

Аналогічна позиція щодо поняття адміністративних послуг була відображена у проекті Адміністративно-процедурного кодексу України. Поряд з цим Кодексом, системно врегулювати інститут адміністративних послуг, переважно в матеріально-правовому аспекті, може відповідний спеціальний закон. При реалізації у сфері виконавчої влади принципу верховенства права найбільш складним, окрім розширення обсягу діяльності з надання зазначених послуг, залишається завдання подолання існуючої у багатьох фахівців недооцінки ролі процедур у діяльності публічної адміністрації, насамперед щодо їх відносин з громадянами.

Процедурна частина (за винятком регулювання адміністративно-юрисдикційних проваджень) в чинному адміністративному законодавстві України саме є найменш розвиненою. Одночасно, вказані процедури, які можливо визначити як «адміністративні», покликані істотно сприяти підвищенню ефективності публічної адміністрації, належному виконанню функцій та повноважень органів і посадових осіб. Але головне, що адміністративні процедури здатні забезпечити необхідну послідовність у

реалізації громадянами їх прав а також законних інтересів та стати дійовим засобом протидії суб'єктивізму та свавіллю з боку службовців органів виконавчої влади.

Невипадково, що у європейських країнах існують системні нормативно-правові акти, які дуже детально визначають регламентацію подібних процедур. Причому такі закони є основою адміністративного законодавства, і саме вони визначають рівень демократичності діяльності публічної адміністрації в цих країнах. З урахуванням цього в Україні також було розроблено та 17 лютого 2022 року прийнято Закон України «Про адміністративну процедуру» норма якого спрямовано на регулювання «відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів». [107]

Крім того, В.Б. Авер'янов зазначав, що необхідно відмовитись від абсолютизації управлінської характеристики адміністративного права. Внаслідок згаданої абсолютизації в науці та практиці на даний час є досить поширеним визначення адміністративного права виключно як «управлінського» права.

Адже таке поняття як «управління» має чітко визначений зміст і не вичерпує всіх дій, що вчиняються органами публічної адміністрації. І сама участь цих органів у відносинах з приводу реалізації великої кількості суб'єктивних прав громадян чи застосування заходів адміністративного примусу аж ніяк не свідчить про безпосередню наявність тут «управління» чи «сфери управління».

Насправді управління - лише частина діяльності зазначених органів, крім того вона не є домінуючою складовою. У цьому легко переконатись, переглянувши перелік суспільних відносин, що становлять предмет регулювання адміністративного права. Зокрема, поміж відносин, які

врегульовані нормами адміністративного права, цілковито можливо віднести три групи дій органів публічної адміністрації до управлінських: щодо розгляду індивідуальних справ із питань реалізації суб'єктивних прав та обов'язків фізичними, а також юридичних осіб; щодо розгляду в адміністративному порядку звернень, а також скарг зазначених осіб; нарешті, щодо застосування до зазначених осіб заходів адміністративного примусу, зокрема накладення стягнень. Однією з помилок адміністративно-правової науки стало те, що в ній поняття «управління» тривалий час було досить невизначеним, хоча в циклі соціально-управлінських наук тривалий час існує позиція, що управління – це самостійне явище з чітко визначеним змістом [106].

Зазначену складову предмета адміністративного права доцільно визначити як «публічно-сервісну» (від англ. to serve - служити). Такою ж має бути і оцінка загальносуспільної спрямованості галузі адміністративного права в цілому, на противагу управлінській спрямованості. Необхідно зауважити, що акцентування на публічно-сервісній складовій не має на меті повною мірою заперечити важливе місце управлінської складової.

Мова йде про уточнення цього місця в адміністративно-правовій доктрині, підкреслення першорядного значення - замість категорії «державне управління» - категорії «забезпечення пріоритету прав людини», яка в адміністративному праві має бути домінуючою. Подібне загострення уваги до публічно-сервісної складової аж ніяк не суперечить її етимології власної назви галузі адміністративного права. Оскільки основою самої назви «адміністративне право» може виступати не лише такий латинський термін як «administratio» — керування, управління, а й «administro» — прислуговую, допомагаю. Тобто навіть у самій назві адміністративного права етимологічно присутній зв'язок не тільки з «управлінням», а й із своєрідним обслуговуванням («сервісом») з боку органів публічної адміністрації [108, с. 65].

Пропри те, що більшість із зазначених вище вчених-адміністративістів використовують аналогічний підхід у розумінні сутності сучасного адміністративного права, в окремих деталях їх погляди відрізняються.

Наприклад В.В. Галуцько та В.І. Олефір дещо по іншому розкрили проблему поняття, змісту, системи адміністративно-правового регулювання. Вони вважають, що під правовим регулюванням (від лат. *regulare* – «спрямування, впорядкування») слід розуміти засіб впливу на суспільні відносини з боку держави, для їх подальшого впорядкування в інтересах людини, суспільства і держави [100, с. 40].

У свою чергу О.М. Мельник, правове регулювання слід розглядати як державно-владний вплив на суспільні відносини, що здійснюється системою юридичних засобів для їх закріплення, впорядкування, розвитку та охорони [109, с. 208].

Також В.В. Галуцько зазначає, що для адміністративно-правового регулювання характерний спеціально-юридичний механізм впливу на поведінку а також діяльність його адресатів, якщо враховувати предмет та основний метод галузі адміністративного права. За результатами адміністративно-правового регулювання утворюється юридична основа, а також визначаються орієнтири, які зафіксовані в правових веліннях, для організації діяльності учасників адміністративних правовідносин для досягнення основних завдань адміністративного права [100, с. 237-251]. У контексті даного дослідження мова йде про забезпечення виборчих прав громадян України на основі адміністративно-правових норм.

З урахуванням викладених поглядів щодо теорії адміністративно-правового регулювання, сформованої науковцями, в даній роботі наведену більш загальну конструкцію пропонується використати для розкриття спеціальної проблеми, а саме адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян, наповнюючи її конкретним спеціальним об'єктом, тим самим, врахувати предмет дослідження. Тому до основних положень формування теорії

адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу належать наступні нижче наведені висновки.

Слід зазначити, що сфери адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу України слід включати відносини:

1) що відображають індивідуальні потреби громадян України бути єдиним джерелом формування публічної влади, а також безпосередньо здійснювати державну владу;

2) що реалізують по відношенню до забезпечення виборчих прав громадян імперативно-владну компетенцію публічної адміністрації;

3) що потребують дотримання певних правил у сфері виборчого процесу, які встановлені державою у відповідних адміністративно-правових нормах.

Зазначеним ознакам адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян України, як зазначає Є.В. Сердюк, відповідають такі види суспільних відносин:

- між фізичними (юридичними) особами та суб'єктами публічної адміністрації з питань, які стосуються забезпечення виборчих прав та свобод фізичних та юридичних осіб, у такому випадку суб'єкт публічної адміністрації не може діяти владно щодо об'єкта управління, оскільки в нього навпаки існують зобов'язальним перед останнім;

- між суб'єктами публічної адміністрації, а також фізичними (юридичними) особами, які вчиняють правопорушення, що посягають на виборчі права громадян України (порядок здійснення виборчого процесу, забезпечення прав і свобод суспільства та держави тощо), в даному випадку відносини характеризуються тим, що суб'єкт публічного управління є імперативно владним по відношенню до відповідних об'єктів управління, що зобов'язані виконувати його вимоги;

- відносини між вищестоячими та підпорядкованими суб'єктами публічної адміністрації, що мають імперативно владний характер та засновані на правих нормах у сфері виборчого процесу (наприклад взаємовідносини між

Центральною виборчою комісією та територіальними виборчими комісіями) [110].

Адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу допомагає відносинам між суб'єктами адміністративного права набути визначеної правової форми. Завдяки нормам адміністративного права визначається межа можливої та дозволеної поведінки для публічної адміністрації, при забезпеченні виборчого процесу та виборчих прав громадян або інших суб'єктів адміністративного права.

Структура адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян насамперед характеризується засобами та типами правового забезпечення. Єдиний механізм правового забезпечення виборчих прав громадян України складається із стадій, які можливо визначити наступним чином:

а) правотворчість – розробка та прийняття норм адміністративного права, що мають вплив на суспільні відносини у сфері виборчого процесу, а також визначають адміністративно-правовий статусу суб'єктів виборчого процесу в Україні;

2) реалізація норм адміністративного права, а саме їх втілення у життя, внаслідок чого забезпечуються у сфері виборчого процесу виборчі суб'єктивні права та обов'язки суб'єктів адміністративного права;

3) правоохоронна діяльність публічної адміністрації, щодо застосування до фізичних і юридичних осіб, які допускають порушення виборчого законодавства, засобів адміністративного впливу.

Необхідно відзначити що в наукових джерелах існує думка, що терміни спосіб, засіб, метод є схожими за змістом та значною мірою збігаються [111, с. 300]. Однак на думку В.В. Галуцька, аналіз зазначених категорій надає можливість стверджувати, що їм притаманні не тільки спільні але і відмінні риси.

Спільними, на його думку для вказаних елементів є те, що вони визначають діяльність, яка надає можливість здійснити щось, досягти чогось. У

свою чергу відмінні риси між ними полягають у площині певної числової форми, оскільки «засіб» визначає одиничну дію, у свою чергу – «спосіб» проявляється в одиничних або в множинних діях, на відміну від попередніх категорій, «захід» завжди визначає множину. Більш загальною по відношенню до попередніх є така категорія як «метод». Таким чином, на думку В.В. Галуцька, метод, захід, спосіб та засіб адміністративно-правового забезпечення можуть співвідноситись як ціле і частини [112].

Засоби адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу – це специфічні прийоми забезпечення відповідних суспільних відносин, що визначаються за характером припису, який зафіксовано в адміністративно-правових нормах, а також засобами впливу на осіб, які приймають участь у виборчому процесі.

Виділяють наступні основні засоби адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян.

По-перше, це надання учаснику правових відносин суб'єктивних виборчих прав, які по своїй суті є дозволом або повноваженням щодо здійснення активних дій, що виявляється в делегуванні уповноваженій особі певних дозволів з даного приводу. Наприклад, у відповідності до ст. 22 Закону України «Про всеукраїнський референдум» таким суб'єктам як: громадяни, громадські організації, політичні партії, трудові колективи, масові рухи, надається право безперешкодної агітації щодо затвердження закону або іншого рішення, яке було винесена на референдум, за підтримку проведення референдуму, а також проти його проведення, та право вільно обговорювати доцільність проведення всеукраїнського референдуму [65].

З метою реалізації зазначеного права відповідним зацікавленим особам та організаціям надаються приміщення для проведення зборів, а також забезпечується можливість безперешкодного використання засобів масової інформації. Проект рішення або закону, що винесений на референдум, обговорюється в межах України або відповідної адміністративно-територіальної одиниці, де проводитиметься референдум.

По-друге, це наявність зобов'язання чи розпорядження у формі припису виконувати певні активні дії. Так на засоби масової інформації, незалежно від форми власності, покладається зобов'язання неупереджено, збалансовано та справедливо висвітлювати проведення виборчого процесу в інформаційних випусках, новинах, ток-шоу або інших програмах. Також представникам засобів масової інформації гарантується безперешкодний доступ на заходи, які пов'язані з виборчим процесом та мають публічний характер, наприклад, на виборчу дільницю у день виборів та на засідання виборчих комісій, у порядку, що визначається законодавством, крім випадків коли останнє містить певні обмеження чи заборони. також законодавство покладає обов'язок на членів виборчих комісій публічну адміністрацію та органи місцевого самоврядування, посадових та службових осіб зазначених органів надавати засобам масової інформації інформацію щодо ходу підготовки і проведення виборів, в межах відповідних повноважень та компетенції [63].

По-третє, це наявність заборон, тобто покладання зобов'язання пасивно поводитись у передбачених законом випадках або зобов'язання утримуватись від заборонених дій. Наприклад у Виборчому кодексі України забороняється надання будь-яких прямих чи непрямих привілеїв або обмежень виборчих прав громадян України за ознаками кольору шкіри, раси, релігійних, політичних та інших переконань, етнічного та соціального походження, статі, місця проживання, майнового стану, за мовними або іншими ознаками [63].

Усі зазначені способи правового забезпечення виборчих прав громадян України обумовлені такими функціями права як: регулятивно-статична – заборона, а також регулятивно-динамічна – дозвіл та зобов'язання; [113, с. 56-57].

Також слід окремо виділити в адміністративно-правовому забезпечення виборчих прав громадян спеціальні заходи адміністративно-правового забезпечення – застосування заходів адміністративного примусу.

У свою чергу, застосування того чи іншого способу правового забезпечення виборчих прав громадян залежить від типу правового

забезпечення (загальнодозвільний, спеціальнодозвільний), на формування якого впливає зміст адміністративно-правових відносин в аналізованій сфері.

Типи адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян України – це загальна спрямованість впливу адміністративно-правових норм на суспільні відносини, яка залежить від того, що міститься в основі її регулювання – наявність дозволу чи заборони.

У сучасній юридичній науці та практиці існують дві юридичні формули, на підставі яких визначають два типи правового регулювання. Перша з них полягає у тому, що дозволяється усе, крім того, що прямо заборонено законодавством, її ще називають загальним правовим дозволом, на якому вибудовується так званий загальнодозвільний тип правового регулювання. У відповідності до даного типу правового регулювання встановлюються чітко сформульовані заборони. Адже дозволяється робити все, що прямо не заборонено законодавством. При цьому кількість заборон невелика, а обсяг дозволеного не визначено, тому зазначений тип правового регулювання сприяє або як мінімум не заважає прояву ініціативи чи активності [113, с. 63].

Перший тип правового забезпечення використовується тими особами, які не мають будь-якого публічного статусу, або не являються посадовими чи службовими особами публічної адміністрації. Відповідно до ст. 23 Конституції України кожній людині гарантується право на вільний розвиток особистості «якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [64]. Як приклад можна навести положення ст. 55 Виборчого кодексу України у якій забороняється оцінювати або коментувати зміст передвиборної агітаційної програми, а також надавати будь-яку інформацію, яка стосується певного кандидата, партії або партійної організації. Така заборона діє протягом двадцяти хвилин до початку, а також після закінчення теле-, радіотрансляції передвиборної агітаційної програми кандидата або партії [63]. Одночасно, чіткість визначення часу дії відповідної

заборони свідчить про те, що будь-які особи в інший час можуть здійснювати вищезазначені дії.

Друга формула правового забезпечення полягає в іншому, вона визначає заборону всього, крім того, що прямо дозволено у законодавстві.

Зазначений тип можливо визначити як звільнення від заборони, або так званий спеціальний дозвіл. Він передбачає, що для учасників виборчих правових відносин заборонено будь-які дії, крім тих дій, що прямо дозволені законом. Таким чином у законодавстві визначається певний виняток із загальної заборони або конкретне звільнення від заборони. В тому разі, коли за в особи є можливість вибору з будь-якого можливого виду поведінки, що не потрапив під заборону, то за другим підходом правове забезпечення використовується для забезпечення чіткого впорядкування суспільних відносин, відповідно до яких реалізуються загальні інтереси, для здійснення публічного адміністрування, реалізації принципів законності, застосування примусових заходів державою, реалізації юридичної відповідальності.

Зазначений тип правового забезпечення є обов'язковим для всіх без виключення суб'єктів владних повноважень, посадових і службових осіб, зокрема членів виборчих комісій. Наприклад, у відповідності до пп. 3,4 п. 2 ст. 29 Закону України від 30 червня 2004 р. № 1932-IV «Про центральну виборчу комісію», член ЦВК: «3) розглядає заяви суб'єктів виборчого процесу та процесу референдуму; 4) проводить особистий прийом громадян, суб'єктів виборчого процесу та процесу референдуму» [114], означає що суб'єкт публічної адміністрації (член ЦВК) має право розглядати заяви тільки суб'єктів виборчого процесу та процесу референдуму та проводити особистий прийом винятково суб'єктів виборчого процесу та процесу референдуму. А усі інші дії члена ЦВК у сфері розгляду заяв та прийому громадян є забороненими, такими, що виходять за межі його компетенції, разом з тим слід враховувати наступне.

Члени виборчих комісій зобов'язані під час здійснення адміністративно-правового забезпечення діяти, виключно відповідно до другого типу правового забезпечення, одночасно суворо дотримуючись принципу законності. Тобто для

них як суб'єктів адміністративно-правових відносин заборонено все, крім того, що прямо дозволено законом. Зазначене нормативне положення знайшло своє відображення у Конституції України да в ст. 6 вказується, що «Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України», крім того, важливими є положення та ст. 19, згідно якої: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [64].

Громадяни, які реалізують свою активне виборче право, мають можливість діяти відповідно до першого типу правового забезпечення. Тобто для них дозволеним є все, крім того, що прямо заборонено в законодавстві. Це також відображається у конституційних нормах, адже у ст. 23 Конституції України зазначається: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [64].

На думку науковців, удосконалення виборчого законодавства має сприяти запобіганню виникнення виборчих спорів та забезпечувати стабільність виборчого процесу. За даним напрямом можливо виділялась необхідність вирішення таких важливих завдань як: використання єдиної термінології, що забезпечувала б узгодженість термінів у законах та Конституції України, крім того для забезпечення швидкості пошуку необхідної норми, що регулює відповідні виборчі правовідносини, пропонувалось прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акту у сфері виборчого процесу, що б сприяло оперативності та повноті судового розгляду спорів у сфері виборчого процесу, а також прийняття справедливого та обґрунтованого рішення [115].

Невід'ємною складовою адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу є механізм адміністративно-правового забезпечення

виборчих прав громадян України, це обумовлене тим, що адміністративно-правове забезпечення виборчих прав здійснюється з використанням низки механізмів, зокрема, різних елементів правової системи, що забезпечують регулятивний вплив на суспільство.

О.М. Литвинов вважає, що таке поняття як «механізм» відіграє в житті людини досить значну роль, оскільки він використовується практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства, в першу чергу це стосується тієї сфери суспільних відносин, яка пов'язана зі здійсненням певного процесу, явища або з реалізацією відносин [116, с. 88].

У свою чергу В.В. Галуцько зазначає, що механізм адміністративно-правового забезпечення (охорони) – це засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового забезпечення метою яких виступають забезпечення законних прав, свобод і публічних інтересів фізичних, а також юридичних осіб, функціонування держави та громадянського суспільства [112].

Підсумовуючи, можливо зазначити, що механізм адміністративно-правового забезпечення дозволяє поглянути на адміністративну матерію забезпечення виборчих прав громадян України у комплексі, що надає можливість провести аналіз ролі кожного елемента щодо забезпечення результату правового регулювання та залишити за межами аналізу ті елементи, які не призначені для досягнення результату та реалізації необхідних функцій.

Зміст механізму адміністративно-правового забезпечення законодавчо не прописано, провідним засобом його розуміння є доктринальні положення вчених. Щодо механізму адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні слід зазначити, що його зміст передбачає визначення цілей такого забезпечення. Зазначеними цілями виступає обов'язок публічної адміністрації щодо:

- попередження протиправного посягання на суспільні відносини у сфері виборчого процесу в Україні;
- не допущення порушення фізичними та юридичними особами порядку здійснення виборчого процесу;

- припинення порушення порядку здійснення виборчого процесу в разі його виявлення;

- застосування передбачених законодавством заходів щодо поновлення виборчого процесу, якщо відбулось його порушення;

- забезпечення притягнення до адміністративної чи іншого типу юридичної відповідальності осіб винних у порушенні порядку здійснення виборчого процесу.

З метою реалізації згаданих цілей використовуються різноманітні засоби адміністративного права, які виступають інструментами правового впливу на поведінку об'єктів управління та визначають зміст формальної ознаки адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян .

На даний час юридична наука характеризується наявністю двох основних підходів до виокремлення формальних елементів механізму правового забезпечення. Перший підхід, що визначається множинністю елементів, зокрема норм права, тлумачення норм права, правовідносин, юридичних фактів, законністю, правовою культурою і правосвідомістю, правомірною та протиправною поведінкою, а також юридичною відповідальністю [117, с. 94-100; 118, с. 232; 119, с. 715; 120, с. 23]. Другий підхід включає тільки деякі з зазначених вище елементів, а саме: норми права, індивідуальні акти, правовідносини, правореалізацію та законність.

Необхідність встановлення ефективного та демократичного адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу залежно від специфічних особливостей об'єктів адміністративно-правових виборчих відносин вимагає використовувати у певному поєднанні різні із зазначених елементи.

З урахуванням зазначеного, система елементів адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні має включати:

- норми адміністративного права, а також їх зовнішнє вираження у формі джерел адміністративного права;

- адміністративно-правовий статусу суб'єктів адміністративного права, що забезпечують виборчий процес в Україні;
- принципи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні;
- адміністративно-правові відносини у сфері виборчого процесу;
- індивідуальні актів суб'єктів публічної адміністрації у сфері виборчого процесу;
- форми діяльності суб'єктів адміністративного права;
- методи адміністративного права;
- адміністративні процедури забезпечення виборчого процесу в Україні.

Таким чином адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні являє собою цілеспрямований вплив норм адміністративного права на виборчі відносини, на який покладається завдання щодо забезпечення адміністративно-правовими засобами виборчого процесу, нормального функціонування держави та суспільства в цілому.

2.2. Органи Національної поліції як суб'єкт протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу

За даними Міністерства внутрішніх справ на останніх виборах Президента України тільки за одну добу 31 березня 2019 року було зареєстровано 1927 заяв та повідомлень. Зокрема, було зареєстровано 18 протоколів про адміністративні порушення та було внесено відомості про 31 кримінальне провадження до ЄРДР, серед яких більшість пов'язана з порушенням виборчого процесу.

Найбільше заяв та повідомлень було зареєстровано у Дніпропетровській області – 282 заяв та повідомлень, у місті Києві в свою чергу – 238. В інших регіонах було зареєстровано меншу кількість зазначених заяв та повідомлень, а саме: Донецька область – 182, Одеська область – 179, Харківська область – 176, Полтавська область – 89, Сумська область – 81, Вінницька область – 66,

Київська область – 63, Житомирська та Луганська області по 61, Миколаївська область – 55, Чернігівська область – 51, Запорізька область – 49, Тернопільська область – 42.

Крім того, органами поліції було складено 18 протоколів про адміністративні правопорушення, з яких:

- 5 за розпивання алкогольних напоїв або перебування в нетверезому стані на робочому місці (ст. 179 КУпАП);

- 4 за завідомо неправдивий виклик спеціальних служб (ст. 183 КУпАП);

- 4 за розпивання алкогольних напоїв у громадському місці (ст. 178 КУпАП);

- 3 за порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації (ст. 212¹⁰ КУпАП);

- 2 за вчинення дрібного хуліганства (ст. 173 КУпАП);

- 1 за порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів (ст. 212²⁰ КУпАП).

Одночасно, поліцією було зафіксовано випадки, коли в мережі «Інтернет» публікувались протоколи з дільниці з підписами і печатками комісії до моменту їх закриття. До поліції також надійшло 18 повідомлень про замінування виборчих дільниць [121].

Виборче законодавство України досить детально регулює діяльність поліції під час виборчого процесу. Це зумовлено тим, що від професійності та політичної нейтральності поліції великою мірою залежить проведення демократичних та чесних виборів. Відповідно до виборчого законодавства України, Національна поліція організовує свою роботу під час виборчого процесу, таким чином, щоб забезпечити реагування, а також прийом і розгляд заяв, скарг і повідомлень щодо порушень під час підготовки та проведення виборів, у строки та спосіб, установлені законодавством України.

Перебування поліцейських у приміщеннях для голосування законодавством забороняється. Проте голова або заступник голови дільничної виборчої комісії наділені правом запросити у до відповідного приміщення для

голосування поліцейського, у разі вчинення правопорушень під час виборчого процесу. Останній у свою чергу повинен вжити до порушника передбачені законодавством превентивні або примусові заходи і залишити приміщення для голосування. [63].

Основними завданнями, які покладаються на поліцію, під час проведення виборів в Україні, є:

1) постійна охорона сейфів (металевих шаф або окремих кімнат) окружної виборчої комісії до передачі виборчих бюлетенів дільничним виборчим комісіям;

2) охорона транспортування членами дільничної виборчої комісії звичайних, а також спеціальних виборчих дільниць, отриманих ними виборчих бюлетенів до приміщення дільничної виборчої комісії (виключення складають дільниці на суднах, що перебувають на час виборів у плаванні під державним прапором, а також полярна станція України);

3) постійна охорона виборчих бюлетенів, які зберігаються в сейфі або в металевій шафі у приміщенні дільничної виборчої комісії до початку підготовчого засідання комісії;

4) протидія порушенням виборчого законодавства України у день голосування на виборах, а у випадку їх вчинення документування фактів протиправної поведінки;

5) охорона транспортування членами дільничної виборчої комісії виборчих документів після підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці [63, 122].

Загалом під час проведення президентських виборів у 2019 році за участі поліції було складено 642 протоколи про адміністративні правопорушення. Найбільше протоколів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу за статтями Кодексу про адміністративні правопорушення було оформлено зафіксовано у Києві а саме 66 протоколів, 48 протоколів було складено в Запорізькій області, 46 у Дніпропетровській області та 44 в Кіровоградській.

Більшість з вказаних протоколів стосувались виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації без вихідних даних, відповідальність за що передбачена ст. 21213 Кодексу про адміністративні правопорушення, це 71% від загальної кількості адміністративних матеріалів. Переважно спостерігалось недотримання виборчого законодавства, у відповідності до якого друковані матеріали передвиборної агітації мають містити відомості про установу, яка здійснила їх друк, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, а також тираж, [63].

Також було складено 87 протоколів за такі порушення щодо проведення передвиборної агітації:

- здійснення агітації особою, участь якої у такій діяльності заборонена законом;
- проведення агітації із порушенням строків;
- здійснення агітації у формах і засобами, що заборонені законодавством;
- порушення інших обмежень у веденні передвиборної агітації.

Відповідальність за такого роду діяння передбачається 212¹⁰ Кодексу про адміністративні правопорушення [27].

Крім того, за ст. 212¹⁴ КУпАП, якою встановлюється відповідальність за порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів або розміщення їх у заборонених законом місцях, було складено 67 протоколів про адміністративне правопорушення.

За ст. 212²⁰ КУпАП було оформлено 21 протокол про адміністративне правопорушення за порушення порядку опублікування виборчих документів.

Також за ст. 212⁷ було оформлено 4 протоколи про адміністративне правопорушення за недотримання вимог до ведення Державного реєстру виборців та списків виборців, а також за ст. 212¹² КУпАП було оформлено 4 протоколи за порушення порядку надання користування приміщеннями під час виборчої кампанії.

За такими статтями як 212⁸ КУпАП «Порушення порядку ознайомлення зі списками виборців» та 212⁹ КУпАП «Порушення ведення агітації із використанням засобів масової інформації було складено тільки по одному протоколу.

Під час виборчої кампанії щодо проведення президентських виборів у 2019 році на розгляд суддів районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів було направлено 51% від загальної кількості протоколів про вчинення адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу, а саме 329 протоколи.

Суддями місцевих судів загальної юрисдикції було розглянуто найбільшу кількість матеріалів, а саме 205, за виготовлення, а також розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, у яких були відсутні відомості про установу, що здійснила їх друк, інформація про відповідальних за випуск осіб та тираж (ст. 212¹³ КУпАП).

Другим за кількістю розглянутих матеріалів – 74 стало порушення встановлених обмежень щодо ведення передвиборної агітації, відповідальність за що передбачається у ст. 212¹⁰ КУпАП, як правило було зафіксовано випадки порушення строків агітації, здійснення агітації із застосуванням заборонених форм і засобів агітації та здійснення агітації неналежною особою.

Також поширеним був розгляд протоколів про адміністративне правопорушення за порушення порядку розміщення політичної реклами або агітаційних матеріалів та їх розміщення у заборонених законодавством місцях, так за ст. ст. 212¹⁴ КУпАП було складено 46 матеріалів.

Одночасно за недотримання права кандидатів на користування приміщеннями було розглянуто лише 3 протоколи про адміністративне правопорушення за 212¹² КУпАП, а також за порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму розглянуто один протокол за ст. 212²⁰ КУпАП.

Відповідні дані наводяться у зведеній таблиці, що була опублікована Громадянською організацією «Опора» [123]:

Таблиця 1.

Стаття КУпАП	Зміст порушення	Кількість справ, розглянутих судами
212 ¹³	агітація без вихідних даних	205
212 ¹⁰	порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації	74
212 ¹⁴	порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях	46
212 ¹²	порушення права на користування приміщеннями під час виборчої кампанії	3
212 ²⁰	порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму	1
Усього		329

Разом з тим, якщо розглядати ефективність адміністративних проваджень щодо притягнення винних осіб до відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу, під час проведення виборів Президента України у 2019 році, то слід зазначити, що під час виборчої кампанії судами було прийнято лише 106 рішень про притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб.

Оскільки найчастіше зустрічались порушення виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, то за результатами розгляду місцевих судах загальної юрисдикції було визнано 83 особи винними у вчиненні правопорушень, передбачених ст. 212¹³ КУпАП.

Фахівці пов'язують це з тим, що процедури складання процесуальних матеріалів та процес збору доказової бази є достатньо простими [123].

За порушення порядку розміщення агітації або політичної реклами, розміщення агітації у заборонених місцях, відповідальність за що передбачається ст. 212¹⁴ КУпАП, було накладено адміністративні стягнення на 20 осіб.

Також лише 3 особи було піддано адміністративній відповідальності за ст. 212¹⁰ КУпАП, а саме за недотримання обмежень щодо ведення передвиборної агітації.

Як захід адміністративного стягнення судді місцевих судів загальної юрисдикції призначали покарання у вигляді штрафу, хоча в деяких випадках, а саме 27 справ, зустрічається рішення про звільнення від адміністративної відповідальності винних осіб у зв'язку з малозначністю правопорушення та з оголошенням усного зауваження [124]. Зазначене свідчить про досить суперечливу та неоднакову практику місцевих судів загальної юрисдикції при розгляді та вирішенні справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу.

За результатами розгляду зазначених вище 329 справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, які розглядались суддями місцевих судів загальної юрисдикції, громадськими організаціями відзначається низька ефективність підготовки відповідних матеріалів уповноваженими посадовими особами Національної поліції.

Так громадськими організаціями зазначається, що більше 50% адміністративних проваджень були закриті, або ж матеріали відповідних справ відправлені на доопрацювання. Зазначається, що 109 проваджень про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, що склало 33% від справ, які надходили до судів, були закриті у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення (ч. 1 ст. 247 КУпАП). Також 75 матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, тобто 23%,

було повернуто територіальним підрозділам органів Національної поліції на доопрацювання.

Слід також зазначити, що низка справ, які було повернуто територіальним підрозділам органів Національної поліції на доопрацювання, потім надходили на розгляд районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів у строки, після закінчення яких накладення адміністративного стягнення неможливо через обмеження встановлені ст. 38 КУпАП. Приблизно 49 відповідних матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу було закрито у зв'язку зі спливом строків, протягом яких можливо накласти адміністративне стягнення. Хоча в 16 справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу було встановлено провину осіб, але через закінчення строків стягнення не накладались.

Аналіз практики місцевих судів загальної юрисдикції дозволяє визначити основні причини повернення ними матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу на доопрацювання до органів Національної поліції [124], до яких слід віднести:

- помилки або неповний опис часу, місця, способу та засобів здійснення адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу, а також відсутність у протоколі чітко викладеної суті адміністративного правопорушення;

- неправильна кваліфікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, а також помилкове визначення їх кваліфікуючих ознак, коли правопорушення, що пов'язані з посяганнями на правила благоустрою або громадський порядок, кваліфікували як правопорушення у сфері виборчого процесу;

- відсутність у матеріалах справи посилань на конкретні норми виборчого законодавства, які порушила винна особа;

- складання протоколу складення протоколу про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу за відсутності особи, яка вчинила

правопорушення, а також відсутність в матеріалах справи пояснень такої особи щодо ставлення та мотивів вчинення правопорушення;

- відсутність у протоколах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу відомостей про свідків таких правопорушень, та їх даних та пояснень, а також відсутність достатньої кількості доказів вчинення відповідного правопорушення або неналежне їх оформлення.

Під час проведення позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року у Єдиному реєстрі судових рішень було розміщено інформацію про 2 680 рішень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів у справах про притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу.

Щоправда, частину із зазначених рішень було винесено ще по відношенню до адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, які було вчинено під час президентських виборів у 2019 році, оскільки судді місцевих судів загальної юрисдикції продовжували розгляд справ за адміністративними матеріалами які було складено під час попередньої виборчої кампанії.

Найбільш поширеними адміністративними правопорушеннями під час проведення позачергових виборів народних депутатів України у 2019 році стали наступні:

- виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, де відсутня інформація про установу, що здійснила їх друк, інформація про осіб, відповідальних за випуск, та тираж, відповідальність за які наступе на підставі ст. 212¹³ КУпАП, за даним видом правопорушень судами було винесено 1 069 постанов;

- порушення порядку надання або отримання внеску на підтримку політичної партії, фінансової підтримки для здійснення передвиборної агітації, державного фінансування статутної діяльності політичної партії,

відповідальність за які наступе на підставі ст. 212¹⁵ КУпАП, за даним видом правопорушень судами було винесено 749 постанов;

- порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації, відповідальність за які наступе на підставі ст. 212¹⁰ КУпАП, за даним видом правопорушень судами було винесено 334 постанови;

- порушення порядку розміщення політичної реклами чи агітаційних матеріалів або їх розміщення у заборонених законодавством місцях, відповідальність за які наступе на підставі ст. 212¹⁴ КУпАП, за даним видом правопорушень судами було винесено 278 постанов;

- порушення порядку подання звіту партії про доходи, витрати, майно і зобов'язання фінансового характеру, фінансового звіту щодо коштів виборчого фонду, відповідальність за які наступе на підставі ст. 212²¹ КУпАП, за даним видом правопорушень судами було винесено 197 постанов.

Крім того судді місцевих судів загальної юрисдикції у справах про притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу виносили наступну кількість постанов:

- 25 за ст. 212²⁰ КУпАП за порушення порядку опублікування документів, які пов'язані з підготовкою, а також проведенням виборів;

- 20 за ст. 212⁹ КУпАП за порушення проведення передвиборної агітації, з використанням ЗМІ та участі в інформаційному забезпеченні виборчого процесу;

- 4 за ст. 212⁷ КУпАП за порушення порядку ведення Державного реєстру виборців, а також порядку подання відповідних відомостей про виборців, порядку формування списків виборців та їх використання;

- 3 за ст. 212¹⁷ КУпАП за ненадання копії виборчого протоколу;

- 4 за ст. 212¹⁸ КУпАП за невиконання рішення виборчої комісії.

З усіх справ про правопорушення у сфері виборчого процесу суддями районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів було закрито 40% від загальної кількості, причинами закриття проваджень була відсутність в діях

винної особи складу адміністративного правопорушення, а також закінчення строків накладення адміністративного стягнення.

Також у третині випадків суддями місцевих судів загальної юрисдикції приймалися рішення про повернення ними матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу на доопрацювання до органів Національної поліції. Наприклад Суддя Іршавського районного суду Закарпатської області, розглядавши матеріали, які надійшли з Іршавського відділення поліції Хустського ВП ГУНП в Закарпатській області про притягнення до відповідальності особи за вчинення адміністративного правопорушення, що передбачається ст. 212¹⁴ КУпАП, тричі повертав зазначені матеріали на доопрацювання до зазначеного підрозділу Національної поліції.

Також слід відмітити неоднозначний підхід щодо закриття справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. В деяких випадках суддями місцевих судів загальної юрисдикції приймалися рішення про закриття справи, якщо було виявлено порушення при оформленні протоколів та інших матеріалів справи, в інших випадках такого роду матеріали повертались на доопрацювання.

У свою чергу, при закритті справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу через закінчення строків накладення адміністративних стягнень частина суддів визнавали осіб винними у вчиненні відповідних адміністративних правопорушень, а інша частина не визначала зазначене питання у постановках про закриття справи.

Аналіз практики дозволяє визначити основні причини Повернення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу на доопрацювання до органів Національної поліції районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судів відбувалось через такі порушення:

- помилки або неповний опис часу, місця, способу та засобів здійснення адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу, а також відсутність у протоколі чітко викладеної суті адміністративного правопорушення;

- неправильна кваліфікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, невідповідність фактичних обставин правопорушення нормативному акту, що передбачає відповідальність за його вчинення;

- відсутність у матеріалах справи посилань на конкретні норми виборчого законодавства, які порушила винна особа;

- складання протоколу складення протоколу про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу за відсутності особи, яка вчинила правопорушення, відсутність в матеріалах справи пояснень такої особи щодо ставлення та мотивів вчинення правопорушення, а також підпису особи, яка притягується до адміністративної відповідальності;

- відсутність у протоколах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу достатніх відомостей про особу, яка притягується до відповідальності за адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу;

- неповідомлення особи, яка притягується до відповідальності за адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу, про складання щодо неї протоколу, а також невручення другого екземпляра протоколу особі, яка притягається до адміністративної відповідальності;

- відсутність у протоколах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу відомостей про свідків таких правопорушень, та їх даних та пояснень, а також відсутність достатньої кількості доказів вчинення відповідного правопорушення або неналежне їх оформлення.

Зазначений перелік проблем правозастосувальної практики органів Національної поліції частково збігається з тим, що мав місце під час президентських виборів у 2019 році, проте він є більш ширшим та потребує вжиття заходів щодо їх мінімізації [125, С. 433].

Зазначені проблеми щодо оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу свідчить про необхідність подальшої запровадження заходів щодо підвищення професійної компетентності співробітників Національної поліції України. Зазначене

потребує проведення відповідних заходів в межах професійної підготовки поліцейських як під час виборчого процесу так і у період між різними виборчими кампаніями, що має збільшити ефективність реагування на порушення виборчого законодавства з боку Національної поліції України.

2.3. Нормативно-правове забезпечення протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу

Проблема виборчого законодавства є найактуальнішою в аспекті вдосконалення системи законодавства України. Останнім часом у виборчому законодавстві відбулися значні зміни, сформувалася досить розгалужена система законодавчих актів про виборчу систему, а також проведено кодифікацію окремих норм шляхом прийняття Виборчого кодексу України, що дозволило сформувати органи влади та місцевого самоврядування на основі вільного волевиявлення виборців та громадських об'єднань.

Джерелами нормативно-правового забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції визнаються чинні нормативно-правові акти, що закріплюють принципи виборчого права та виборчого процесу. Так, до основних джерел нормативно-правового забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції належать:

1. Конституція України в якій знаходить закріплення республіканська форма правління, основні принципи виборчого права, визнання вільних виборів як безпосереднього вираження влади народу. У Конституції закріплюється права громадян щодо реалізації можливості обирати та бути обраними; регулюються важливі питання проведення виборів Президента України та народних депутатів; визначаються засади муніципальних виборів у системі місцевого самоврядування України [64]. Ці положення Конституції України здійснюють прямий вплив на формування джерел нормативно-правового забезпечення протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері

виборчого процесу, є базисними елементами законодавства про вибори в Україні.

2. Загальновизнані принципи та норми міжнародного права та міжнародних договори України. Під міжнародними виборчими стандартами розуміють принципи міжнародного права, що стосуються виборчих прав громадян, організації та проведення виборів.

Основою обов'язкової сили міжнародного права є добровільна загальна або окрема угода держав щодо встановлення певних правил міжнародного спілкування, правил, що відповідають сучасній правосвідомості народів. Необхідність такої угоди та дотримання встановлених нею конкретних норм визначається об'єктивними закономірностями у суспільному розвитку, які породжують потреби регулювання різноманітних відносин між учасниками міжнародного спілкування. Саме через те, що виконання положень міжнародних актів спирається на добровільну згоду держав з їх застосування, велике значення мають як обов'язкові так і рекомендаційні міжнародні документи.

Обов'язкові для виконання норми містяться в двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорах (які можуть мати різні найменування - договори, угоди, пакти, конвенції тощо) та звичаях міжнародного права. З огляду на те, що держави тією чи іншою мірою самі беруть участь у розробці та прийнятті міжнародних документів, що містять певні стандарти поведінки, такі стандарти що неспроможні розглядатися як щось нав'язане ззовні. І як раз тому, що такі стандарти виробляються в наслідок узгодження позицій різних держав, вони являють собою набір мінімально необхідних правил поведінки, з дотриманням яких згодні держави, які брали участь у їх розробці та схваленні.

Міжнародні стандарти є пріоритетними по відношенню до норм національного законодавства України. До основних джерел міжнародних стандартів у сфері виборчих прав та свобод громадян слід віднести, перш за все, загальні чи універсальні виборчі стандарти. Універсальними вони є через те, що вони діють щодо держав будь-якого континенту Землі. Одним із таких

універсальних документів є Загальна декларація прав людини, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., у ст. 21 якої визначається, що кожна людина може приймати участь в управлінні державою безпосередньо або через посередництво вільно обраних представників. Воля народу має бути заснована на владі уряду: ця воля повинна знаходити собі вираз у періодичних та нефальсифікованих виборах, які повинні проводитися шляхом таємного голосування або ж за допомогою інших форм, що можуть забезпечити свободу голосування.

Стаття 21 Загальної декларації прав людини є першою заявою щодо прав людини на участь у політичному житті в період після Другої світової війни. Якщо під час її прийняття декларація розглядалася як заява про наміри, то сьогодні права і свободи, проголошені в ній, багато держав сприймають як загальновизнаний стандарт, що втілюється у внутрішньому законодавстві.

Громадянські та політичні права, викладені у Загальній декларації, було уточнено та конкретизовано у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року [126]. Учасниками цього Міжнародного пакту є 127 держав, що робить його обов'язковим для виконання міжнародним інструментом із найбільшою кількістю учасників, що гарантує право на вільні вибори. У ст. 25 цього документа проголошується право кожного громадянина голосувати та бути обраним на справжніх періодичних виборах, що проводяться на засадах загального та рівного виборчого права при таємному голосуванні та забезпеченні волевиявлення виборців. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права приймався у формі багатостороннього міжнародного договору та, на відміну від Загальної декларації прав людини, одразу визначався як документ, що має обов'язковий характер для держав-учасниць.

До основних джерел загальних універсальних міжнародних виборчих стандартів належать також Конвенція про політичні права жінок від 20 грудня 1952 року [127], Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

від 15 грудня 1979 року [128], I Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм масової дискримінації від 25 грудня 1965 року [129].

Документи універсального характеру, присвячені виборам, приймаються в рамках не лише ООН, але й деяких інших світових міжнародних організацій. Однією з найстаріших міжнародних організацій є Міжпарламентська спілка, що діє вже понад сто двадцять років. Природно, дана організація не може перебувати в осторонь питань проведення виборів. На 154-й сесії Ради Міжпарламентського союзу у Парижі 1994 р. одногосно (у сесії брали участь представники 112 держав-членів цієї організації) було прийнято Декларацію про критерії вільних та справедливих виборів, а на 161-й сесії Ради у 1997 р. без голосування було схвалено Загальну декларацію про демократію, у п. 12 якої говориться, що ключовим елементом у здійсненні демократії є проведення вільних та чесних виборів через регулярні інтервали часу, які б забезпечували можливість висловлювання волі народу.

Декларація про критерії вільних та справедливих виборів визначає виборчі права громадян, права та обов'язки кандидатів, партій під час виборчої кампанії, а також про права та обов'язки держав. Зокрема, до обов'язків держави, згідно з Декларацією про критерії вільних та справедливих виборів, належать вжиття законодавчих або інших заходів, які спрямовані на утворення гарантій прав та інституційних рамок для проведення регулярних справжніх вільних та справедливих виборів, встановлення нейтрального, неупередженого та збалансованого механізму організації та проведення виборів, повага та дотримання прав людини для всіх громадян, що мешкають на їх території та на територіях під них юрисдикцією, забезпечення партіям та кандидатам розумних можливостей для представлення своїх виборчих платформ, дотримання принципу таємного голосування, недопущення підкупу чи інших протизаконних дій, забезпечення ясності та зрозумілості всього виборчого процесу, запобігання випадкам насильства під час виборів, ефективний та швидкий розгляд скарг, які мають відношення до виборчого процесу, публічною адміністрацією та судами тощо.

Поряд із загальними, універсальними міжнародними виборчими стандартами існують ще й регіональні міжнародні виборчі стандарти. Найбільший інтерес, представляють документи, ухвалені в рамках регіональних організацій, у яких бере участь Україна, хоча й інших регіонах є міжнародні документи, що стосуються виборчого процесу (наприклад, Американська конвенція про права людини [130], Африканська хартія прав людини та народів [131] та ін.).

Насамперед йдеться про найбільш розгорнуті та детально опрацьовані європейські міжнародні стандарти виборів. Вони викладені у документах, прийнятих ОБСЄ на Конференції з людського виміру, де у розвиток загальних універсальних виборчих стандартів наголошувалось, що підрахунок голосів має бути чесним та офіційним результати опубліковано; доцільна періодичність оголошення та проведення виборів має визначатись законом; повинні бути утворені необхідні умови для забезпечення діяльності політичних партій та рівності їх перед законом та органами влади; закон та державна політика мають забезпечувати проведення виборів в атмосфері свободи та чесності, безперешкодного доступу до ЗМІ всіх політичних сил та окремих кандидатів, що приймають участь у виборчому процесі; кандидати, які отримали визначену законом кількість голосів, повинні належним чином вступати на посаду та залишатися на ній тощо.

Органи Ради Європи ухвалили також низку документів, які безпосередньо стосуються організації виборчого процесу. Так, Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюції: «Про кодекс належної практики у виборчих питаннях» (№ 1264, 2001 року) [132], «Про обмеження на діяльність політичних партій у державах — членах Ради Європи» (№ 1308, 2002 року) [133], «Про зведення рекомендованих норм під час виборів» (№ 1320 та 1595, 2003 року) [134]. Комітет Міністрів також приймав значну кількість документів, що стосуються проведення та виборів організації (Резолюція (62) 2 «Державам — членам щодо виборчих, громадянських та соціальних прав ув'язнених» (1962 року) [135].

Дослідження законодавчих основ системи виборчих права і свободи показує, що Україна у свою правову систему імплементувала міжнародні стандарти. Зазначене свідчить, що розвиток та вдосконалення демократичних інститутів народного волевиявлення, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина, процедур їх реалізації відповідно до загально визнаних принципів та норм міжнародного права на основі національного законодавства, є метою та обов'язком правової держави, однією з невід'ємних умов суспільної стабільності та подальшого зміцнення співробітництва між державами в ім'я здійснення та захисту ідеалів та принципів, які є їх спільним демократичним надбанням.

Таким чином, міжнародні виборчі стандарти – визнані на міжнародному рівні, що ґрунтуються на досвіді проведення у різних державах демократичних виборів і мають універсальний для цих держав характер кодифіковані у міжнародних правових актах принципи та норми виборчого права, які забезпечують реалізацію прав і свобод в сфері виборчого процесу. Зокрема це норми та принципи міжнародного права, що належать до виборчих прав громадян, до організації та проведення виборів.

3. Закони України охоплюють комплекс нормативних правових актів, які тією чи іншою мірою пов'язані з регулюванням суспільних відносин, що опосередковують здійснення електоральних прав громадян під час проведення виборів до представницьких органів державного та місцевого рівнів, у тому числі у міжвиборчий період. Основні функції виборчого законодавства:

- регулювання виборчих прав громадян України;
- закріплення основних гарантій виборчих прав громадян України;
- детальна регламентація правового режиму проведення виборів на загальнодержавному та місцевому рівнях;
- визначення загальних принципів виборчого процесу.

Найбільш важливим завданням законодавства є закріплення основних гарантій виборчих прав громадян. Оскільки захист права і свободи людини і громадянина розглядається Конституцією України як одне з головних завдань

законодавства. Тому на закони покладається обов'язок закріплення ключових гарантій прав і свобод у сфері виборчого процесу, які забезпечують по всій території держави дотримання єдиних демократичних стандартів у сфері виборчого процесу, а також їх реалізацію під час проведення виборів. Виборче законодавство одним із найбільш істотних напрямів свого впливу на електоральні відносини визначає встановлення загальних принципів проведення виборів та організації виборчого процесу.

Крім цього, законодавство встановлює адміністративну та кримінальну відповідальність за правопорушення під час виборчого процесу, регламентує створення та функціонування відповідних інформаційно-автоматизованих систем, визначає організацію системи обліку (реєстрації) громадян України, які мають активне виборче право тощо.

Основним законодавчим актом у сфері виборчого процесу є Виборчий кодекс України, який визначає гарантії права на участь у виборах громадян, визначає порядок підготовки, організації та проведення виборів Президента України, народних депутатів, депутатів місцевих рад, а також голів відповідних рівнів [63].

Серед кодифікованих актів також слід згадати Кодекс адміністративного судочинства України, у відповідності до якого здійснюються провадження у справах щодо уточнення списку виборців; оскарження дій чи бездіяльності інформаційних агентств, ЗМІ, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників ЗМІ та інформаційних агентств, що порушують законодавство у сфері виборчого процесу; оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, а також комісій з референдуму, членів зазначених комісій; оскарження дій чи бездіяльності кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їх довірених осіб, кандидатів у депутати сільської, селищної ради [136].

У відповідності до глави 15-А КУпАП визначаються склади адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, які будуть більш детально розглянуті в інших розділах даної роботи.

Також слід згадати про Кримінальний кодекс України, відповідно до статей 157 – 160 якого встановлено відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері виборчого процесу, а саме [36]:

- поєднане з обманом або примушуванням, перешкоджання вільному здійсненню виборцем свого виборчого права, перешкоджання діяльності інших суб'єктів виборчого процесу, членам виборчої комісії або офіційному спостерігачу під час реалізації своїх прав або виконання ними своїх повноважень (частина перша статті 157 ККУ);

- незаконне втручання службової особи у діяльність члена виборчої комісії або у роботу виборчої комісії, з метою впливу на їхні дії чи рішення, що поєднане з використанням службового становища (частина четверта статті 157 ККУ);

- ухилення члена виборчої комісії без поважних причин від виконання обов'язків у роботі комісії, що потягло за собою неможливість роботи в день голосування виборчої комісії, під час проведення підрахунку голосів на виборчій дільниці, визначення у відповідному виборчому окрузі підсумків голосування, а також визначення результатів виборів (частина п'ята статті 157 ККУ);

- умисне подання неправдивих відомостей про виборців до органу, який забезпечує ведення Держреєстру виборців, умисне внесення до бази даних зазначеного реєстру неправдивих відомостей, несанкціоновані дії з інформацією, яка знаходиться в його базі даних, чи будь-яке інше несанкціоноване втручання у роботу зазначеної бази даних (частина перша статті 158 ККУ);

- отримання або надання виборчого бюлетеня особою, що не має відповідного права, або надання заповненого виборчого бюлетеня виборцю, або голосування більше одного разу виборцем, незаконне опускання до виборчої скриньки виборчого бюлетеня (частина перша статті 158¹ ККУ);

- викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня (частина друга статті 158¹ ККУ);

- незаконне пошкодження або знищення виборчої документації після проведення виборів в архівних установах або в ЦВК (частина перша статті 158² ККУ);

- підписання головою, заступником голови або іншими членами виборчої комісії протоколу про підрахунок на виборчій дільниці голосів виборців, протоколу про підсумки голосування чи про результати виборів до повного заповнення протоколу, а також підписання відповідного протоколу не під час засідання виборчої комісії (частина перша статті 158³ ККУ);

- незаконне виготовлення або підробку виборчої документації, зберігання або використання підробленої чи незаконно виготовленої виборчої документації, а так само включення до зазначеної документації завідомо недостовірних відомостей (частина друга статті 158³ ККУ);

- пошкодження, викрадення, знищення, приховування печатки виборчої комісії, списку виборців або протоколу про підрахунок голосів виборців, про результати виборів, про підсумки голосування в межах відповідного виборчого округу на виборах, виборчої скриньки з бюлетенями (частина третя статті 158³ ККУ);

- умисне порушення під час проведення виборів таємниці голосування, що проявляється в розголошенні змісту волевиявлення виборця (частина перша статті 159 ККУ);

- подання у фінансовому звіті завідомо недостовірних відомостей про використання та коштів надходження виборчого фонду кандидата чи місцевої організації політичної партії, (частина перша статті 159¹ ККУ);

- прийняття виборцем, офіційним спостерігачем, будь-яким членом виборчої комісії обіцянки, пропозиції або одержання ними неправомірної вигоди за вчинення або невчинення дій, що пов'язані з реалізацією ним своїх прав у сфері виборчого процесу (частина перша статті 160 ККУ);

- обіцянку, пропозицію або надання неправомірної вигоди виборцю, будь-якому члену виборчої комісії, кандидату за вчинення або невчинення будь-яких

дій, пов'язаних з реалізацією ним своїх прав у сфері виборчого процесу (частина друга статті 160 ККУ);

- надання юридичним особам чи виборцям неправомірної вигоди, що супроводжується згадуванням кандидата, політичної партії, що приймають участь у виборчому процесі, передвиборною агітацією або використанням символіки партії, яка висунула кандидата на відповідних виборах, чи зображення кандидата, (частина третя статті 160 ККУ).

Слід також згадати про деякі закони які визначають нормативно-правове забезпечення протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу, зокрема це:

- Закон України «Про місцеві вибори», який втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення повторних, проміжних, додаткових виборів і заміщення депутатів, обраних у багатомандатному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів депутатів місцевих рад [137];

- Закон України «Про Національну поліцію», що визначає основні правові засади забезпечення протидії органами Національної поліції адміністративним правопорушенням, в тому числі у сфері виборчого процесу;

- Закон України «Про Центральну виборчу комісію», що визначає правовий статус, порядок утворення, засади організації діяльності ЦВК як постійно діючого органу, до компетенції якого відноситься забезпечення організації підготовки та проведення в Україні виборів та референдумів [114].

- Закон України «Про Державний реєстр виборців», який врегульовує організаційно-правові засади створення та функціонування єдиного Державного реєстру виборців в Україні [138].

- Закон України «Про всеукраїнський референдум», що визначає правові засади організації та порядку проведення всеукраїнського референдуму, для забезпечення здійснення народного волевиявлення під час його проведення [65].

4. Підзаконні нормативно-правові акти, які використовуються при забезпеченні протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції, можливо розділити на дві умовні групи. Зокрема, це нормативно-правові акти, що врегульовують особливості самого виборчого процесу та відносяться до так званої сфери виборчого права, а також ті, що визначають повноваження Національної поліції щодо протидій адміністративним правопорушенням, в тому числі у сфері виборчого процесу.

До першої підгрупи можливо віднести такі нормативно-правові акти як постанови Кабінету Міністрів України та постанови Центральної виборчої комісії, які визначають питання організації та фінансування виборчого процесу.

Так постановами Кабінету Міністрів України визначаються питання фінансування виборчих комісій під час підготовки і проведення виборів (наприклад постанова КМУ від 19 серпня 2020 р. № 745 «Про затвердження Порядку фінансування виборчих комісій під час підготовки і проведення місцевих виборів» [139]), порядок та розміри оплати праці експертів, спеціалістів і технічних працівників, які залучаються у виборчих комісіях чи комісіях всеукраїнського референдуму до роботи (наприклад постанова КМУ від 24 лютого 2003 р. № 213 «Про розміри та порядок оплати праці спеціалістів, експертів і технічних працівників, які залучаються до роботи у виборчих комісіях по виборах народних депутатів України, комісіях всеукраїнського референдуму для організаційного, правового, технічного забезпечення здійснення повноважень зазначених комісій» [140]).

Крім того, зазначеними постановами можуть визначатись окремі організаційні питання, які відносяться до компетенції Уряду. Так під час запровадження протиепідемічних заходів та встановлення карантину, у зв'язку з поширенням хвороби COVID-19, було прийнято постанову КМУ від 14 вересня 2020 р. № 846, якою було затверджено порядок здійснення протиепідемічних заходів під час організації та проведення виборів [141].

Якщо розглядати нормативно-правові акти, що приймаються Центральною виборчою комісією, то вони визначають:

- порядок організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів (постанова ЦВК від 10 серпня 2020 року № 173) [142];

- порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів (постанова ЦВК від 21 серпня 2020 року № 192) [143];

- форми виборчої документації, рекомендовані для використання під час організації підготовки та проведення місцевих виборів (постанова ЦВК від 14 серпня 2020 року № 177) [144];

- форми подань щодо кандидатур до складу виборчих комісій, які здійснюють підготовку та проведення місцевих виборів (постанова ЦВК від 24 липня 2020 року № 137) [145];

- порядок проведення жеребкування щодо включення кандидатур до складу дільничних виборчих комісій з місцевих виборів (постанова ЦВК від 25 червня 2020 року № 114) [146];

- порядок утворення виборчих дільниць на постійній основі, їх тимчасового закриття, ліквідації та внесення змін до відомостей про утворені виборчі дільниць (постанова ЦВК від 25 червня 2020 року № 116) [147];

- тимчасове закриття спеціальних виборчих дільниць, які існують на постійній основі (постанова ЦВК від 08 серпня 2020 № 169) [148];

- форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування на виборах (постанова ЦВК від 25 червня 2020 року № 124) [149];

- затвердження середніх норм видатків територіальних та дільничних виборчих комісій на підготовку та проведення місцевих виборів (постанова ЦВК від 14 серпня 2020 року № 178) [150];

- питання оплати праці членів територіальних і дільничних виборчих комісій з місцевих виборів, нарахування та виплати одноразової грошової винагороди (постанова ЦВК від 8 вересня 2015 року № 687) [151];

- порядок акредитації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах (постанова ЦВК від 28 серпня 2020 року № 205) [152];

- порядок проведення жеребкування щодо визначення номерів організацій політичних партій для розміщення їх назв у виборчому бюлетені (постанова ЦВК від 25 червня 2020 року № 116) [153];

- порядок інформування Центральної виборчої комісії про перебіг виборчого процесу (постанова ЦВК від 25 серпня 2020 року № 200);

- пропозиції щодо законодавчого врегулювання особливостей організації підготовки та проведення виборів у період дії карантину (постанова ЦВК від 14 вересня 2020 року № 257) [154] тощо.

Аналіз зазначених нормативно-правових актів, а також низки інших документів, які приймаються Центральною виборчою комісією, дозволяє дійти висновку, що їх можливо класифікувати за окремими групами, виходячи з предмету регулювання. За даною ознакою зазначені нормативно-правові акти можливо розділити на ті що регулюють порядок:

- формування виборчих комісій;
- функціонування виборчих дільниць та виборчих округів;
- формування та використання списків виборців;
- матеріально-технічного забезпечення роботи виборчих комісій;
- оплата праці членів виборчих комісій, фінансового забезпечення;
- участі кандидатів, спостерігачів та інших учасників у виборчому процесі;
- виготовлення та обігу виборчих бюлетенів;
- голосування та підрахунку голосів виборців;
- вирішення інших питань, пов'язаних з виборчим процесом.

Друга група нормативно-правових актів, які визначають повноваження Національної поліції щодо протидії адміністративним правопорушенням, в

тому числі у сфері виборчого процесу, включають в себе постанови Кабінету Міністрів України та відомчі накази МВС України.

Таким чином можливо згадати постанову КМУ від 14.11.2018 № 1024 «Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів» [155]; постанову КМУ від 02.09.2015 № 641 «Про утворення Національної поліції України» [156] та постанову КМУ від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» [157].

Серед значної кількості наказів МВС України, можливо виділити такі як: наказ МВС від 4 липня 2016 року № 595 «Про затвердження Інструкції з автоматизованого обліку адміністративних правопорушень» [158]; наказ МВС від 6 листопада 2015 року № 1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення» [38]; наказ МВС від 7 листопада 2015 року № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» [39] та наказ МВС від 01 лютого 2016 № 70 «Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю» [159].

Підсумовуючи викладене, можливо зазначити, що забезпечення протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу здійснюється за допомогою нормативно-правових актів різного рівня, це: Конституція України, норми міжнародного права та міжнародних договори України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти державних органів.

У відповідності до предмету регулювання, нормативно-правові акти, які забезпечують протидію правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції, можливо класифікувати на такі, що:

- визначають порядок формування, функціонування та матеріально-технічного забезпечення виборчих комісій;
- функціонування виборчих дільниць та виборчих округів;

- встановлюють правовий статус членів виборчих комісій, кандидатів, спостерігачів та інших учасників у виборчого процесу;
- визначають порядок виготовлення та обігу виборчих бюлетенів;
- регулюють процедуру голосування та підрахунку голосів виборців;
- встановлюють юридичну відповідальність за порушення у сфері виборчого процесу.

Висновки до розділу 2

Ефективне та демократичне адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу, з урахуванням особливостей адміністративно-правових виборчих відносин передбачає використання певного поєднання різних елементів, що мають утворювати єдиний механізм. З результатами дослідження визначено, що механізм адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу являє собою сукупність засобів та елементів, які здійснюють цілеспрямований вплив норм адміністративного права на виборчі відносини з метою: протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, забезпечення його нормального перебігу та реалізації народовладдя в Україні.

До елементів механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу можливо віднести: норми адміністративного права, а також їх зовнішнє вираження у формі джерел адміністративного права; адміністративно-правовий статусу суб'єктів адміністративного права, що забезпечують виборчий процес в Україні та безпосередню протидію відповідним правопорушенням; принципи адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу; адміністративно-правові відносини у сфері виборчого процесу; індивідуальні актів суб'єктів публічної адміністрації у сфері виборчого процесу; форми діяльності суб'єктів адміністративного права; методи адміністративного права; адміністративні процедури щодо притягнення винних осіб до відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу.

Аналіз діяльності органів Національної поліції як суб'єктів протидії правопорушенням під час останніх виборів Президента України та депутатів Верховної Ради України, дозволив визначити низку недоліків в їх адміністративно-правозастосувальній діяльності [160, С. 304-305]. До таких недоліків відносяться наступні:

- помилки та неточності в протоколах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, а також відсутність у протоколах достатніх даних про особу, яка притягується до відповідальності, можливих свідків правопорушення та докази;

- неправильна кваліфікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу;

- відсутність у матеріалах справи посилань на конкретні норми виборчого законодавства та невідповідність фактичних обставин правопорушення нормативним актам;

- порушення процесуальних прав особи, яка притягується до відповідальності, зокрема, складання протоколу за її відсутності, неповідомлення про складання такого протоколу а бо невручення його копії.

Зазначений перелік проблем потребує вжиття заходів щодо їх мінімізації, це обумовлює потребу запровадження заходів щодо підвищення професійної компетентності співробітників Національної поліції України. Крім того, з метою підвищення ефективності адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, доцільно визначити в законодавстві, що справи про адміністративні правопорушення, за які передбачена відповідальність за статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴КУпАП, мають право розглядати працівники органів і підрозділів Національної поліції, шляхом внесення змін до статей 221 та 222 КУпАП.

Нормативно-правове забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції включає в себе нормативно-правові акти різного рівня, а саме: Конституцію України, норми міжнародного

права та міжнародних договорів України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти державних органів.

У відповідності до предмету регулювання, надано власну класифікацію нормативно-правових актів, які забезпечують протидію органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу, з поділом на такі, що: визначають порядок формування, функціонування та матеріально-технічного забезпечення виборчих комісій; функціонування виборчих дільниць та виборчих округів; встановлюють правовий статус членів виборчих комісій, кандидатів, спостерігачів та інших учасників у виборчого процесу; визначають порядок виготовлення та обігу виборчих бюлетенів; регулюють процедуру голосування та підрахунку голосів виборців; встановлюють юридичну відповідальність за порушення у сфері виборчого процесу та визначають порядок її реалізації.

РОЗДІЛ 3

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

3.1. Характеристика адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, що підвідомчі органам Національної поліції України

Якщо розглядати повноваження органів Національної поліції України щодо оформлення адміністративних матеріалів про правопорушення у сфері виборчого процесу, то слід зазначити, що їх компетенція не поширюється на всю главу 15-А КУпАП, якою встановлюється відповідальність за правопорушення у сфері виборчого процесу, що посягають на виборчі права громадян. У відповідності до ст. 255 КУпАП уповноважені посадові особи органів Національної поліції України мають право складати протоколи за статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП.

Основою юридичного аналізу даних правопорушень є їх склад, а саме «певна виділена структура правопорушення, що фіксується за допомогою правових визначень у різних галузях права і в понятійному апараті наук, які досліджують ці галузі» [161]. Юридичною підставою реальної адміністративної відповідальності являється склад адміністративного правопорушення. Адміністративна відповідальність не може наступити за наявності інших умов або підстав ніж склад правопорушення, тому відсутність хоча б одного його елемента складу виключає можливість притягнення особи до відповідальності.

Склад адміністративного правопорушення являє собою логічну конструкцію, яка відображає ключові ознаки окремих протиправних діянь (дій або бездіяльності). Відповідний перелік ознак адміністративного правопорушення є необхідною та достатньою підставою для кваліфікації діяння як протиправного. Тільки коли діяння містить усі необхідні ознаки у своїй сукупності, воно може бути визнане адміністративним правопорушенням.

Науковцями відзначається, що тільки за допомогою аналізу елементів складу адміністративного правопорушення вчинене протиправне діяння можливо визначити як проступок, тобто явище реальної дійсності, яке викликає зміни в суспільних відносинах і яке виступає у всій різноманітності своїх об'єктивних і суб'єктивних ознак, істотних і неістотних для різних питань адміністративної відповідальності [162, с. 101]. До обов'язкових елементів складу адміністративного правопорушення відносяться: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Тому склад адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу являє собою сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що утворюють, а також характеризують, на підставі положень законодавства, суспільно-шкідливе діяння як окремий вид адміністративного делікту, що посягає на суспільні відносини у сфері виборчого процесу. Як відзначають науковці відносно адміністративних правопорушень, визначити певний склад адміністративного делікту важче, ніж певний склад злочину. Оскільки на їх думку, що склад адміністративного правопорушення переважно можливо визначити виключно на підставі сукупності правових актів, а не одного із них [163, с. 6].

Відносно об'єкту адміністративного правопорушення слід зазначити, що його розуміють як суспільні відносини, які врегульовані адміністративно-правовими нормами та охороняються санкціями адміністративного законодавства. Як правило об'єктом правопорушення розуміються тільки такі правовідносини, що мають правову оболонку, тому посягання на суспільні відносини, які не визначаються нормами права, не можливо розглядати як об'єкт правопорушення, оскільки мова буде йти переважно про аморальна або нестандартну суспільну поведінку, проте не про якесь протиправне діяння [164, с. 75].

У зв'язку з відсутністю детальної розробки об'єкта адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, пропонується виділити об'єкти даних правопорушень, виходячи із загального визначення поняття об'єкту

адміністративного правопорушення. Крім того, необхідно враховувати поділ об'єктів адміністративних правопорушень у залежності від ступеню їх узагальнення, а саме поділ на: загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкти адміністративних правопорушень.

Якщо вести мову про загальний об'єкт адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, то під ним необхідно вважати сукупність усіх без виключення суспільних відносин, які охороняються з боку адміністративно-деліктного законодавства.

До родового об'єкту адміністративних правопорушень можливо віднести певну однорідну група суспільних відносин, що утворюють самостійну та невід'ємну частину загального об'єкта.

У науці адміністративного права виділяють такі критерії класифікації родових об'єктів адміністративних правопорушень: сфера суспільної діяльності, де існують відповідні суспільні відносини; зміст суспільних відносин, що охороняються санкціями адміністративно-деліктного законодавства; галузь права, яка забезпечує регулювання суспільних відносин.

Поширеною у науці адміністративного права є позиція, що всі склади адміністративних правопорушень за ознакою родового об'єкта об'єднані в певні глави, які містяться в Особливій частині КУпАП,. Враховуючи зазначене, до родового об'єкта правопорушень, відповідальність за які передбачено главою 15-А КУпАП «Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення» [7], відноситься сукупність суспільних відносин у сфері забезпечення виборчого процесу та здійснення народного волевиявлення [165, С. 80].

Різновидом родового об'єкта виступає видовий об'єкт адміністративного правопорушення, який являє собою відособлену групу суспільних відносин, спільну для ряду проступків [166, с. 49]. Також необхідно враховувати, що визначення видового об'єкта адміністративного делікту має конкретну практичну спрямованість. Оскільки це є необхідним для правильної

кваліфікації адміністративних деліктів, оскільки в цьому випадку враховуються особливості об'єкта їх певного виду.

У сфері виборчого процесу видові об'єкти відповідних адміністративних правопорушень можливо розділити на три групи: суспільні відносини щодо призначення, організації та проведення виборів; суспільні відносини у сфері проведення передвиборної агітації; суспільні відносини у сфері фінансування виборчої кампанії [27].

Відносно першої групи з названих груп слід зазначити, що загальні правила призначення, організації та проведення виборів, охорона яких забезпечується адміністративно-деліктним законодавством включають: порядок подачі відомостей про виборців чи списків виборців, а також порядок використання зазначених списків; реалізацію права громадян щодо ознайомлення зі списком виборців; незалежність діяльності виборчих комісій у межах їх компетенції; реалізація рішень виборчих комісій, що прийняті на підставі виборчого законодавства; порядок замовлення, а також виготовлення виборчих бюлетенів; реалізацію права учасників виборчого процесу на отримання копій виборчої документації; звільнення членів виборчої комісії від виконання обов'язків за основним місцем роботи під час виконання повноважень члена виборчої комісії; опублікування документів, які пов'язаних з виборчим процесом.

Розглядаючи наступну групу суспільних відносин слід згадати про поняття передвиборної агітації. Даний вид діяльності являє собою найбільш політизовану частину виборчої кампанії. Політичне майбутнє політичної партії, виборчого блоку або того чи іншого кандидата, багато в чому залежить від правильно організованої агітації. Під час виборчого процесу загострюється боротьба за голоси виборців та виникають суперечності між інтересами різних політичних сил. У період виборів різко загострюється боротьба за голоси виборців, а також стикаються інтереси різних політичних сил. У зв'язку з цим, передвиборча агітація є самим чуттєвим елементом усієї виборчої кампанії. Передвиборча агітація за таких умов набуває вигляду змагання багатьох

учасників виборчих перегонів між собою. Слід зазначити про відсутність єдиного підходу до правового врегулювання передвиборчої агітації як етапу виборчого процесу та правового інституту, якщо проаналізувати досвід України та порівняти його із досвідом іноземних держав у цій сфері.

Згідно ст. 51 Виборчого кодексу України «передвиборна агітація - це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата, партію (організацію партії) - суб'єктів виборчого процесу» [63]. Проте у наукових джерелах зазначена діяльність розуміється по різному. Деякі вчені пропонують також включення до складу законодавчої конструкції поняття передвиборної агітації діяльність, яка має на меті спонукати чи спонукає до відмови від участі у виборах [167].

Також окремі дослідники вказують, що підхід до законодавчого визначення даного поняття є недосконалим, оскільки воно дозволяє визначити як передвиборчу агітацію таку діяльність, що може спонукати чи спонукає громадян до участі у виборах, або закликає їх до виконання громадянського обов'язку, або закликає їх відмовитися від участі у голосуванні на виборах. Разом з тим такого роду дії суперечать конституційним правам громадян обирати і бути обраними, брати участь в управлінні державними справами, а також демократичним принципам побудови держави, [168, с. 333].

Передвиборна агітація має певну мету, на думку дослідників, вона включає до себе низку специфічних для виборчого процесу цілей:

- ідентифікація імені, тобто виборці мають знати ім'я кандидата раніше, ніж буде створений відповідний імідж, у зв'язку з цим відомі люди мають суттєву перевагу перед тими хто нікому не відомий;

- формування іміджу, що надає можливість значній кількості виборців ототожнити себе з кандидатом, найкраще сприймаються ті кандидати, які мають схожість з великими соціальними групами населення;

- постановка проблем, яких торкається кандидат та пропонує шляхи їх вирішення;

- наявність контрасту поглядів кандидата з поглядами опонентів, що сприяє виділенню образу кандидата із загальної маси [169, с. 14].

- захист від критики кандидата, який дає можливість відповісти на дії опонентів та оцінити ступінь небезпеки від критики;

- заклик віддати голоси, що мотивує виборців, схильних до кандидата за поглядами, прийти на виборчі дільниці та проголосувати за його кандидатуру [169, с. 14].

Психологічні особливості організаційних форм та методів агітаційної роботи, які практикуються під час виборчих кампаній у демократичних країнах та запроваджуються і в Україні. Це питання є важливим при дослідженні адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. Агітаційна робота, в певній мірі, впливає на попередження адміністративних правопорушень. Під час агітації громадяни набувають знань про те, що є правопорушенням, які є порушення виборчого законодавства. Знання психологічних особливостей агітаційної роботи допомагає, насамперед, під час встановлення суб'єктивної сторони адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу.

Якщо розглядати засоби масової інформації та їх роль у проведенні передвиборчої агітації, то слід зазначити, що до них відносяться: друковані засоби масової інформації, а також такі засоби масової інформації як радіо та телебачення. Одночасно дослідники відзначають, що у законодавстві України приділено недостатню увагу правовому регулюванню проведенню передвиборчої агітації з використанням всесвітньої мережі Інтернет [170, с. 302]. Оскільки використання всесвітньої мережі Інтернет є потужним заходом для впливу на формування суспільної думки, інформування населення, формування у виборців переконання голосувати за того, чи іншого кандидата, або не голосувати взагалі.

Значення засобів масової інформації для виборчого процесу та їх активна участь у передвиборчій агітації важко переоцінити. У зв'язку з діяльністю засобів масової інформації щодо висвітлення виборів додатково врегульована

положеннями виборчого законодавства. Правове регулювання діяльності засобів масової інформації під час передвиборчої кампанії може бути спрямоване на реалізацію двох протилежних концепцій: граничне обмеження участі преси, радіо та телебачення у передвиборчій агітації та інформаційній діяльності щодо виборів і, відповідно, поширення лише інформації, яка обумовлена укладеними угодами із суб'єктами виборчого процесу; повна свобода засобів масової інформації у розповсюдженні будь-яких матеріалів, публікацій чи програм щодо перебігу виборів та основних учасників перегонів.

Так, під час виборів в Україні у різноманітних засобах масової інформації широко оприлюднюється інформація щодо суб'єктів виборчого процесу: кандидатів, політичних партій та виборчих блоків, і перебігу подій виборчих кампаній. Частково така інформація поширюється на підставі замовлень самих кандидатів і партій шляхом укладання угод та з подальшою оплатою послуг засобів масової інформації за рахунок коштів виборчих фондів. Проте більша частка матеріалів у засобах масової інформації, у тому числі у формі інтерв'ю, дискусій, повідомлень, тематичних і авторських програм, листів виборців тощо – оприлюднюються за нібито «власною» ініціативою засобів масової інформації. Розповсюдження зазначеної інформації формально не ініціювалося партіями або кандидатами та не оплачувалося коштами виборчих фондів [171].

З урахуванням викладеного, можливо зазначити, що адміністративні порушення правил передвиборної агітації посягають на законодавчо врегульовані суспільні відносини, які визначають: порядок проведення передвиборної агітації з використанням засобів масової інформації; обмеження щодо ведення передвиборної агітації; час проведення передвиборної агітації; форми і методи передвиборної агітації; можливість оприлюднити відповідь відносно інформації, яка до цього була поширена відносно суб'єкта виборчого процесу; право на користування приміщеннями для проведення агітації; порядок виготовлення, розповсюдження та розміщення агітаційних матеріалів.

Відносно наступної групи видових об'єктів адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу слід зазначити, що на даний час

адміністративно-деліктним законодавством охороняється порядок надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення виборчої кампанії.

Щодо безпосереднього об'єкту адміністративних правопорушень слід зазначити, що це конкретні суспільні відносини, на яке посягає проступок. У відповідності до конструкції адміністративно-деліктних норм вбачається, що до безпосереднього об'єкта відносяться лише ті суспільні відносини, проти яких він безпосередньо спрямований. Суспільні відносини, які складають безпосередній об'єкт адміністративного делікту, найбільш повно розкривають природу правопорушення, його специфічні ознаки. Безпосередній об'єкт виступає як конструктивна частина видового та родового об'єктів. Якраз з метою охорони безпосереднього об'єкта законодавець видає відповідні адміністративно-деліктні норми, встановлює склади адміністративних правопорушень, визначає вид і розмір стягнень.

Підсумовуючи характеристику об'єктів адміністративних правопорушень сфері виборчого процесу, слід також зазначити про таке поняття як предмет адміністративного правопорушення, який виступає як частина об'єкту правопорушення та являє собою певні матеріальні об'єкти, на які безпосередньо спрямоване протиправне діяння. Зокрема, у правопорушенні, яке передбачене ст. 212¹³ КУпАП «Виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск» [27] предметом будуть виступати друковані матеріали передвиборної агітації у яких відсутні відомості про установу, яка здійснила друк, а також інформація про осіб, відповідальних за випуск, чи їх тираж, а у правопорушенні, яке передбачене ст. 212²³ КУпАП «Пошкодження, приховування, знищення свого виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі або винесення його за межі приміщення для голосування» [27] таким предметом буде виборчий бюлетень або бюлетень для голосування на референдумі.

Та такої категорії як предмет правопорушень у сфері виборчого процесу можливо віднести:

- списки виборців та списки громадян, що наділені правом брати участь у референдумі (ст. 212⁻⁷ - 212⁻⁸ КУпАП);

- грошові кошти, товари (крім визначених законом матеріалів агітації), подарункові сертифікати, цінні папери, лотерейні білети, інші матеріальні активи, вартість яких не перевищує 0,06 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ст. 212⁻¹⁰ КУпАП);

- друковані матеріали передвиборної агітації, у яких відсутні відомості про установу, що здійснила друк, інформація про осіб, відповідальних за випуск, чи їх тираж, або якщо така інформація зазначена неповно чи неправильно (ст. 212⁻¹³ КУпАП);

- агітаційні матеріали чи матеріали політичної реклами (ст. 212⁻¹⁴ КУпАП);

- документи та інша інформація, пов'язані з підготовкою і проведенням виборів чи референдуму (ст. 212⁻²⁰ КУпАП);

- виборчі бюлетені або бюлетені для голосування на референдумі (ст. 212⁻²³ КУпАП).

Також одним з ключових елементів складу адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу є об'єктивна сторона, яка являє собою сукупність передбачених нормою адміністративного права ознак, які характеризують зовнішню сторону правопорушення [52, с. 29].

Слід враховувати, що основною ознакою об'єктивної сторони є діяння, що може бути у формі дії чи бездіяльності. Крім того, об'єктивна сторона також може мати факультативні ознаки, такі як: наслідки вчинення правопорушення, причинний зв'язок між діянням та наслідками, час, місце, спосіб, засоби, обстановка вчинення діяння.

Якщо розглядати діяння в якості основної ознаки об'єктивної сторони складу правопорушення, то необхідно зазначити, що воно може проявлятися у формі дії або бездіяльності. Дія це активна форма поведінки особи. За допомогою відповідних активних дій вчиняється переважна більшість адміністративних правопорушень. У свою чергу бездіяльність являє собою

пасивну поведінку, а саме невиконання відповідних обов'язків, що покладаються на особу відповідними правовими актами. Протиправні діяння у сфері виборчого процесу можуть проявлятися як у формі дії, так і бездіяльності.

Діяння, які утворюють об'єктивну сторону адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу та підвідомчі органам Національної поліції України, визначені у диспозиціях статей 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴, які містяться в главі 15-А КУпАП, тому можливо надати їм коротку характеристику.

Якщо розглядати ст. 212⁻⁷ КУпАП, то відповідним діянням виступатимуть:

- порушення встановлених законом порядку ведення Держреєстру виборців;
- порушення строків або порядку подання інформації про виборців до Держреєстру виборців, виборчої комісії;
- порушення визначеним законом строків та порядку надання списку виборців, списку громадян, що мають право на участь у референдумі;
- порушення порядку подання або складання списку виборців, списку громадян, що мають право на участь у референдумі;
- порушення вимог законодавства про виготовлення для повторного голосування нового примірника списку виборців.

Ведення реєстру виборців, а також складання та уточнення загальних списків виборців здійснюється у відповідності до Закону України «Про Державний реєстр виборців» [138].

Список виборців на виборчій дільниці складається за формою, встановленою Центральною виборчою комісією. У зазначеному списку на виборчій дільниці зазначаються персональні дані виборця, а саме: прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання та адреса проживання виборця, дата народження (число, місяць, рік), а для військовослужбовців строкової служби та осіб, які відбувають покарання, – адреса місця перебування. Виборець може

бути внесений до списку виборців тільки виключно на одній виборчій дільниці. Виборці до списку включаються в порядку, який є зручним для проведення голосування. У списку виборців мають бути передбачені відповідні місця для підпису кожного виборця за отримання у день виборів виборчого бюлетеня, а також приміток.

На підставі загального списку виборців у списку виборців на виборчій дільниці напроти прізвищ виборців, які не здатних самостійно пересуватися, у графі «Примітки» проставляється відповідна відмітка.

До порушень, які визначаються даною статтею, можуть відноситись неналежне виконання заходів щодо періодичного поновлення персональних даних Реєстру виборців. Так, наприклад, керівник відділу державної реєстрації актів цивільного стану може в неповному обсязі або несвоєчасно подати інформацію про виборців, смерть яких було зареєстровано у попередньому місяці. Або ж керівник відповідного закладу або органу охорони здоров'я, установи соціального захисту, посадові особи місцевого самоврядування можуть допустити порушення щодо подання відомостей про виборців, щодо яких встановлено постійну нездатність пересуватися самостійно тощо. Тобто дана стаття характеризується банкетним викладенням диспозицій, а тому для її кваліфікації необхідно звертатись до положень Виборчого кодексу України та Закону України «Про Державний реєстр виборців». Аналіз зазначеної норми свідчить про те, що правопорушення, передбачене ст. 212⁷ КУпАП може бути вчинене як шляхом дії так і бездіяльності.

Згідно ст. 212⁸ КУпАП, до протиправних діянь відносяться:

- порушення права громадянина щодо ознайомлення з інформацією, яка міститься в Держреєстрі виборців;
- порушення права громадянина на ознайомлення зі списком громадян, що можуть приймати участь у референдумі, або списком виборців,;
- відмова громадянину у видачі копії рішення про відхилення поданої ним скарги або звернення про: внесення змін до списку виборців; внесення змін до списку громадян що можуть приймати участь у референдумі; внесення змін до

відомостей Держреєстру виборців; запиту відносно відомостей зазначеного реєстру;

- порушення строку щодо видачі копії зазначеного вище рішення.

Згідно положень чинного законодавства кожен громадянин має право у приміщенні дільничної виборчої комісії ознайомитися зі списком виборців, а також перевірити достовірність відомостей, які було внесено до списку виборців. Дільнична виборча комісія після отримання списку виборців на наступний день розміщує його у приміщенні дільничної виборчої комісії для загального ознайомлення. Дільнична виборча комісія виборчої дільниці відправляє кожному виборцю запрошення, у якому повідомляє про адресу дільничної виборчої комісії, її розпорядок роботи та номер телефону, а також про місце і час голосування, включення його до списку виборців певної виборчої дільниці, номер виборця у відповідному списку.

Громадянин також має право оскаржити допущені під час складання списку виборців помилки, зокрема й такі як: не включення, неправильне включення або виключення зі списку виборців його або інших осіб. Теж саме стосується відсутності або наявності про нездатність виборця самостійно пересуватися.

Зазначену скаргу необхідно подати не пізніше як за 5 днів до дня проведення виборів до відповідної дільничної виборчої комісії. За результатами розгляду скарги приймається рішення дільничною виборчою комісією про внесення зміни до списку виборців або про відмову у задоволенні поданої скарги. Копія такого рішення не пізніше наступного дня після його прийняття надається суб'єкту звернення зі скаргою.

Крім того, громадяни мають право звернутися за місцем знаходження виборчої дільниці до адміністративного суду. У день прийняття рішення суду воно видається суб'єкту звернення зі скаргою. Зазначене рішення суду подається не пізніше як за 5 днів до дня виборів до дільничної виборчої комісії, також можна подати до окружної виборчої комісії таке рішення пізніше цього строку, проте не більше ніж за 2 дні до дня проведення виборів.

Враховуючи зміст ст. 212⁸ КУпАП, а також законодавства у сфері виборчого процесу, правопорушення, яке нею передбачене може вчинятись як шляхом дії так і шляхом бездіяльності.

Згідно ст. 212¹⁰ КУпАП, до протиправних діянь відносяться:

- проведення особою передвиборної агітації, для якої участь в агітації заборонена законом;

- проведення агітації з референдуму зазначеною особою;

- проведення агітації поза строками, які визначаються законодавством;

- проведення агітації у місцях, які забороняються законодавством;

- проведення агітації за допомогою засобів та у формах, які забороняються законодавством;

- проведення агітації з одночасним наданням виборцям або учасникам референдуму коштів чи будь-яких матеріальних або нематеріальних активів, вартість яких не перевищує 0,06 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, безоплатно або на пільгових умовах.

Для кваліфікації даного правопорушення необхідно враховувати, що забороняється участь у здійсненні передвиборної агітації:

- іноземцям та особам без громадянства, що також може включати журналістську діяльність або може полягати в участі у спортивних змаганнях, концертах, виставах або інших публічних заходах, які відбуваються на підтримку чи за підтримки суб'єктів виборчого процесу: партії, кандидатів у депутати, кандидатів на пост Президента України, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови;

- правоохоронним органам і судам, органам виконавчої влади, а також органам місцевого самоврядування;

- посадовим і службовим особам вказаних органів, за виключенням випадків, коли дана посадова чи службова особа являється зареєстрованим кандидатом на виборну посаду;

- командирам військових частин та особам, які їх заміщують, серед підлеглих, за виключенням випадків, коли дана особа є кандидатом у

депутати, кандидатом на пост Президента України чи на посаду сільського, селищного або міського голови;

- членам виборчих комісій на протязі усього строку їх повноважень у відповідних комісіях.

Поліцейський при складанні протоколу про адміністративне правопорушення, яке було вчинене членом виборчої комісії, має враховувати строк його повноважень.

Адже, згідно зі ст. 1 Закону України “Про Центральну виборчу комісію” ЦВК є постійно діючим колегіальним державним органом. Відповідно до п. 8 ст. 6 цього Закону строк повноважень члена ЦВК становить 7 років. Також їх повноваження можуть бути достроково припинені з підстав, передбачених ст. 30 даного Закону [114].

Разом з тим стосовно членів окружних та дільничних виборчих комісій законодавство не встановлює момент, з якого розпочинаються та припиняються їх повноваження. Вважається, що цим моментом слід вважати набуття та припинення відповідною комісією своїх повноважень. Так, окружна та дільнична виборча комісії набувають своїх повноважень із моменту складання присяги на її першому засіданні не менш як двома третинами її мінімального складу, що відбувається не пізніш як на другий день після дня прийняття відповідного рішення про її утворення. Припиняються повноваження: окружної виборчої комісії – через 15 днів після оприлюднення ЦВК результатів виборів; дільничної виборчої комісії – через 5 днів. Також їх повноваження можуть бути достроково припинені на підставах і у порядку, передбаченому законодавством [63].

Під час проведення виборів депутатів до місцевих рад, а також голів відповідного рівня, вказані повноваження дільничних виборчих комісій визначаються днем прийняття рішення про їх утворення, а припинення повноважень відбувається через 5 днів після оприлюднення відповідними територіальними виборчими комісіями результатів виборів.

Передвиборна агітація розпочинається після прийняття ЦВК або відповідною виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидатів на виборні посади. Закінчується передвиборна агітація рівно о 24 годині останньої п'ятниці напередодні дня виборів.

Перед днем виборів, також у день їх проведення передвиборна агітація забороняється. У цей же час забороняється проведення будь-яких масових акцій (зборів, пікетів, мітингів, демонстрацій, походів), що проводяться від імені кандидатів, поширення агітаційних матеріалів, а також оголошення зроблені публічно про підтримку партією чи окремими кандидатами проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрацій фільмів та телепередач чи інших публічних заходів [63].

Також, заборонено законом використання приміщень органів місцевого самоврядування або органів державної влади для проведення передвиборної агітації, яка здійснюється за рахунок фінансування з виборчих фондів партій. Як порушення визначається розміщення політичної реклами та агітаційних матеріалів у приміщеннях та на будинках органів місцевого самоврядування та органів державної влади.

У військових частинах (формуваннях) та в установах виконання покарань передвиборна агітація обмежується. Відвідання військових частин (формувань) та виправних установ кандидатами чи уповноваженими особами забороняється. Зустрічі цих осіб із виборцями організуються командиром військової частини (формування) або керівником виправної установи спільно з відповідною окружною виборчою комісією. Обов'язково три дні до дня такої зустрічі повідомляються всі уповноважені особи партій (блоків) у відповідному територіальному виборчому окрузі. Передвиборну агітацію дозволяється проводити будь-якими способами, а також у будь-яких формах і, що не протирічають Конституції України та законодавству України [63].

Відповідно до чинного законодавства передвиборча агітація може проводитися у таких формах:

- проведення зустрічей з виборцями або зборів громадян;

- проведення мітингів, пікетів, демонстрацій або походів,;
- публічне проведення круглих столів, дискусій, дебатів, прес-конференцій щодо положень передвиборних програм суб'єктів виборчого процесу: кандидатів чи партій, а також їх політичної діяльності;
- оприлюднення у друкованих та аудіовізуальних (електронних) ЗМІ політичної реклами, повідомлень, виступів, інтерв'ю тощо;
- поширення виборчих плакатів, листівок або інших видів агітаційних друкованих матеріалів чи друкованих видань, які містять в собі матеріали передвиборної агітації;
- розміщення друкованої політичної реклами чи друкованих агітаційних матеріалів на носіях зовнішньої реклами;
- проведення спортивних змагань, вистав, концертів, демонстрації фільмів або телепередач, різноманітних публічних заходів з метою підтримки суб'єкта виборчого процесу: партії або кандидата, крім того, оприлюднення інформації про зазначену підтримку;
- публічна оцінки діяльності партій (блоків) чи кандидатів у депутати, а також заклики голосувати за чи проти суб'єкта виборчого процесу: партії або кандидата;
- у будь-яких інших формах, що не заборонені Конституцією України та законодавством України.

Також передвиборча агітація може мати форму політичної реклами, яка є однією із форм передвиборної агітації, зокрема, це інформація у будь-якому вигляді, поширена в будь-якій формі, що спрямована на привернення уваги до діяльності політичної партії, популяризацію діяльності політичної партії та поширення серед населення її позиції щодо питань загальнодержавного або місцевого значення. До політичної реклами належать також використання символіки або логотипів політичних партій (організацій партій), повідомлення про підтримку політичною партією (організацією партії) видовищних чи інших публічних заходів або привернення уваги до участі у таких заходах політичної партії (організації партії) [172].

Формами передвиборної агітації, що суперечать Конституції або законам України, слід вважати поширення матеріалів у будь-якій формі, які містять заклики до ліквідації незалежності України, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, незаконного захоплення державної влади, підриву безпеки держави, пропаганду насильства, війни та розпалювання расової, національної, міжетнічної, релігійної ворожнечі, посягання на здоров'я населення, права і свободи людини [55].

Окремо законодавством забороняється проведення передвиборної агітації, що супроводжується наданням виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів (окрім товарів, які містять такі візуальні зображення як прапор партії, її назву, символіку, якщо вартість таких товарів не буде перевищувати 0,06 неоподаткованого мінімуму доходів громадян), послуг інших матеріальних цінностей. Зазначена вище агітація або надання учасникам виборчого процесу, установам, організаціям, закладам коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів, робіт, послуг, кредитів, цінних паперів, лотерейних білетів, а також інших матеріальних цінностей, що супроводжується пропозиціями або закликами голосувати за певну партію чи кандидата чи проти, а також або згадування назви певної партії чи імені кандидата, являється непрямим підкупом виборців, а у разі перевищення зазначеного розміру має кваліфікуватись за відповідними статтями Кримінального кодексу України.

Також у ст. 212¹⁰ КУпАП вказується на інші порушення, але не визначається їх склад. Разом з тим, виборче законодавство передбачає ряд обмежень щодо ведення передвиборної агітації, за порушення яких не передбачена адміністративна відповідальність в інших статтях КУпАП. Тому до інших порушень щодо ведення передвиборної агітації можливо віднести:

- обмеження засобів масової інформації щодо агітації за або проти партій, висунутих ними кандидатів; поширення інформації, яка має ознаки політичної

реклами, з порушенням порядку її фінансування, тобто безоплатно або яка оплачена з джерел, не передбачених законом;

- обмеження проведення передвиборної агітації в іноземних ЗМІ, які реалізують свою діяльність на території України, а також у зареєстрованих в Україні ЗМІ, де частка власності нерезидентів перевищує 50 відсотків:

- обмеження ЗМІ всіх форм власності, які реалізують свою діяльність на території України, за 15 днів перед днем виборів поширювати інформацію про результати соціологічних опитувань громадськості щодо суб'єктів виборчого процесу: партій, кандидатів на пост Президента України, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови.

- заборона кандидатам на виборні посади, які працюють або проходять службу в органах державної або місцевої влади, на державних, комунальних підприємствах, у судах чи правоохоронних органах, у закладах, установах, організаціях, військових частинах, залучати для передвиборної агітації підпорядкованих осіб чи інших осіб, що перебувають у підпорядкуванні або службовій залежності, крім того, використовувати для будь-якої роботи, пов'язаної з проведенням передвиборної агітації устаткування, приміщення, зв'язок, службовий транспорт інші ресурси та об'єкти за місцем роботи, а також використовувати збори колективу, виробничі або службові наради для проведення передвиборної агітації.

- заборона публічного оголошення результатів опитування виборців під час голосування до його закінчення в день виборів щодо волевиявлення. Порядок проведення таких опитувань має забезпечувати збереження таємниці голосування виборця, якого опитують.

У відповідності до ст. 212⁻¹² КУпАП, об'єктивною стороною правопорушення буде «порушення встановленого законом права кандидатів, політичних партій (блоків) на використання на рівних умовах будинків (приміщень) для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації» [27].

У відповідності до виборчого законодавства, органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади надають придатні для проведення публічних заходів передвиборної агітації приміщення, за зверненням відповідної територіальної виборчої комісії. Одночасно, територіальна виборча комісія повинна забезпечити рівні можливості для проведення передвиборної агітації всіх кандидатів у депутати, кандидатів на пост Президента України, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови а також партій.

Партіям (блокам), кандидатам у депутати, кандидатам на пост Президента України, кандидатам на посаду сільського, селищного, міського голови надається право брати в оренд будівлі та приміщення усіх форм власності для проведення публічних заходів передвиборної агітації на договірній основі за рахунок коштів виборчого фонду.

Власник (володар, користувач) приміщення або будівлі не може відмовити в їх наданні іншому суб'єкту виборчого процесу на тих же умовах, якщо до цього приміщення або будинок, незалежно від форми власності, раніше було надано для проведення публічного передвиборного заходу чи передвиборної агітації одній партії (блоку), кандидату у депутати, кандидату на пост Президента України, кандидату на посаду сільського, селищного, міського голови. Вказана вимога не відноситься приміщень, що перебувають у постійному користуванні чи власності партій чи кандидатів – суб'єктів виборчого процесу.

Наступна ст. ст. 212⁻¹³ КУпАП встановлює відповідальність за виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск [27].

- виготовлення під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, у яких відсутні відомості про установу, що здійснила друк, інформацію про осіб, відповідальних за випуск або їх тираж, а також у яких зазначена інформація вказується неповно або неправильно;

- замовлення виготовлення зазначених вище друкованих матеріалів;

- розповсюдження під час виборчого процесу (а саме: рознесення, вивішування, роздавання) таких друкованих матеріалів;

- організація розповсюдження під час виборчого процесу вказаних друкованих матеріалів.

У відповідності до законодавства у друкованих матеріалах передвиборної агітації мають міститись відомості про установу, яка здійснила друк, або в них має зазначатись, що друк відбувався з використанням обладнання, що належить партії чи кандидату, має міститись інформація про осіб, відповідальних за випуск, а також тираж вказаних матеріалів.

Виготовлення таких матеріалів полягає у безпосередньому створенні друкарським способом на паперових носіях листівок, плакатів, календарів, постерів та інших агітаційних матеріалів.

Замовлення виготовлення таких друкованих матеріалів полягає в домовленості з установою, що здійснює друк таких матеріалів, виробити і випустити певну кількість примірників у визначений строк.

Розповсюдження передвиборної агітації, у яких відсутні відомості про установу, що здійснила друк, інформацію про осіб, відповідальних за випуск або їх тираж тощо, може здійснюватися у формі: рознесення, вивішування, роздавання.

Рознесення – це доставка друкованих матеріалів у певні місця (квартири, будинки, офіси, поштові скриньки та ін.). Вивішування – розміщення друкованих матеріалів у певних місцях для загального огляду (спеціальні тимчасові і стаціонарні конструкції, зовнішні поверхні будинків, споруд, елементи вуличного обладнання, дорожнє обладнання та ін.). У свою чергу, роздавання – вручення безпосередньо в руки певним особам (на зборах, мітингах, на вулицях, біля станцій метро, в підземних переходах та ін.).

Існують пропозиції науковців щодо доповнення диспозиції даної статті, що стосується розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, таким діянням як: розвезення – доставка друкованих матеріалів у певні місця за допомогою транспортних засобів [55].

Організація розповсюдження відповідних друкованих матеріалів може полягати у вчиненні дій щодо об'єднання групи людей – розповсюджувачів, керівництві ними, фінансуванні цієї діяльності з метою розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації.

З об'єктивної сторони ст. 212⁻¹⁴ КУпАП характеризується наступними протиправними діями:

- порушення визначеного законодавством порядку розміщення політичної реклами або агітаційних матеріалів;

- розміщення у заборонених законодавством місцях політичної реклами чи агітаційних матеріалів;

У відповідності до законодавства, що регулює порядок передвиборної агітації, відведений телерадіоорганізацією будь-якої форми власності час мовлення на політичну рекламу на телебаченні або радіо не повинен перевищувати 20 відсотків фактичного обсягу ефірного мовлення протягом однієї доби.

У свою чергу, друкована площа в друкованих ЗМІ, у тому числі рекламних, яка відводиться для політичної реклами під час виборчого процесу, не повинна більше за 20 відсотків друкованої площі відповідного номера зазначеного видання або додатка до такого видання.

Забороняється розміщення політичної реклами та агітаційних матеріалів у приміщенні або на будинках органів місцевого самоврядування та органів державної влади, на пам'ятках архітектури чи відповідних об'єктах культурної спадщини, а також у місцях, де вони створюють перешкоду для безпеки дорожнього руху.

Разом з тим, місцеві органи виконавчої влади або місцевого самоврядування зобов'язані у перший день виборчого процесу відвести місця та обладнати дошки оголошень або відповідні стенди для розміщення матеріалів передвиборної агітації у людних місцях.

Слід також зазначити, що забороняється розміщення політичної реклами в одному блоці разом з соціальною або комерційною рекламою; розміщення

носіїв політичної реклами, а також її розповсюдження шляхом використання радіотрансляційних чи інші засобів сповіщення пасажирів, у громадському транспорті, а також на станціях метрополітену, вокзалах, аеропортах, морських та річкових портах.

У відповідності до ст. 212⁻¹⁹ «Відмова у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків або його безпідставне звільнення з роботи» КУпАП [27], протиправними діями визнаються:

- відмова за основним місцем роботи у звільненні від виконання службових або виробничих обов'язків члена виборчої комісії на час виконання ним відповідних повноважень;

- звільнення члена виборчої комісії з роботи через підстави, які пов'язані із виконанням ним своїх обов'язків під час забезпечення виборчого процесу;

- переведення члена виборчої комісії на нижчу посаду з таких же підстав.

Голова, його заступник, секретар або інші члени виборчої комісії під час усього періоду її повноважень або частини цього періоду наділені правом виконувати повноваження у складі виборчої комісії з одночасною оплатою їх праці в комісії у відповідності до законодавства або реалізовувати свої повноваження на підставі цивільно-правового договору на платних засадах між ними і виборчою комісією. Вказані особи звільняються за основним місцем роботи від виконання виробничих або службових обов'язків на цей період із одночасним збереженням загального та спеціального стажу.

Крім того, на підставі письмового повідомлення голови, його заступника чи секретаря відповідної виборчої комісії про скликання її засідання, або рішення відповідної комісії про залучення до участі в передбачених виборчим законодавством заходах члена комісії, такі члени на відповідний час мають бути звільнені від виконання службових обов'язків за місцем постійної роботи, якщо цей час є необхідним для реалізації обов'язків члена комісії. Вказані рішення або повідомлення мають містити точне зазначення дати, часу та запланованої тривалості засідання комісії чи іншого заходу.

Виборчим законодавством установлена заборона на звільнення працівника чи переведення на нижчу посаду з підстав, пов'язаних з виконанням його обов'язків у виборчій комісії [63].

Також, наприклад, відповідно до ст. 40 Кодексу законів про працю України підставами розірвання трудового договору, яке відбувається з ініціативи власника або уповноваженого суб'єкта можуть бути лише у разі:

- змін в організації виробництва і праці (реорганізації, перепрофілювання, ліквідації чи банкрутства підприємства, установи, організації, а також скорочення штатної чисельності працівників;

- виявленої невідповідності працівника виконуваній роботі або ж займаній посаді через недостатню кваліфікацію чи невідповідний стан здоров'я;

- скасування допуску до державної таємниці або відмови у наданні допуску до державної таємниці, якщо реалізація функціональних обов'язків потребує наявності допуску до державної таємниці;

- систематичного невиконання працівником обов'язків, які покладені на нього правилами внутрішнього трудового розпорядку або трудовим договором, за відсутності поважних причин та якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного стягнення;

- відсутності без поважних причин на роботі більше трьох годин протягом робочого дня (прогулу);

- нез'явлення протягом більш як чотирьох місяців підряд на роботу в результаті тимчасової непрацездатності, якщо у законодавстві не визначається більший строк збереження місця роботи при певному захворюванні, а також за виключенням відпустки по вагітності і родах;

- поновлення працівника на роботі, який раніше її виконував;

- появи на роботі в стані алкогольного, токсичного або наркотичного сп'яніння;

- вчинення за місцем роботи викрадення майна роботодавця, за наслідком чого набрав законної сили вирок суду або постанова про накладення

адміністративного стягнення, винесена органом, до компетенції якого відноситься її винесення;

- призову або мобілізації, під час особливого періоду, роботодавця, який являється фізичною особою;

- встановлення протягом строку випробування невідповідності працівника виконуваній роботі або займаній посаді, на яку його прийнято;

- вчинення працівником цькування або мобінгу, що було встановлено на підставі судового рішення, яке набрало законної сили [173].

Відповідно виконання працівником обов'язків члена відповідної виборчої комісії не відноситься до зазначених підстав розірвання трудового договору.

Об'єктивна сторона ст. 212²⁰ «Порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму» КУпАП характеризується такими протиправними діяннями як порушення встановленого законом порядку опублікування документів та іншої інформації, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму виборчою комісією чи засобом масової інформації [27].

Відповідно до законодавства дільнична виборча комісія у приміщенні призначеному для голосування або перед таким приміщенням розміщує інформаційні плакати кандидатів в порядку розміщення кандидатів у виборчому бюлетені, та плакати, що роз'яснюють встановлений порядок голосування та відповідальність за правопорушення вчинені під час виборчого процесу. Відповідне правопорушення може мати місце у разі не розміщення під час виборчого процесу на виборчій дільниці відповідних документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму тощо.

У відповідності до ст. 212²² «Публічне розголошення виборцем, учасником референдуму результатів волевиявлення в приміщенні для голосування» об'єктивна сторона полягає у вчиненні наступних протиправних діянь: публічне розголошення виборцем або учасником референдуму

результатів свого волевиявлення, що здійснюється в приміщенні для голосування шляхом демонстрації бюлетеня [27].

Відповідно до п. 5 ст. 248 Виборчого кодексу України визначено, що бюлетень заповнюється особисто виборцем в кабінці для таємного голосування. Під час його заповнення забороняється здійснення будь-якої фото- та відеофіксації, а також присутність інших осіб. За наявності фізичних вад, при яких виборець не може самостійно заповнити виборчий бюлетень, він може після повідомлення голови або іншого члена дільничної виборчої комісії отримати допомогу у заповненні від іншого виборця, крім кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, членів виборчої комісії, офіційних спостерігачів тощо[63]. Відповідним порушенням може бути недотримання вимог даної норми. Також у судовій практиці часто зустрічаються випадки коли виборці в кабінці для голосування роблять фото бюлетеня на мобільні телефонні пристрої для подальшого розголошення власного волевиявлення на території приміщення для голосування [174].

Наступна ст. 212-23 «Пошкодження, приховування, знищення свого виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі або винесення його за межі приміщення для голосування» КУпАП [27] з об'єктивної сторони характеризується такими діями:

- пошкодження виборцем або учасником референдуму отриманого виборчого бюлетеня або бюлетеня, який отримано для голосування на референдумі;

- приховування виборцем, учасником референдуму зазначених бюлетенів;

- знищення зазначеними особами цих бюлетенів;

- винесення бюлетеня за межі приміщення для голосування.

Об'єктивна сторона ст. 212⁻²⁴ «Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, або діяльності суб'єкта виборчого процесу, процесу референдуму» [27] характеризується наступними протиправними діями:

- перешкоджання здійсненню виборцем або учасником референдуму наданого ним права обирати або приймати участь у референдумі;

- перешкоджання діяльності по забезпеченню процесу референдуму, члена виборчої комісії, комісії з референдуму, члена комісії з референдуму, ініціативної групи референдуму, члена ініціативної групи референдуму, офіційного спостерігача.

Слід відмежовувати дану норму від аналогічної за змістом ст. 157 Кримінального кодексу України, оскільки для кваліфікації даних дій як кримінальних правопорушень, необхідно щоб вони були поєднані з підкупом, обманом або примушуванням.

Також важливим елементом об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення є наслідки вчиненого діяння. Вони, як відомо, можуть бути матеріальними або нематеріальними.

Розглядаючи питання про наслідки адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, слід зазначити, що вони є нематеріальними. В даному випадку необхідно погодитися з думкою В.К. Колпакова, який зазначає, що нематеріальні шкідливі наслідки об'єктивуються у вигляді моральної соціальної, політичної та організаційної шкоди. Політична шкода можлива у проступках, що посягають на політичні права громадян [175,с. 259]. Ст. 212⁻⁷ – 212⁻²⁴ КУпАП встановлюють адміністративну відповідальність, саме за порушення відповідних політичних прав громадян.

Також ознакою об'єктивної сторони адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу є час вчинення проступку. Протиправність діяння, яке порушує законодавство про вибори, обмежена часовими рамками виборчої кампанії. Необхідно зазначити, що адміністративно-деліктне законодавство охороняє суспільні відносини, пов'язані із здійсненням виборчих прав громадян, тільки в період з дня офіційного опублікування рішення про призначення виборів до дня офіційного опублікування результатів виборів.

Зокрема, виборчий процес, при проведенні чергових виборів Президента України повинен розпочинатись за 90 днів до дня голосування. Про початок

виборчого процесу оголошується Центральною виборчою комісією не пізніше як за 91 день до дня голосування. У свою чергу, виборчий процес чергових виборів депутатів розпочинається за 60 днів до дня голосування. Про початок виборчого процесу оголошується Центральною виборчою комісією не пізніше як за 61 до дня голосування [63].

Завершується виборчий процес через 15 днів після дня, коли ЦВК було офіційно оголошено результати виборів Президента України або депутатів. Також він може бути завершений у день опублікування подання ЦВК до Верховної Ради України, яке стосується оголошення повторних виборів Президента України [63].

Дані аспекти необхідно враховувати при оформленні та розгляді матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. Оскільки при вчиненні конкретного діяння в інший час ніж передбачено законодавством, взагалі виключається наявність складу окремих адміністративних правопорушень.

Окрім загальних строків виборчої кампанії також існують часові періоди, якими визначаються особливості здійснення тих чи інших виборчих прав громадян. Наприклад проведення передвиборної агітації дозволяється тільки у спеціально встановлені законом строки, які коротші ніж загальний строк виборчої кампанії. У відповідності до ст. 52 Виборчого кодексу України передвиборна агітація розпочинається з моменту прийняття ЦВК відповідного рішення про реєстрацію кандидатів у депутати, яких було включено до виборчого списку партії, або наступного дня після реєстрацією Центральною виборчою комісією кандидата на пост Президента України. Закінчується передвиборна агітація о 24 годині останньої п'ятниці напередодні голосування [63].

Так само при вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 212¹⁹ КУпАП, а саме такого діяння як: відмова у звільненні від виконання за основним місцем роботи виробничих чи службових обов'язків члена виборчої комісії на час виконання ним відповідних повноважень, час також має значення, оскільки

дане правопорушення може бути вчинене тільки під час періоду повноважень відповідної виборчої комісії.

Також до елементів об'єктивної сторони окремих правопорушень у сфері виборчого процесу відноситься місце вчинення правопорушення. Зазначена ознака має значення для різних адміністративних правопорушень, які визначаються у КУпАП. Наприклад, це такі правопорушення як:

- перебування в громадських місцях та транспорті під час дії карантину без засобів індивідуального захисту (ч. 2 ст. 44⁻³ КУпАП);
- порушення правил руху через залізничний переїзд (ст. 123 КУпАП);
- порушення встановлених правил торгівлі на ринках (ст. 159 КУпАП);
- дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП) тощо.

В даних випадках місця вчинення правопорушень мають визначальне значення для кваліфікації протиправного діяння, до таких місць законодавство відносить: громадські будинки, споруди, громадський транспорт (ч. 2 ст. 44⁻³ КУпАП); залізничний переїзд (ст. 123 КУпАП); ринок (ст. 159 КУпАП); громадське місце (ст. 173 КУпАП).

При кваліфікації деяких адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу також необхідно враховувати таку ознаку як місце вчинення правопорушення. Наприклад, у відповідності до ст. 212⁻¹⁴ КУпАП, забороняється розміщення у заборонених законом місцях політичної реклами чи агітаційних матеріалів. До яких відносяться будинки і приміщення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, пам'ятки архітектури, об'єкти культурної спадщини, а також у відповідних місцях, де вони створюють небезпеку для дорожнього руху. Тому в разі розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами в тих місцях, де законодавство не забороняє їх розміщення, склад відповідного адміністративного правопорушення буде відсутній.

Також місце вчинення правопорушення має значення при кваліфікації протиправних дій за ст. 212⁻²³ КУпАП, в разі вчинення виборцем або учасником референдуму дій у формі винесення бюлетеня отриманого для голосування на

референдумі або виборчого бюлетеня за межі приміщення для голосування. Даний склад правопорушення буде мати місце тільки з того моменту, коли виборець або учасник референдуму залишить межі приміщення для голосування разом з бюлетенем або бюлетенем для голосування на референдумі.

Об'єктивна сторона окремих адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, відповідальність за які передбачена статтями 212⁻⁷ - 212⁻²⁴ КУпАП, також характеризується такою ознакою як засоби вчинення правопорушення. До таких засобів можливо віднести: друковані, електронні (аудіовізуальні) засоби масової інформації; відео-, аудіозаписи, кінозйомки, фотоілюстрації про діяльність посадових осіб як кандидатів на виборах; будинки (приміщення) для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації; грошові кошти чи матеріальні цінності тощо.

Аналіз положень статей 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП свідчить, що така ознака об'єктивної сторони адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу як спосіб вчинення правопорушення наявна у ст.212⁻¹³ КУпАП. Зазначеною нормою встановлено відповідальність за розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, у яких відсутні відомості про установу, що здійснила друк, інформація про осіб, які несуть відповідальність за випуск, а також їх тираж, або у яких така інформація означена неповно чи неправильно. У відповідності до змісту вказаної норми дане протиправне діяння може бути вчинене лише трьома способами: рознесення; вивішування; роздавання. Також, у відповідності до змісту 212⁻² КУпАП, публічне розголошення в приміщенні для голосування результатів волевиявлення виборцем або учасником референдуму може бути вчинене у такий спосіб як демонстрація відповідного бюлетеня.

Інші ознаки об'єктивної сторони адміністративного порушення, наприклад такі як обстановка вчинення правопорушення, не мають значення для кваліфікації адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу.

У відповідності до законодавства, суб'єктом адміністративного правопорушення може бути лише фізична особа. Необхідно зазначити, що на законодавчому рівні відсутнє чітке визначення такого поняття як суб'єкт адміністративного правопорушення.

У науці адміністративного права виділяють два види суб'єктів адміністративного правопорушення, а саме: загальний та спеціальний.

Відповідно до положень КУпАП, загальним суб'єктом адміністративного проступку вважається осудна фізична особа, якій на момент вчинення адміністративного делікту виповнилося 16 років [27]. Відповідно таким особам притаманна адміністративна деліктоздатність – особлива юридична властивість, яка полягає у здатності суб'єкта взяти на себе відповідальність за вчинений адміністративний проступок [176, с. 122].

У свою чергу спеціальний суб'єкт – це фізична особа, яка поряд із загальними ознаками володіє також додатковими, специфічними ознаками, які характеризують адміністративно-правовий статус особи і передбачені відповідним складом адміністративного проступку.

У своїх роботах В.К. Колпаков вказує, що правове становище суб'єктів неоднакове. Зазначені суб'єкти різняться за видами професійної діяльності, посадовим чи службовим становищем, відношенням до військового обов'язку тощо. До посадових обов'язків службовця може відноситись забезпечення додержання визначених загальнообов'язкових правил. Він зазначає, що: «наприклад, виконання санітарних, протипожежних норм – обов'язок усіх громадян, а для службовців – ще і трудовий обов'язок. Тому, за порушення таких норм покарання має бути суворішим. Деякі обов'язки стосуються не всіх, їх мають виконувати лише визначені категорії осіб (військовозобов'язані, іноземці, батьки неповнолітніх дітей, особи, що перебувають під адміністративним наглядом) і, звичайно, тільки вони можуть відповідати за невиконання таких обов'язків. Суворіші заходи стягнення передбачаються стосовно тих, хто раніше притягався до адміністративної відповідальності, тобто за наявності рецидиву адміністративного проступку» [175, с. 267-268].

Відносно рецидиву, тобто повторності адміністративних правопорушень слід зазначити, що він може бути тільки тоді коли це прямо передбачено відповідною нормою, а якщо ні, то при накладенні адміністративного стягнення уповноважена посадова особа має керуватися обтяжуючими обставинами, однією з яких є повторне протягом року вчинення такого ж самого правопорушення, за яке особу раніше вже було накладено адміністративне стягнення або вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила злочин (ст. 35 КУпАП) [27]. Що стосується вибору санкції, слід зауважити, що за загальним правилом повторності обирається більш сувора санкція, але у межах передбаченої для певного складу правопорушення.

Одночасно у законодавстві є норми, коли повторність передбачена як кваліфікуюча ознака (наприклад, ч. 5 ст. 126 КУпАП – повторне керування транспортним засобом особою, у якої відсутні відповідні документи або яка не пред'явила такі документи для перевірки; ч. 2 ст. 178 КУпАП – повторне розпивання у заборонених законом місцях пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв або повторна поява у п'яному вигляді у громадських місцях; ч. 2 ст. 184 КУпАП – повторне невиконання батьками або особами, що їх замінюють, покладених на них обов'язків по вихованню дітей тощо). Особливістю адміністративних правопорушень, відповідальність за які встановлена статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП є те, що в них відсутня ознака повторності.

У наведених прикладах мова йде про специфічний правовий статус, який виникає зазвичай на підставі індивідуальних актів компетентних органів управління для тих чи інших осіб. Відповідні особливості визначення правових статусів і зумовили закріплення спеціальних ознак суб'єктів. Законодавство визначає диференційовану відповідальність різних категорій осіб, для того щоб створити умови для індивідуального справедливого впливу на правопорушників, що обумовлює включення до закону такої ознаки як повторність. Спеціальні ознаки не стосуються будь-яких розбіжностей

національного, класового характеру, ставлення до релігії, статі, віку, освіти, тощо.

Ознаки, які характеризують спеціального суб'єкта можливо поділити на три види, які визначають: особливості службового становища та трудової діяльності (посадова особа, водій, робітник підприємства торгівлі, капітан судна, підприємець тощо); протиправну поведінку в минулому (особа, яка раніше притягувалася до адміністративної чи кримінальної відповідальності; особа, яка знаходиться під адміністративним наглядом тощо); інші особливості суб'єкта (представник власника, військовозобов'язаний, хворий тощо). В цілому, спеціальні ознаки характеризуються тим, що мають тимчасовий характер (хоч особа може мати відповідну властивість досить тривалий час), вони мобільні, особа може мати таких ознак відразу декілька, набувати нових ознак, позбуватися уже наявних [175, с. 267-268].

Виходячи з аналізу положень статей 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, можливо зазначити, що багатьма з них встановлюється відповідальність для спеціальних суб'єктів адміністративного правопорушення. Основним спеціальним суб'єктом, на якого вказується у даних нормах виступає посадова особа.

У відповідності до ст. 14 КУпАП посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за вчинені адміністративні правопорушення, пов'язані з недотриманням державного і громадського порядку, установлених правил у сфері охорони порядку управління, природи, здоров'я населення, а також інших правил, дотримання яких покладається на вказану категорію осіб та відноситься до їх службових обов'язків [27].

Посадовими особами в контексті ст. 2 Закону України «Про державну службу» вважаються керівники і заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих і консультативно-дорадчих функцій [177].

А у відповідності до статті 2 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих і консультативно-дорадчих функцій та отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету [178].

Крім того, юридична характеристика спеціальних суб'єктів адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу міститься в диспозиціях статей 212⁻⁷ - 212⁻²⁴ КУпАП.

По-перше, це посадові особи, на яких покладено обов'язок подання відомостей про виборців, складання списку виборців, надання списку виборців виборчим комісіям. Це посадові особи районних, районних у містах державних адміністрацій, а також виконавчих органів міських рад; керівники відповідних територіальних органів Міністерства внутрішніх справ України; сільські, селищні, міські (міст районного значення) голови; керівники територіальних органів Міністерства юстиції України; керівники місцевих військових комісаріатів; командири військових частин; керівники навчальних закладів; керівники підприємств, закладів, установ, організацій; керівники відповідних органів опіки і піклування; керівники спеціалізованих закладів, які здійснюють облік бездомних громадян; керівники установ соціального захисту; посадові особи Міністерства оборони України.

По-друге, це посадові чи службові особи засобів масової інформації. Як зазначається у п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», при вирішенні питання про те, чи є особа службовою, потрібно виходити з положень, що містяться у примітках 1 і 2 до ст. 364 Кримінального кодексу України, у яких зазначено, що службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням

організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням [179].

В даному випадку, до службових осіб можливо відносити осіб: які здійснюють функції представників влади; які виконують організаційно-розпорядчі обов'язки; які виконують адміністративно-господарські обов'язки; які виконують такі обов'язки на підставі спеціального повноваження.

По-третє, власники засобів масової інформації. Цивільне законодавство визначає власника як господаря якихось речей, майна на правах приватного чи суспільного володіння, і у відповідності до Цивільного кодексу України власникові майна належить право володіння, користування, а також розпорядження [180].

Відповідно, власником засобу масової інформації можливо вважати особу, якій належить право володіння, користування та розпорядження ним на власний розсуд. Проте, слід зазначити, що засіб масової інформації може знаходитись як у приватній так і у державній власності. Оскільки, у відповідності до ст. 1 Закону України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" державний засіб масової інформації це:

- державна теле- і радіомовна організація;
- державне інформаційне агентство;
- друкований ЗМІ, засновником або співзасновником якого виступає орган державної влади, а саме видання здійснюється з використанням державної власності та фінансування з Держбюджету чи бюджету АРК статутом (програмними цілями) редакції якого передбачається, зокрема, інформування населення про діяльність даного органу державної влади або вищестоячих органів державної влади [181].

Від імені держави власником виступає орган державної влади чи державне підприємство. Оскільки адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення у сфері виборчого процесу не закріплена в

адміністративно-деліктному законодавстві, відповідальність має покладатись на керівника відповідного державного органу чи державного підприємства.

По-четверте, працівники засобів масової інформації, в першу чергу це творчі працівники, якими можна вважати журналістів, що професійно збирають, одержують, створюють і займаються підготовкою та розповсюдженням інформації. У відповідності до ст. 25 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» журналістом редакції друкованого засобу масової інформації є відповідний творчий працівник, який на професійній основі одержує, збирає, створює а також займається підготовкою інформації для друкованого ЗМІ та здійснює діяльність на засадах трудових чи інших договірних відносин з редакцією ЗМІ або займається зазначеною діяльністю за її уповноваженням [182].

По-п'яте це особи, яким законом заборонено участь у передвиборній агітації, у відповідності до ст. 57 Виборчого кодексу України, до них відносяться:

- іноземці та особи без громадянства, у тому числі е стосується їх журналістської діяльності, а також у разі участі у спортивних змаганнях, концертах, виставах чи публічних заходах, які проводяться з метою спонукання виборців підтримати за або не підтримати певного суб'єкта виборчого процесу;

- органи виконавчої влади,

- органи влади АРК та органи місцевого самоврядування,

- правоохоронні органи і суди;

- посадові та службові особи зазначених органів, за виключенням випадків, якщо зазначені особи є кандидатами на відповідних виборах;

- члени виборчих комісій під час виконання обов'язків на весь строк здійснення повноважень [63].

По-шосте, голова виборчої комісії, або особа яка відповідно до закону виконує його обов'язки, а також член виборчої комісії. Склад відповідних комісій формується за поданнями місцевих організацій політичних партій, що

zareєстровано у встановленому законом порядку, а їх членами можуть бути тільки виборці, які проживають на території України.

По-сьоме, виборець або учасник референдуму, якими можуть бути громадяни, що наділені активним виборчим правом, а також постійно проживають в межах виборчого округу, де відбувається виборчий процес щодо формування органу публічної влади відповідного рівня. Так, при вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 212⁻²² КУпАП Публічне розголошення результатів свого волевиявлення, яке вчиняється шляхом демонстрації в приміщенні для голосування бюлетеня може бути здійснене лише виборцем або учасником референдуму.

Слід звернути увагу на те, що у диспозиціях статей 212⁻⁷ - 212⁻²⁴ КУпАП згадуються окремі види юридичних осіб, проте законодавство не визначає їх як суб'єктів адміністративного правопорушення. До таких осіб відносяться підприємство – розповсюджувачі реклами.

Також в окремих статтях мова йде про виборчі комісії (слід зазначити, що окружні виборчі комісії, територіальні виборчі комісії являються юридичними особами, за виключенням випадків утворення територіальних представництв ЦВК та покладення на них функцій фінансового та матеріально-технічного забезпечення окружних виборчих комісій [63])

У статтях 212⁻⁹ та 212⁻²⁰ КУпАП також згадуються засоби масової інформації. Одночасно відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу несуть лише посадові особи відповідних організацій. У цьому є особливість побудови даних норм.

Визначення суб'єктом правопорушення в КУпАП лише індивідуальних суб'єктів, тобто фізичних осіб, деякими науковцями визначається як недолік адміністративного законодавства України. У теорії адміністративного права наразі ведеться гостра полеміка щодо доцільності та необхідності встановлення адміністративної відповідальності саме юридичних осіб. Дане питання також актуальні для досліджуваних правопорушень, оскільки учасниками виборчого

процесу є як індивідуальні суб'єкти, так і колективні (політичні партії, блоки, засоби масової інформації, тощо).

Деякі автори дотримуються думки, що суб'єктами адміністративних правопорушень в Україні є як фізичні особи – громадяни, іноземці, особи без громадянства, посадові особи, так і юридичні особи. Зокрема, погляди стосовно віднесення юридичних осіб до категорії суб'єктів адміністративної відповідальності висловлюють такі вчені як: Н.В. Гришина [183], Д.М. Бахрах [166, с. 91], Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, Є.В. Додін, І.О. Коліушко І., О.В. Банчук [184], В.К. Колпаков [185, с. 295-296], В.В. Гаращук [186] та інші.

У той же час окремими дослідниками зазначається, що віднесення юридичних осіб до суб'єктів адміністративної відповідальності є передчасним, необґрунтованим і включення відповідних положень до проекту нового Кодексу України про адміністративні проступки є недоцільним, а штрафи за правопорушення у сфері здійснення підприємницької діяльності або господарювання, які накладаються у відповідності до чинного законодавства на юридичних осіб, є окремим (особливим) видом юридичної відповідальності – економічною відповідальністю [187].

Тому на даний час існують різні позиції у поглядах науковців щодо проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб. У свою чергу, у КУпАП вживається термін «особа», проте відсутня конкретизація щодо того, яка саме особа: фізична або юридична особа може виступати у якості суб'єкта адміністративного правопорушення.

Якщо здійснити аналіз норм Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо визначення віку, після досягнення якого особа може бути притягнута до відповідальності, мети адміністративного стягнення, обставин, які виключають адміністративну відповідальність, а саме неосудності особи, можливо однозначно дійти висновку, що зазначений кодекс встановлює адміністративну відповідальність лише виключно для фізичних осіб. Адже, згідно до чинного КУпАП суб'єктом адміністративних правопорушень можуть

бути лише особи, що досягли на момент здійснення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку (ст. 12 КУпАП) [27].

Одночасно, законодавством визначаються певні особливості щодо притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних деліктів військовослужбовцями та іншими категоріями осіб, відповідальність яких також визначається дисциплінарними статутами (ст. 15 КУпАП). Зазначені категорії осіб піділяють відповідальності за дисциплінарними статутами у разі вчинення ними адміністративних правопорушень. За окремі види правопорушень, такі як: порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, митних правил, правил полювання, рибальства й охорони рибних запасів, правопорушення, пов'язані з корупцією, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді тощо, зазначені особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах [27]. Також до даної категорії осіб не застосовуються окремі види стягнень, це виправні роботи, а також адміністративний арешт.

Іноземці, а також особи без громадянства, що знаходяться на території України, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності на загальних підставах. У разі наявності у іноземного громадянина дипломатичного імунітету у відповідності до міжнародних договорів, питання притягнення його до відповідальності вирішуються дипломатичним шляхом.

А також необхідно враховувати, що згідно ст. 14⁻² КУпАП, існують певні особливості відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису) [27]. За дані правопорушення може бути притягнутий керівник відповідної юридичної особи, на яку зареєстровано конкретний транспортний засіб. У разі якщо в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб відсутня належна інформація про керівника відповідної юридичної особи, у власності якої перебуває

транспортний засіб, до відповідальності може бути притягнута особа, що виконує повноваження зазначеного керівника.

Аналогічною є особливість адміністративної відповідальності при вчиненні правопорушень, передбачених ст. 122⁻², а також ст. 132⁻¹ КУпАП, зафіксовані за допомогою засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, включаючи ті, що зафіксовано в автоматичному режимі.

Відповідно до положень КУпАП суб'єктами адміністративних правопорушень можуть бути тільки фізичні особи, хоча в Україні було прийнято низку законів, якими фактично передбачена адміністративна відповідальність юридичних осіб. Наприклад, такі норми містять Закони України “Про об'єднання громадян”, “Про друковані засоби масової інформації”, “Про політичні партії в Україні”, “Про телебачення і радіомовлення” та інші. У них містяться посилання на відповідальність для редакції, засновників, видавців, політичних партій, об'єднань громадян за порушення законодавства (тобто колективних членів – юридичних осіб).

У відповідності до Закону України “Про друковані засоби масової інформації”, а саме ст. 42, редакції, видавці, засновники, розповсюджувачі та деякі інші суб'єкти за порушення законодавства про друковані ЗМІ несуть відповідальність. За вчинення відповідних порушень винні особи притягаються до цивільно-правової, дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності у відповідності до законів України [182].

У свою чергу, згідно Закону України “Про громадські об'єднання ” об'єднання громадян несуть відповідальність передбачену законодавчими актами України. Відповідно до них можуть бути застосовані такі види стягнень як попередження і штраф [188].

Також у Законі України «Про телебачення і радіомовлення» зазначається про те, що за порушення законодавства про телебачення і радіомовлення відповідальність несуть відповідні телерадіоорганізації, провайдери програмної послуги, їх керівники та працівники, посадові або службові особи органів влади та місцевого самоврядування, а також інші

суб'єкти господарської діяльності. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення може застосовувати такі санкції як: оголошення попередження; стягнення штрафу; порушення справи про анулювання ліцензії на мовлення; до таких суб'єктів як телерадіоорганізації або провайдери програмних послуг [189].

Вищенаведені види відповідальності, що містяться у положеннях зазначених законодавчих актів не визначаються як адміністративна відповідальність, хоча за своєю суттю вона виникає із суспільних відносин у відповідних сферах публічного адміністрування і для неї характерні притаманні цьому виду відповідальності ознаки.

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення – це внутрішня сторона проступку, психічне відношення суб'єкта правопорушення, що характеризує його волю, яка проявляється у протиправній дії, ставлення його до дії, яку він вчинив [190, с. 12]. Ознаками суб'єктивної сторони правопорушення також виступають вина, мета і мотив правопорушення. При цьому слід враховувати, що вина виступає в якості обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони правопорушення.

Вина являє собою це психічне ставлення особи до протиправного діяння, яке вчиняється або вчинене нею, та його наслідків у формі умислу або необережності. Лише за наявності вини особи щодо вчиненого нею діяння можна говорити про наявність складу адміністративного правопорушення як підстави адміністративної відповідальності.

Згідно зі ст. 10 КУпАП адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх настання або свідомо допускала настання цих наслідків [27].

У відповідності до ст. 11 КУпАП адміністративне правопорушення визнається вчиненим із необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення (протиправна

самовпевненість), або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити (протиправна недбалість) [27].

Виходячи з аналізу положень статей 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, можливо зазначити, що дані адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу можуть вчинятися як у формі умислу так і з необережності.

Повертаючись до питання адміністративної відповідальності юридичних осіб, слід зазначити, що одним із основних проблемних питань конструкції адміністративної відповідальності юридичної особи є питання про визначення суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення, суб'єктом якого виступає юридична особа. Як зазначалося раніше, однією з ознак суб'єктивної сторони правопорушення виступає вина, тобто психічне ставлення до своїх дій та їх наслідків з боку правопорушника, яке може проявлятися у формі умислу або необережності.

Питання вини юридичної особи при вчиненні адміністративних деліктів на сьогоднішній день сучасною наукою в достатній мірі не вивчено. У науці висловлюються різні погляди з приводу форми визначення вини юридичної особи. Н.В. Гришина вину юридичної особи визначає, як «психічне ставлення осіб, які перебувають безпосередніх організаційно-правових відносинах з нею, причетних до протиправних діянь, виражених в актах юридичної особи, що завдали ї шкоди суспільним відносинам в сфері встановленого порядку управління» [191].

Існують погляди, що можливо розглядати вину колективного суб'єкта як психічне відношення колективу даної організації до діяння і його правових наслідків. Автор говорить, що не можливо довільно визначати вину юридичної особи на підставі виявлення вини конкретної посадової особи. Доказування підлягають винність усіх працівників, які здійснюють дії від організації в цілому [192, с. 14].

На відміну від попередніх поглядів, вину юридичної особи також розглядають як вину її керівника, який діяв в інтересах колективу, якщо його діяння тягнуть юридичні наслідки для всього колективу [193, с. 93].

Зазначені погляди містять в собі істотний недолік, який виражається в тому, що вина юридичної особи зводиться до вини фізичних осіб, у той час як необхідно виділити власний, специфічний зміст вини колективного суб'єкта. Підтвердженням вини юридичної особи повинно служити встановлення тієї обставини, що адміністративне правопорушення було результатом діяльності самої юридичної особи.

Наступною складовою суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення є мета. Вона є обов'язковою лише тоді, коли прямо передбачена у диспозиції адміністративно-правової норми. Мета – являє собою уявний образ результату, якого прагне досягти винна особа, тобто уявлення даної особи про ті наслідки, які можуть настати в результаті вчинення порушення.

Як обов'язкова ознака складу правопорушення мета може мати місце тільки за умови, якщо правопорушення було вчинено з умисною формою вини. У деяких статтях КУпАП така ознака як мета має місце і є обов'язковою для врахування при кваліфікації, наприклад це ст. 44 «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах», ст. 135⁻¹ «Підроблення проїзних квитків і знаків поштової оплати», ст. 148⁻³ «Використання засобів зв'язку з метою, що суперечить інтересам держави, з метою порушення громадського порядку та посягання на честь і гідність громадян» КУпАП [27] та інші. В даних складах адміністративних правопорушень мета є кваліфікуючою ознакою яка визначає наявність або відсутність відповідною складу адміністративного правопорушення.

У диспозиціях статей 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП відсутнє посилання на мету, тому вона не є конструктивно обов'язковою ознакою складу адміністративних правопорушень у сфері

виборчого процесу, хоча вважати цю групу правопорушень безмотивними було б помилково.

Адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу мають на меті порушення нормального порядку виборчого процесу і, як наслідок, створюють загрозу неправильного встановлення підсумків і результатів голосування. Аналогічне зауваження можливо також висловити щодо мотивів вчинення даного виду правопорушень.

3.2. Процесуальна діяльність органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу

Здійснення проваджень у справах про адміністративні правопорушення, які вчиняються у сфері виборчого процесу являє собою регламентований адміністративно-процесуальними нормами порядок дій уповноважених органів і осіб щодо розгляду і вирішення справ про адміністративні порушення. Слід враховувати, що адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері виборчого процесу встановлюється нормами КУпАП.

Зазначеним нормативно-правовим актом закріплюються правові засади, які визначають порядок реалізації повноважень відповідними органами і посадовими особами під час розгляду і вирішення конкретних справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу.

Одночасно, слід згадати про сферу адміністративної юстицію, оскільки нормами Кодексу адміністративного судочинства України до компетенції адміністративних судів віднесено розгляд спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом [136].

Проте питання адміністративного судочинства щодо зазначеної категорії проваджень не стосуються протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу, а тому не відносяться до предмету дослідження давньої роботи. Адже основним завданням проваджень у справах про адміністративні порушення законодавства у сфері виборчого процесу є

реалізація положень адміністративно-деліктного законодавства, що спрямоване на охорону суспільних відноси у зазначеній сфері.

Якщо розглядати питання повноважень органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу щодо реалізації процесуальної функції, то можливо зазначити, що дані повноваження охоплюють три основних види процесуальної діяльності щодо адміністративних правопорушень:

1) повноваження щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, у відповідності до ст. 255 КУпАП;

2) повноваження щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесення постанов, згідно ст. 222 КУпАП;

3) повноваження щодо забезпечення виконання постанов про накладення адміністративних стягнень, про що зазначається у Розділі V КУпАП.

У відповідності до ст. 255 КУпАП. уповноважені посадові особи органів Національної поліції, мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, відповідальність за які встановлюється значною кількістю норм [27]. У наведеному в зазначеній статті КУпАП переліку знаходиться більше сотні різноманітних правопорушень, щодо яких уповноважені посадові особи органів Національної поліції, мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення.

Значна частина із зазначених правопорушень є правопорушеннями, що посягають на суспільні відносини у сфері забезпечення громадського порядку, безпеки дорожнього руху додержання правил благоустрою, торгівлі тощо. Разом з тим, посадові особи органів Національної поліції мають повноваження по оформленню протоколів про адміністративні проступки у сфері виборчого процесу, відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП.

Крім того, повноваження Національної поліції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення і накладення адміністративних стягнень [194]. Так, органи Національної поліції, у відповідності до статті 222 КУпАП,

розглядають справи про адміністративні правопорушення відповідальність за вчинення яких передбачається наступними нормами: статті 80 і 81, частина перша статті 44, стаття 89, частина друга статті 106⁻¹, частини перша, друга, третя, четверта і шоста статті 109, стаття 110, частина четверта статті 116⁻², стаття 117, частини перша і друга статті 119, частини перша, друга, третя, п'ята, шоста, восьма, десята і одинадцята статті 121, статті 121⁻¹, 121⁻², частини перша і друга статті 121⁻³, частини перша, друга, третя, п'ята і шоста статті 122, частина перша статті 123, статті 124⁻¹, 125, частини перша, друга і четверта статті 126, частини перша, друга і третя статті 127, статті 128-129, частина перша статті 132⁻¹, частини перша і п'ята статті 133, частини третя, шоста, восьма – одинадцята статті 133⁻¹, стаття 135, стаття 136 (за винятком порушень на автомобільному транспорті), стаття 137, частини перша, друга і третя статті 140, статті 148, 151, частини шоста, сьома і восьма статті 152⁻¹, статті 161, 164⁻⁴, стаття 175⁻¹, статті 176, 177, частини перша і друга статті 178, статті 180, 181⁻¹, частина перша статті 182, статті 183, 192, 194, 195 КУпАП [27].

Аналіз наведеної норми свідчить про те, що уповноважені посадові особи органів Національної поліції не мають повноважень щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. Даними повноваженнями, у відповідності до статті 221 КУпАП наділені судді місцевих судів загальної юрисдикції, які розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ - 212⁻²⁴ КУпАП [27].

У теорії адміністративно-деліктного права і процесу виділяють два основні види проваджень у справах про адміністративні правопорушення, у наукових джерелах їх переважно визначають як: звичайне та спрощене.

Перший вид – звичайне провадження відбувається за більшістю справ і досить детально регламентовано чинним законодавством. Даний вид проваджень передбачає складання протоколу; визначає можливість застосування запобіжних заходів; детально регламентує права і обов'язки учасників провадження; деталізує порядок розгляду самої справи про

адміністративне правопорушення, з встановленням фактів, обставин та вивченням доказів [195].

На відміну від звичайного, спрощене провадження відбувається при вчиненні відносно невеликої кількості адміністративних правопорушень, що визначається на підставі ст. 258 КУпАП [196, с. 84-85]. У відповідності до зазначеної норми протокол про адміністративне правопорушення не складається у випадку вчинення правопорушень, які можуть бути розглянуті уповноваженими посадовими особами органів Національної поліції.

Це означає, що якщо уповноважені посадові особи органів Національної поліції мають право розглядати справу про адміністративне правопорушення на підставі ст. 222 КУпАП, то на місці вчинення правопорушення необхідно виносити постанову в справі про адміністративне правопорушення без складання протоколу.

Також протокол про адміністративне правопорушення також не складається у випадках вчинення правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху, які було зафіксовано в автоматичному режимі, а також порушень правил паркування, стоянки, зупинки транспортних засобів, які було зафіксовано у режимі фотозйомки або відеозапису [27].

У разі вчинення адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, мова йде про здійснення саме звичайного провадження, яке охоплює всі передбачені законодавством стадії здійснення такого провадження [197].

Зазначені провадження у справах про адміністративні правопорушення мають здійснюватися поліцією з дотриманням основних принципів які у свою чергу витікають із завдань юрисдикційної діяльності органів державної влади [198, с. 71-72] та є конкретизацією і розвитком тих основних правових засад і принципів, що закріплюються у Конституції України.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу має здійснюватися на підставі таких принципів як:

- законність, який полягає у суворому дотриманні встановлених законодавством правил, а тому до відповідальності можуть бути притягнені тільки особи винні у вчиненні протиправних діянь з дотриманням норм матеріального та процесуального права;

- оперативність, що полягає у динамічності адміністративно-юрисдикційної діяльності при здійсненні проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, яка обумовлюється встановленням точних строків здійснення процесуальних дій у справах про адміністративні правопорушення, прийнятті у них постанов про накладення адміністративних стягнень та їх виконання [199, с. 137];

- безпосередність, яка забезпечується тим, що орган чи посадова особа, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, самостійно оголошують про початок розгляду справи, роз'яснюють права і обов'язки учасникам розгляду справи, заслуховують пояснення, досліджують докази, оголошують винесену постанови негайно після закінчення розгляду справи тощо;

- публічність, що передбачає застосування уповноваженими суб'єктами законодавства для забезпечення інтересів держави та від її імені держави, тому справи про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу розглядаються офіційно, а провадження в таких справах мають публічний характер;

- гласність, яка полягає в тому, що справи про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу розглядаються відкрито та в присутності особи, яку притягують до відповідальності за адміністративне правопорушення, а також цей принцип обумовлює право учасників провадження знайомитися з матеріалами справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу;

- встановлення об'єктивної істини, що визначає необхідність встановлення фактичних обставин справи і оцінки наявних у матеріалах справи доказів;

- диспозитивність, яка надає можливість учасникам провадження у справі про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу вільно розпоряджатися своїми процесуальними правами щодо подання заяв та клопотань, ознайомлення з матеріалами справи, користування послугами перекладача, оскарження постанови у справі.

- змагальність, яка передбачає наділення учасників провадження у справі про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу рівними процесуальними правами та свободою щодо вибору передбачених законодавством доказів і засобів доказування [200, с. 84].

Дотримання зазначених принципів дозволяє досягти основні завдання провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу до яких відносяться: всебічне, повне, об'єктивне і своєчасне з'ясування обставин відповідної справи; її вирішення у відповідності із законом; забезпечення виконання винесеної постанови; виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню адміністративних проступків, які посягають на виборчі права громадян; попередження правопорушень; виховання громадян в дусі точного дотримання законодавства; зміцнення законності у сфері виборчого законодавства [55].

Послідовність провадження в справах про адміністративні правопорушення, які вчиняються у сфері виборчого законодавства органами чи посадовими особами, уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення, визначається КУпАП та іншими законодавчими актами.

Зазначена послідовність утворюється сукупністю стадій провадження, які являють собою його внутрішню структуру. У зазначених стадіях існують певні особливості адміністративно-процесуальної діяльності, оскільки вони мають своє процесуальне призначення та закріплення у відповідних адміністративно-процесуальних нормах. Можливо зазначити, що в них знаходиться своє вираження власне адміністративне провадження в його сучасному вигляді [201, с. 46].

На підставі аналізу наукових джерел, можливо погодитись з позицією, що стадіям провадження у справах про адміністративні правопорушення характерні наступні ознаки: вони є самостійними частинами провадження, які мають свої специфічні завдання; їм притаманне особливе коло учасників провадження; сукупність юридичних дій, які здійснюються у певній логічній послідовності і в установлених часових рамках, завершується прийняттям рішення спеціально передбаченої форми [202, с. 340-341].

Самі ж стадії науковцями пропонується визначати по різному. Зокрема, В.К. Колпаков виділяє та надає характеристику наступним стадіям проваджень стадій у справах про адміністративні правопорушення:

- порушення справи;
- розслідування справи;
- розгляд справи;
- винесення постанови;
- перегляд постанови;
- виконання постанови [175, с. 410-412].

На відміну від нього, інші наукові виділяють в провадженні лише чотири стадії, а саме: адміністративне розслідування; розгляд адміністративної справи; перегляд постанови; виконання постанови [203, с. 84]. Аналогічну позицію можливо також зустріти і в інших наукових джерелах, де стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення визначають наступним чином: порушення справи; розгляд і вирішення справи; оскарження і опротестування постанови у справі; виконання постанови у справі [202, с. 343].

Також зустрічаються пропозиції щодо виділення чотирьох основних стадій, до яких відносяться також окремі етапи провадження у справах про адміністративні правопорушення:

1. Порушення справи про адміністративне правопорушення і адміністративне розслідування (включає такі етапи як: порушення справи; встановлення фактичних обставин по справі; процесуальне оформлення результатів розслідування; направлення протоколу для розгляду в суд).

2. Розгляд справи про адміністративне правопорушення (підготовка матеріалів до розгляду; аналіз суддею зібраних матеріалів, обставин у справі; винесення постанови суддею).

3. Перегляд постанови у справі (оскарження (опротестування) постанови; перевірка законності постанови; прийняття остаточного рішення).

4. Виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення, що посягає на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення (звернення постанови до виконання; безпосереднє виконання) [55].

Останній з наведених підходів вбачається найбільш вдалим при визначенні стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення. Тому при визначенні стадій проваджень у справах про адміністративні правопорушення, які вчиняються у сфері виборчого процесу пропонується виділяти наступні:

Перша стадія - адміністративне розслідування:

а) порушення справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу;

б) встановлення фактичних обставин у справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу;

в) процесуальне оформлення результатів розслідування справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу;

г) направлення матеріалів для розгляду за підвідомчістю.

Друга стадія - розгляд справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу:

а) підготовка справи до розгляду;

б) безпосередній розгляд справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу;

в) винесення постанови справи про адміністративне правопорушення, яке вчинене у сфері виборчого процесу;

г) оголошення постанови та вручення її копії.

Третя стадія - перегляд постанови по справі:

- а) оскарження раніше винесеної постанови по справі про адміністративне правопорушення, яке вчинене у сфері виборчого процесу;
- б) перевірка законності постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу;
- в) винесення рішення за результатами оскарження постанови.
- г) реалізація рішення;

Четверта стадія - виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу:

- а) звернення постанови по справі про адміністративне правопорушення, яке вчинене у сфері виборчого процесу до виконання;
- б) безпосереднє виконання зазначеної постанови.

Перша із зазначених стадій – адміністративне розслідування фактично виступає у якості початкової стадії провадження. На даній стадії уповноважені посадові особи органів Національної поліції встановлюють час та місце вчинення правопорушення, ідентифікують особу-порушника, встановлює свідків, потерпілого, відбирає пояснення, застосовує заходи забезпечення провадження, збирає докази та всю необхідну інформацію для подальшого розгляду справи та винесення постанови. Закінченням стадії адміністративного розслідування виступатиме складання протоколу про адміністративне правопорушення, у відповідності до статей 254, 256 КУпАП, у якому будуть міститись дані, що встановлено під час адміністративного розслідування.

Підставою для порушення самої адміністративної справи, а також проведення адміністративного розслідування може виступати вчинення особою діяння, що характеризується ознаками адміністративного правопорушення.

Про вчинення адміністративного правопорушення може свідчити отримання відповідної інформації, що може надходити у вигляді:

- заяв (письмових чи усних) від свідків, потерпілих та інших осіб;
- повідомлення посадових чи службових осіб підприємств, установ, організацій тощо;

- інформація, що міститься в пресі або інших засобах масової інформації;
- повідомлення від громадських організацій або ж безпосереднє виявлення адміністративного правопорушення уповноваженою посадовою особою.

Юридичне значення підстав до порушення справи полягає у тому, що вони обумовлюють публічну діяльність уповноважених органів, тобто вимагає від цих органів відповідної реакції на сигнал про вчинення діяння як зазначає В.К. Колпаков [204].

Разом з тим, у КУпАП також передбачаються підстави, за наявності яких провадження у справі про адміністративне правопорушення неможливе, зокрема у ст. 247 зазначається, що провадження не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за наявності наступних підстав: 1) відсутність події і складу правопорушення; 2) недосягнення порушником шістнадцятирічного віку; 3) неосудність особи, яка вчинила правопорушення; 4) стан крайньої необхідності або необхідної оборони; 5) видання акту амністії; 6) скасування акту, який встановлює адміністративну відповідальність; 7) закінчення на момент розгляду справи строків, передбачених статтею 38 КУпАП; 8) наявність по тому самому факту щодо особи, постанови про накладення адміністративного стягнення, постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, або повідомлення про підозру у кримінальному провадженні; 9) смерть особи, щодо якої було розпочато провадження [27].

Під час здійснення адміністративного розслідування слід встановити фактичні обставини вчиненого адміністративного правопорушення, у сфері виборчого процесу, а також виявити причини і умови, що сприяли вчиненню такого правопорушення.

Важливим аспектом у розслідуванні адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, є наявність доказів та їх долучення до матеріалів справи про адміністративне правопорушення. Як зазначається у законодавстві, доказами в даній категорії справ можуть бути будь-які фактичні дані, на

підставі яких встановлюється наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [27],

Зазначені вище дані можуть бути віднесені до доказів за наявності відповідних умов. Зокрема, інформація має містити дані про наявність чи відсутність події, адміністративного проступку, що посягає на суспільні відносини у сфері виборчого процесу, винності особи у вчиненні адміністративного правопорушення, а також інших фактичних обставин, що мають значення для вирішення справи по суті. Також отримана інформація має бути отримана у порядку та з джерел, які не суперечать положенням чинного законодавства.

Також слід зазначити на такому понятті як «джерела доказів», що виступають засобом зберігання і передачі інформації, за допомогою яких вона попадає у сферу провадження у справах про адміністративні правопорушення [203, с. 82].

У відповідності до КУпАП зазначеними джерелами доказів виступають: протокол про адміністративне правопорушення; пояснення особи, яка притягається до відповідальності, потерпілих, свідків; висновок експерта; речові докази та низка інших документів [27].

Можливо також зазначити, що дані отриманні шляхом фото-, відеофіксації протиправних дій особи на думку Верховного Суду України слід розглядати як доказ у справі про адміністративні правопорушення, так у справі № 489/1525/16-а зазначеною судовою інстанцією було встановлено, що зафіксоване поліцейським на відео правопорушення особи, може вважатись належним та допустимим доказом в розумінні ст. 251 КУпАП [205]

У відповідності до приписів частини другої ст. 251 КУпАП особи, які уповноваженні складати протоколи про адміністративні правопорушення, зобов'язані забезпечити збирання доказів. Тобто при вчиненні адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, відповідальність за які

встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, мова йде про поліцейських.

Хоча основним доказом вважається сам протокол у справі про адміністративне правопорушення. Також важливе значення має опитування особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, при проведенні якого необхідно процесуально зафіксувати, що така особа ознайоmlена з положеннями ст. 63 Конституції України про те, що «... особа не несе відповідальності за відмову давати показання щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів, коло яких визначається законом» [60]. Крім того, опитування може бути також проведене серед таких учасників процесу як потерпілі, свідки, експерти, спеціалісти.

Основними джерелами отримання інформації у справах про адміністративні правопорушення Зокрема, матеріальними джерелами інформації – речовими доказами і документами по нашій категорії справ, можуть бути: незаконні агітаційні матеріали (листівки, плакати, постери, відеокасети, диски, тощо); невраховані виборчі бюлетені; виборчі бюлетені, виготовлені понад встановлену кількість; відео-, аудіо- чи кіноплівка із записом передвиборної агітації, фотоілюстрації; друкована продукція засобів масової інформації, яка містить передвиборну агітацію. До інших документів, як джерел доказової інформації можна віднести – списки виборців; виборчі протоколи; рішення виборчої комісії, оформлене у встановленому порядку.

Також поліцейські при виявленні адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу, відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, мають право застосовувати заходи забезпечення провадження, а саме здійснити доставлення або адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, провести особистий огляд, огляд та вилучення речей і документів за наявності підстав та у порядку, що встановлюється законодавством.

Важливим аспектом провадження у справах про адміністративні правопорушення, які вчиняються у сфері виборчого процесу є момент порушення справи. Щодо даного етапу думки фахівців розходяться, так С.Т. Гончарук зазначає, що для більш чіткого визначення строків розгляду справ про адміністративні правопорушення доцільно було б запровадити таку процесуальну дію як порушення справи про адміністративне правопорушення із винесенням щодо цього відповідної постанови уповноваженою на це посадовою особою. Зазначена постанова повинна містити попередню правову оцінку фактичних підстав для складання протоколу про адміністративний проступок, бути лаконічною, передбачати обов'язкову реєстрацію, терміни початку адміністративного розслідування справи [206].

На відміну від нього С.Ф. Константинов звертає увагу на те, що зміст постанови про порушення справи про адміністративне правопорушення має складатися з попередньої правової оцінки фактичних підстав для складання протоколу про адміністративний проступок, передбачати терміни початку адміністративного розслідування з обов'язковою їх реєстрацією [207, с. 144].

У свою чергу В.К. Колпаков вказує, що важливим компонентом удосконалення адміністративно-деліктного процесу є чітке визначення стадії порушення адміністративно-деліктної справи як за фактом (приводи і підстави порушення справи), так і за формою (фіксація цієї процесуальної дії). Він пропонує ввести до КУпАП статтю «Порушення справи про адміністративний проступок», яка б визначала момент початку провадження у справі [208].

Загалом досить поширеними у наукових джерелах є дві протилежні позиції. Відповідно до першого підходу, вчені пропонують вважати моментом порушення справи саме складання протоколу про адміністративне правопорушення [209, с. 133].

У відповідності до другого підходу, визначається, що порушення справи – це тільки психічний, вольовий акт, який процесуально не фіксується, але визначає прийняття рішення розпочати розслідування при наявності ознак адміністративного делікту [210].

При здійсненні проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, свідченням порушення справи може бути факт складання одного із наступних процесуальних документів: протоколу про адміністративне правопорушення, протоколу про адміністративне затримання, протоколу огляду та вилучення речей або документів. Зазначені процесуальні документи мають бути оформлені у відповідності до вимог, встановлених законодавством, що має суттєве значення для встановлення всіх обставин правопорушення, а також для визначення законності прийняття рішення у справі, якщо матиме місце його оскарження [211, С. 101].

У справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу протокол має досить суттєве значення, оскільки він з іншими матеріалами, передається на розгляд судді місцевого суду загальної юрисдикції. У зв'язку з цим правильність складання протоколу та грамотність при долученні до нього іншого матеріалу суттєво впливають на подальший розгляд справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу, а також об'єктивність застосування того чи іншого адміністративного стягнення.

Зазначений процесуальний документ є первинним документом, в якому мають бути відображені всі обставини справи та який виконує наступні функції: констатує наявність обставин, що містять ознаки складу правопорушення, а також містить суть обвинувачення та вказівку на конкретну норму, що встановлює адміністративну відповідальність [212, с. 331].

У відповідності до законодавства до протоколу про адміністративне правопорушення висувається певна сукупність вимог, відповідно до яких він повинен містити наступне: дату та місце складання; відомості про посадову особу, яка склала протокол; відомості про особу, щодо якої складається протокол; інформацію про місце, час вчинення та суть правопорушення; посилання на нормативний акт, яким встановлено відповідальність за дане

правопорушення; відомості про свідків та потерпілих, якщо вони є; пояснення правопорушника, а також інші відомості, які необхідні для вирішення справи по суті [27].

До протоколу про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу також можуть долучатись додаткові матеріали, найбільш поширеними з них є:

1. Заяви та клопотання. У відповідності до статті 268 КУпАП особа наділена правом подавати клопотання або заяви, що виступають формами звернення громадян та мають розглядатись у порядку, який визначається Законом України «Про звернення громадян». У відповідності до законодавства, громадяни у заявах та клопотаннях звертаються із проханням про сприяння або допомогу в реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав, свобод та інтересів [213].

Клопотання виступає письмовим зверненням в якому міститься прохання про реалізацію або визнання тих чи інших прав чи свобод тощо. До протоколу про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу можуть додаватися захист або місце її розгляду та інші.

2. Пояснення особи, яка притягується до адміністративної відповідальності є важливою частиною протоколу. При заповненні протоколу, порушнику необхідно запропонувати надати власне пояснення щодо вчиненого адміністративного правопорушення, його мотив, мету, причини вчинення, чи усвідомлює правопорушник їх протиправність та наслідки.

Пояснення особи, яка притягується до адміністративної відповідальності є важливими для оцінки ситуації та прийняття рішення про застосування заходів адміністративної відповідальності з метою припинення та недопущення в подальшому протиправних дій.

3. Пояснення свідків та потерпілого можуть подаватись ними самостійно у письмовій формі або фіксуються працівниками поліції зі слів зазначених осіб.

Таке пояснення може бути відібране на самому місці вчинення відповідного правопорушення, в органі або підрозділі Національної поліції, за

місцем перебування або проживання свідків та потерпілих у разі, якщо матеріали про адміністративне правопорушення збираються протягом достатньо тривалого часу після його вчинення.

4. У разі застосування заходів забезпечення провадження до справи додаються протокол про огляд речей і вилучення речей та документів; протокол про адміністративне затримання; рапорт про доставлення особи

У відповідності до ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України [37].

Порядок оформлення протоколів про адміністративне затримання, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів визначений Кодексом України про адміністративні правопорушення, а саме главою 20 КУпАП «Заходи забезпечення провадження у справах про адміністративне правопорушення» [27]. Законодавець чітко зазначає підстави для застосування заходів забезпечення провадження, в тому числі й адміністративного затримання, огляду речей і вилучення речей та документів, а також проведення особистого огляду.

Крім зазначених документів до протоколів про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу також можуть долучатись й інші матеріали, які утворюють адміністративну справу, що потім направляється до суду. Слід зазначити, що у відповідності до ст. 257 КУпАП не встановлено термін надіслання поліцейським протоколу до уповноваженого органу або посадовій особі для розгляду справи, крім терміну три доби щодо надіслання до суду протоколу про корупційне адміністративне правопорушення.

Проте усталена практика в органах поліції свідчить, що надіслання протоколу та всіх інших матеріалів справи про адміністративне правопорушення здійснюється без зволікань у найкоротшій термін, з урахуванням загального строку притягнення до адміністративної відповідальності, що встановлюється ст. 38 КУпАП.

Розгляд справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу є основною процесуальною стадією на якій приймається постанова, в якій судді місцевого суду загальної юрисдикції офіційно визнає особу винною чи невинуватою, визначає вид та розміри адміністративного стягнення або звільняє особу від адміністративної відповідальності, закриває провадження в справі або приймає інші рішення за наявності законних підстав.

Зазначена категорія справ розглядається в скорочений термін, у відповідності до ст. 277 КУпАП, справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁰ КУпАП розглядається судом у триденний строк після одержання матеріалів справи про адміністративне правопорушення. Проте справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП розглядаються п'ятнадцятиденний строк після одержання протоколу. Зазначена диференціація строків розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу є недоцільною, а тому пропонується їх уніфікувати та внести зміни до частини другої ст. 277 КУпАП, де передбачити, що правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁴ КУпАП, розглядаються протягом трьох днів.

Під час підготовки до розгляду справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу суддя місцевого суду загальної юрисдикції досліджує матеріали, що надійшли, та проводить їх оцінку з точки зору достатності підстав для розгляду справи і винесення постанови.

Суддя місцевого суду загальної юрисдикції вирішує перед початком розгляду справи наступні питання: чи належить до його компетенції розгляд даної справи (у відповідності до ст. 221 КУпАП); чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення (зокрема щодо дотримання законодавчих вимог до складання протоколу та інших процесуальних документів); чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду (наприклад, чи дотримано положення ст.277² КУпАП щодо повідомлення особи особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, не пізніш як за три доби до дня розгляду

справи в суді, а також повідомлення інших осіб, які беруть участь у провадженні по справі у той же строк); чи витребувано необхідні додаткові матеріали; чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката [27].

Справа про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу розглядається відкрито, у присутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. Перед початком розгляду справи про адміністративне правопорушення особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються її права, передбачені частиною першою статті 268 КУпАП [27] та статтями 55, 56, 59, 63 Конституції України [60]. Справи про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу за загальним правилом розглядаються за місцем їх вчинення на підставі ст. 276 КУпАП.

Розгляд справ про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу є досить важливим та змістовним етапом провадження. Під час цього етапу проявляється адміністративно-процесуальний порядок розгляду справи, обумовлений предметністю та метою провадження у справах про адміністративні правопорушення. Основна мета розгляду справи по суті полягає у встановленні фактичних даних вчинення проступку, його об'єктивній оцінці, застосування до винного законної і справедливої міри адміністративного стягнення [55].

Справа про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу розглядається відкрито за певним, визначеним у законодавстві, алгоритмом:

1. Розгляд про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу справи розпочинається з представлення судді місцевого суду загальної юрисдикції, який розглядає дану справу.

2. Суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду оголошує, що за справа підлягає розгляду, а також яка особа притягається до відповідальності.

3. Суддя місцевого суду загальної юрисдикції, що розглядає справу, роз'яснює права і обов'язки особам, що приймають участь у розгляді справи.

4. Суддя місцевого суду загальної юрисдикції, що розглядає справу про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу, перед початком розгляду справи по-суті, вирішує питання чи підлягають задоволенню заяви або клопотання, що надходили від порушника, потерпілого, а також їх законних представників чи адвоката.

5. Суддя місцевого суду загальної юрисдикції заслуховує осіб, які беруть участь у розгляді справи та досліджує докази, оцінюючи їх за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю, що визначається ст. 252 КУпАП [27].

6. Суддя місцевого суду загальної юрисдикції виносить постанову у справі про адміністративне правопорушення, що передбачена ст. 284 КУпАП.

Про розгляді справи про адміністративне правопорушення, у сфері виборчого процесу суд зобов'язаний встановити: чи було вчинено правопорушення; чи винна відповідна особа в його вчиненні; чи підлягає дана особа відповідальності; чи є пом'якшуючі або обтяжуючі відповідальність обставини; чи заподіяно майнову шкоду; чи не міститься ознак злочину в діях порушника; інші обставини що мають значення для вирішення справи [55].

За результатами розгляду справи про адміністративні правопорушення, у сфері виборчого процесу під час здійснення провадження суддею місцевого суду загальної юрисдикції приймаються відповідні рішення, які викладаються у тексті постанови.

У відповідності до ст. 284 КУпАП передбачено винесення таких видів постанов :

- постанови про накладення адміністративного стягнення (ст. 24 КУпАП);
- постанови про застосування заходів впливу (ст. 24-1 КУпАП);
- постанов про закриття справи (ст.ст. 21, 22, 247 КУпАП) [27].

У разі, якщо суддя місцевого суду загальної юрисдикції дійде висновку, що в діянні особи є ознаки злочину, то у постанові про закриття справи має бути зазначено рішення про передачу матеріалів прокурору, органу досудового

слідства чи дізнання.

Особливістю проваджень у справах про адміністративні правопорушення, які вчиняються у сфері виборчого процесу, підвідомчих органам Національної поліції та відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, є те, що єдиним видом стягнень за дані правопорушення є тільки штраф.

Тому судді місцевих судів загальної юрисдикції, при розгляді справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу переважно виносять постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу, який є грошовим стягненням, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених КУпАП та іншими законами України, що визначається ст. 27 КУпАП [27].

Штраф за адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу може бути сплачений добровільно або стягнутий у примусовому порядку. На порушника покладається обов'язок сплатити штраф не пізніше як через 15 днів з дня вручення йому постанови про накладення стягнення, а у разі її оскарження - не пізніш як через 15 днів з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення [27].

Переважно штрафи сплачуються добровільно шляхом внесення коштів порушником в установу банку України. У разі несплати визначеної суми штрафу до правопорушника застосовуються заходи примусового виконання рішення.

Порушенням буде направлення постанови для примусового виконання стягнення штрафу до закінчення строку добровільної сплати. Встановлення такого строку в законі створює реальну гарантію особі, яка притягнена до адміністративної відповідальності, використати своє право на оскарження прийнятого рішення, дозволяє знайти матеріальну можливість сплатити штраф, оскільки не всі одразу мають кошти на його сплату[55].

В результаті примусового виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу, штраф стягується в подвійному розмірі, а також виконавчий збір та витрати, пов'язані з проведенням виконавчих дій [214].

Відповідні заходи про стягненню штрафу можуть вживатись а місцем проживання, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна. Під час примусового стягнення штрафу виноситься постанова про відкриття виконавчого провадження, перевіряються офіційні джерела доходу, наявність банківських рахунків, майна, з метою подальшого звернення на них стягнення.

Крім того, може встановлюватись майновий стан правопорушника для того щоб в подальшому застосувати до нього заходи примусового виконання, такі як: накладення арешту на рухоме та нерухоме майно, кошти боржника у фінансових та банківських установах, а також розшук та арешт транспортного засобу, за наявності останнього.

Закон підкреслює обов'язок виконання покарання саме порушником. Якщо ж штраф від його імені сплатить інша особа (за проханням чи дорученням, з інших причин), постанова визнається також виконаною, але при цьому втрачається певний ефект впливу, оскільки сам акт сплати штрафу пов'язаний з певними небажаними, але обов'язковими для порушника діями [55].

Одночасно з вирішенням питання про накладення штрафу адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу, судді місцевих судів загальної юрисдикції можуть зобов'язати правопорушника відшкодувати майнову шкоду, якщо така була заподіяна іншим особам, підприємству, установі або організації.

Слід також зазначити, що суттєвою гарантією законності та обґрунтованості застосування адміністративних стягнень за адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу є наявність стадії перегляду постанов.

Під даним видом процесуальної діяльності необхідно розуміти розгляд справ уповноваженими суб'єктами, на які покладено забезпечення контролю за законністю винесення постанов у справах.

Фактично це повторний розгляд справи уповноваженим суб'єктом, наділеним правом скасувати, змінити або залишити постанову без змін.

Зазначена стадія у наукових джерелах визначається як факультативна та необов'язкова. Лише невелика кількість справ розглядається у порядку контролю, але вже сам факт існування такої можливості має велике превентивне значення, дисциплінує тих, кому доручено застосовувати адміністративні стягнення [215, с. 98].

Постанову судді місцевого суду загальної юрисдикції, при розгляді справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу за загальним правилом може бути оскаржено особою, щодо якої її винесено, або потерпілим, у разі наявності останнього. Загальним строком для оскарження винесеної постанови у справі про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу є десятиденний термін з дня винесення постанови. Якщо було допущено пропуск вказаного строку з поважних причин, цей строк може бути поновлено за заявою особи, щодо якої винесено постанову.

Відповідно до положень ст. 291 КУпАП, за загальним правилом, постанова у справі про адміністративне правопорушення, яке було вчинене у сфері виборчого процесу набирає законної сили після закінчення строку її оскарження. Після набуття постановою законної сили має відбутись її виконання, що є завершальною стадією даного виду провадження у сфері виборчого процесу.

Сутність даної процесуальної діяльності полягає у практичній реалізації адміністративного стягнення, яке призначене правопорушнику відповідною постановою. У науці адміністративного права стадію виконання прийнято поділяти на два етапи: звернення постанови до виконання; безпосереднє виконання постанови [216, с. 286].

Звернення постанов до виконання у справах про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу здійснює районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд.

Провадження безпосереднього виконання постанови про накладення адміністративного стягнення за дані адміністративні правопорушення – це провадження по виконанню постанови про накладення адміністративного штрафу, оскільки тільки він передбачений за вчинення даного правопорушення [55].

Необхідно також враховувати, що при вчиненні кількох адміністративних правопорушень існують деякі особливості. Зокрема, законодавство зазначає, що при вчиненні однією особою двох або більше адміністративних правопорушень адміністративне стягнення накладається за кожне правопорушення окремо [27].

Висновки до розділу 3

Надано характеристику адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу з урахуванням особливості їх об'єктивних та суб'єктивних ознак. Аналіз видових об'єктів правопорушень, які визначаються главою 15-А КУпАП, дає можливість їх розділити за типом суспільних, яким заподіюється шкода та які існують у наступних сферах: організація та забезпечення виборчого процесу, проведення передвиборної агітації, фінансування виборчої кампанії.

Для правопорушень у сфері виборчого процесу, підвідомчих органам Національної поліції та відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹², 212⁻¹³, 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, характерним є те, що з об'єктивної сторони вони можуть вчинятись як шляхом дії так і бездіяльності. Така ознака як наслідки та причинний зв'язок між діянням та наслідками для даного виду правопорушень не є характерними, більш того, наявність суспільно шкідливих наслідків при вчинення такого роду

протиправних діянь є підставою для їх кваліфікації за нормами Кримінального кодексу України. Серед інших ознак об'єктивної сторони, таких як час, місце, засоби, способи та обстановка вчинення правопорушення, значення для кваліфікації мають час, місце та способи. Так час вчинення правопорушень у сфері виборчого процесу має значення для кваліфікації, коли об'єктивна сторона пов'язана з перебігом виборчого процесу, в першу чергу це стосується порушень щодо здійснення передвиборної агітації та реалізації повноважень виборчих комісій. Місце як обов'язкова ознака враховується, коли відповідне правопорушення може бути вчинено тільки з урахуванням меж виборчої дільниці. Спосіб притаманний тільки для такого правопорушення як розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації (ст.212⁻¹³ КУпАП) та може полягати у: рознесенні; вивішуванні; роздаванні.

Аналіз суб'єктів відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу дає можливість стверджувати, що ними можуть виступати як загальні так і спеціальні суб'єкти. При цьому значна кількість правопорушень може бути вчинена тільки спеціальними суб'єктами, до яких відносяться: виборці, посадові та службові особи, члени виборчих комісій, творчі працівники засобів масової інформації тощо. Крім того, деякі зі статей 212⁻⁷-212⁻²⁴ КУпАП встановлюють для посадових осіб більші розміри стягнень у порівнянні із загальними суб'єктами, хоча на кваліфікацію протиправного діяння характеристика даних суб'єктів не впливає. Також визначено необхідність подальшого дослідження доцільності визначення в КУпАП суб'єктом правопорушення юридичних осіб, оскільки учасниками виборчого процесу виступають як фізичні так і юридичні особи. З суб'єктивної сторони адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу характеризуються тільки виною (у формі умислу або необережності), одночасно такі факультативні ознаки як мета, мотив та емоційний стан не мають жодного значення для кваліфікації протиправних діянь за статтями 212⁻⁷-212⁻²⁴ КУпАП.

Аналіз процесуальної діяльності органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу дозволив

визначити структуру відповідних проваджень та виділи їх стадії наступним чином. Перша стадія - адміністративне розслідування (порушення справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; встановлення фактичних обставин; процесуальне оформлення результатів; направлення матеріалів для розгляду за підвідомчістю). Друга стадія - розгляд справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу (підготовка справи до розгляду; заслуховування справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; винесення постанови; її оголошення та вручення копії). Третя стадія - перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу (оскарження постанови; б) перевірка законності постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; винесення рішення за результатами оскарження; його реалізація). Четверта стадія - виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу (звернення постанови до виконання; безпосереднє виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу).

Також встановлено, що зазначена категорія справ розглядається в скорочений термін, у відповідності до ст. 277 КУпАП, справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁰ КУпАП розглядається судом у триденний строк після одержання протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи. Проте справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП розглядаються п'ятнадцятиденний строк після одержання протоколу. Зазначена диференціація строків розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу є недоцільною, а тому запропоновано їх уніфікувати та внести зміни до частини другої ст. 277 КУпАП, де передбачити, що правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁴ КУпАП, розглядаються протягом трьох днів.

Також особливістю проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, підвідомчих органам Національної поліції та відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, є те, що єдиним видом стягнень за дані правопорушення є тільки штраф, що є додатковим аргументом на користь визначення підвідомчості щодо їх розгляду за Національною поліцією.

ВИСНОВКИ

1. За результатами опрацювання та аналізу наукових досліджень проблематики протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу встановлено, що метою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу є охорона суспільних відносин у сфері організації та проведення виборів, забезпечення точного і неухильного дотримання та виконання законодавства всіма учасниками виборчого процесу, виявлення і припинення адміністративних порушень виборчого законодавства, накладення на винних у вчиненні даних правопорушень осіб відповідних адміністративних санкцій.

Крім того, на підставі науково-теоретичних розробок поняття адміністративного правопорушення, запропоновано поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу, під яким пропонується розуміти суспільно-шкідливе, протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність), що посягає на суспільні відносини у сфері виборчого процесу та за яке законодавством встановлена адміністративна відповідальність, зокрема статтями 212⁷ – 212²⁴ КУпАП.

2. Визначено, що виборчий процес, як об'єкт адміністративно-правового регулювання, являє собою врегульовану законодавством діяльність щодо реалізації громадянами України невід'ємного природного права управляти державою безпосередньо, бути єдиним джерелом формування державної влади шляхом реалізації активного і пасивного права в процесі референдумів, виборів та інших формах безпосередньої демократії. Виборчі права гарантуються державою й засобами громадянського суспільства, до них належить активне і пасивне право брати участь у формуванні публічної влади на основі загального, рівного і прямого волевиявлення шляхом таємного голосування, врегульованого в значній мірі нормами адміністративного права (організація виборів, проведення голосування, утворення та організація роботи виборчих дільниць тощо).

У зв'язку з цим реалізація виборчих прав громадян виступає об'єктом адміністративно-правових відносин, спрямованих на використання і охорону суб'єктивного права та юридичних обов'язків, законних інтересів учасників виборчого процесу щодо формування державних органів та органів місцевого самоврядування і реалізацію природного права на управління державою.

3. У контексті дослідження протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу також розглянуто зарубіжний досвід регулювання правовідносин, що виникають у процесі протидії зазначеним правопорушенням. Великобританія, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Словаччина. Визначено, що кодифікації законодавства України шляхом прийняття Виборчого кодексу сприяло вдосконаленню законодавства у досліджуваній сфері.

Одночасно пропонується розглянути доцільність доповнення чинного Виборчого кодексу України нормами, які б передбачали застосування до особи «обмеження виборчих прав». Зазначені обмеження доцільно застосовувати до осіб у разі вчинення ними адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері виборчого процесу, як захід який обмежуватиме реалізацію суб'єктивного виборчого права, до якого відносяться: право обирати і бути обраним; право брати участь у висуванні кандидатів, їх списків та участь в передвиборній агітації; право брати участь у спостереженні за виборчим процесом, роботою виборчих комісій, підведенням підсумків голосування та встановлення результатів виборів, ва також в інших виборчих процедурах у порядку визначеному законодавством України. Межі та час обмеження виборчих прав доцільно визначати виходячи зі ступеня тяжкості вчиненого проступку.

4. Ефективне та демократичне адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу, з урахуванням особливостей адміністративно-правових виборчих відносин передбачає використання певного поєднання різних елементів, що мають утворювати єдиний механізм. З результатами дослідження визначено, що механізм адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу являє собою сукупність засобів та елементів, які здійснюють цілеспрямований вплив норм адміністративного права на виборчі

відносини з метою: протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, забезпечення його нормального перебігу та реалізації народовладдя в Україні.

До елементів механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу можливо віднести: норми адміністративного права, а також їх зовнішнє вираження у формі джерел адміністративного права; адміністративно-правовий статусу суб'єктів адміністративного права, що забезпечують виборчий процес в Україні та безпосередню протидію відповідним правопорушенням; принципи адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу; адміністративно-правові відносини у сфері виборчого процесу; індивідуальні актів суб'єктів публічної адміністрації у сфері виборчого процесу; форми діяльності суб'єктів у сфері виборчого процесу; методи адміністративного права; адміністративні процедури щодо притягнення винних осіб до відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу.

5. Аналіз діяльності органів Національної поліції як суб'єктів протидії правопорушенням під час останніх виборів Президента України та депутатів Верховної Ради України, дозволив визначити низку недоліків в їх адміністративно-правозастосувальній діяльності. До таких недоліків відносяться наступні:

- помилки та неточності в протоколах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, а також відсутність у протоколах достатніх даних про особу, яка притягується до відповідальності, можливих свідків правопорушення та докази;

- неправильна кваліфікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу;

- відсутність у матеріалах справи посилань на конкретні норми виборчого законодавства та невідповідність фактичних обставин правопорушення нормативним актам;

- порушення процесуальних прав особи, яка притягується до відповідальності, зокрема, складання протоколу за її відсутності, неповідомлення про складання такого протоколу а бо невручення його копії.

Зазначений перелік проблем потребує вжиття заходів щодо їх мінімізації, це обумовлює потребу запровадження заходів щодо підвищення професійної компетентності співробітників Національної поліції України. Крім того, з метою підвищення ефективності адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, доцільно визначити в законодавстві, що справи про адміністративні правопорушення, за які передбачена відповідальність за статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴КУпАП, мають право розглядати працівники органів і підрозділів Національної поліції, шляхом внесення змін до статей 221 та 222 КУпАП.

6. Нормативно-правове забезпечення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції включає в себе нормативно-правові акти різного рівня, а саме: Конституцію України, норми міжнародного права та міжнародних договорів України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти державних органів.

У відповідності до предмету регулювання, надано власну класифікацію нормативно-правових актів, які забезпечують протидію органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу, з поділом на такі, що: визначають порядок формування, функціонування та матеріально-технічного забезпечення виборчих комісій; функціонування виборчих дільниці та виборчих округів; встановлюють правовий статус членів виборчих комісій, кандидатів, спостерігачів та інших учасників у виборчого процесу; визначають порядок виготовлення та обігу виборчих бюлетенів; регулюють процедуру голосування та підрахунку голосів виборців; встановлюють юридичну відповідальність за порушення у сфері виборчого процесу та визначають порядок її реалізації.

7. Надано характеристику адміністративних правопорушень у сфері

виборчого процесу з урахуванням особливості їх об'єктивних та суб'єктивних ознак. Аналіз видових об'єктів правопорушень, які визначаються главою 15-А КУпАП, дає можливість їх розділити за типом суспільних, яким заподіюється шкода та які існують у наступних сферах: організація та забезпечення виборчого процесу, проведення передвиборної агітації, фінансування виборчої кампанії.

Для правопорушень у сфері виборчого процесу, підвідомчих органам Національної поліції та відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, характерним є те, що з об'єктивної сторони вони можуть вчинятись як шляхом дії так і бездіяльності. Така ознака як наслідки та причинний зв'язок між діями та наслідками для даного виду правопорушень не є характерними, більш того, наявність суспільно шкідливих наслідків при вчинення такого роду протиправних діянь є підставою для їх кваліфікації за нормами Кримінального кодексу України. Серед інших ознак об'єктивної сторони, таких як час, місце, засоби, способи та обстановка вчинення правопорушення, значення для кваліфікації мають час, місце та способи. Так час вчинення правопорушень у сфері виборчого процесу має значення для кваліфікації, коли об'єктивна сторона пов'язана з перебігом виборчого процесу, в першу чергу це стосується порушень щодо здійснення передвиборної агітації та реалізації повноважень виборчих комісій. Місце як обов'язкова ознака враховується, коли відповідне правопорушення може бути вчинено тільки з урахуванням меж виборчої дільниці. Спосіб притаманний тільки для такого правопорушення як розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації (ст.212⁻¹³ КУпАП) та може полягати у: рознесенні; вивішуванні; роздаванні.

Аналіз суб'єктів відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу дає можливість стверджувати, що ними можуть виступати як загальні так і спеціальні суб'єкти. При цьому значна кількість правопорушень може бути вчинена тільки спеціальними суб'єктами, до яких відносяться: виборці, посадові та службові особи, члени виборчих комісій, творчі працівники засобів

масової інформації тощо. Крім того, деякі зі статей 212⁻⁷-212⁻²⁴ КУпАП встановлюють для посадових осіб більші розміри стягнень у порівнянні із загальними суб'єктами, хоча на кваліфікацію протиправного діяння характеристика даних суб'єктів не впливає. Також визначено необхідність подальшого дослідження доцільності визначення в КУпАП суб'єктом правопорушення юридичних осіб, оскільки учасниками виборчого процесу виступають як фізичні так і юридичні особи. З суб'єктивної сторони адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу характеризуються тільки виною (у формі умислу або необережності), одночасно такі факультативні ознаки як мета, мотив та емоційний стан не мають жодного значення для кваліфікації протиправних діянь за статтями 212⁻⁷-212⁻²⁴ КУпАП.

8. Аналіз процесуальної діяльності органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу дозволив визначити структуру відповідних проваджень та виділи їх стадії наступним чином. Перша стадія - адміністративне розслідування (порушення справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; встановлення фактичних обставин; процесуальне оформлення результатів; направлення матеріалів для розгляду за підвідомчістю). Друга стадія – розгляд справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу (підготовка справи до розгляду; заслуховування справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; винесення постанови; її оголошення та вручення копії). Третя стадія - перегляд постанови у справі про правопорушення у сфері виборчого процесу (оскарження постанови; б) перевірка законності постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; винесення рішення за результатами оскарження; його реалізація). Четверта стадія – виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу (звернення постанови до виконання; виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу).

Також встановлено, що зазначена категорія справ розглядається в скорочений термін, у відповідності до ст. 277 КУпАП, справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁰ КУпАП розглядається судом у триденний строк після одержання матеріалів справи. Проте справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП розглядаються п'ятнадцятиденний строк після одержання протоколу. Зазначена диференціація строків розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу є недоцільною, а тому запропоновано їх уніфікувати та внести зміни до частини другої ст. 277 КУпАП, де передбачити, що правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁴ КУпАП, розглядаються протягом трьох днів.

Також особливістю проваджень у справах про адміністративні правопорушення, які вчиняються у сфері виборчого процесу, підвідомчих органам Національної поліції та відповідальність за які встановлюється статтями 212⁻⁷, 212⁻⁸, 212⁻¹⁰, 212⁻¹² - 212⁻¹⁴, 212⁻¹⁹, 212⁻²⁰, 212⁻²²-212⁻²⁴ КУпАП, є те, що єдиним видом стягнень за дані правопорушення є тільки штраф, що є додатковим аргументом на користь визначення підвідомчості щодо їх розгляду за Національною поліцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕЖРЕЛ

- 1 Бородін І.Л., Бортник В. А. Адміністративна відповідальність : навч. посіб. Київ: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2011. 136 с.
- 2 Смольков О.А., Дещинський Ю.Л. Філософія: Навчальний посібник, 2-ге видання, стереотипне. Львів: «Магнолія Плюс»; видавець СПД ФО «В.М. Піча», 2006. 460 с.
- 3 Thomas Hobbes. The Elements of Law, Natural and Politic. New York: Barnes & Noble, 1969. 226 p.
- 4 Дзера О.В., Кузнецова Н.С. Цивільне право України : підручник. У 2 кн. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 1. 861 с.
- 5 Куян І. Адміністративна відповідальність як інструмент правової держави. *Право України*. 1998. № 5. С. 66-68.
- 6 Кальна А. В. Методологічні засади дослідження адміністративно-деліктних правовідносин у сфері виборчого процесу. *Економіка, фінанси, право*. 2022. № 12. С. 26-30. URL: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.12.5>
- 7 Голосніченко І.П. Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків): Навчальний посібник. Київ: КІВС, 2002. 141с.
- 8 Ващенко С.В., Поліщук В.К. Адміністративна відповідальність: навч. посібник. Запоріжжя: Юрид. інститут МВС України, 2001. 142 с.
- 9 Комзюк А.Т. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник. Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. 78 с.
- 10 Галаган І.А. Административная ответственность в СССР: Процессуальное регулирование. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1970. 252 с.
- 11 Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: Навчальний посібник. Київ: МВС України, Українська академія внутрішніх справ. 1995. 78 с.

12 Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 220 с.

13 Дрозд Ю. В. Співвідношення адміністративної відповідальності з іншими видами адміністративного примусу: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Київськ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2010. 211 с.

14 Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність: сутність та поняття підстав. *Вісник прокуратури*. 2003. №6. С. 75-79.

15 Адміністративне право України. повний курс. 1.5. Відмежування адміністративної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності. URL: http://libnet.com/content/10193_Vidmejuvannya_administrativnoi_vidpovidalnosti_vid_inshih_vidiv

16 Луговий В.О. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.07 / НАВС. К., 2019. 258 с.

17 Соловйова О.М. Адміністративна деліктоздатність. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 5 : Адміністративне право / редкол. : Ю.П. Битяк (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. 960 с.

18 Левенець Ю.О. Поняття адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 54–62.

19 Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 202 с.

20 Адміністративна відповідальність: конспект лекцій /. Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, А.Т. Комзюк. Харків, 1994. 34 с.

21 Постанова ВЦВК та РНК “Про виборчі права громадян і про порядок провадження виборів”. *Борьба с преступностью в Украинской ССР*: В 2-х т. Т.1: 1917-1925гг. Киев: МООП УССР. Высш. школа, 1966. 831 с.

22 Постанова ЦВК УРСР “Про затвердження “Положення про вибори до Верховної Ради УРСР” від 21.02.1938. *Збірник законів Української РСР і указів Президії Верховної Ради Української РСР. 1938-1973 рр.*: В 2-х т. Київ: Політвидав України, 1974. Т.1. 739 с.

23 Указ Президії Верховної Ради УРСР “Про затвердження “Положення про вибори до Верховної Ради УРСР” від 12.12.1950. *Збірник законів Української РСР і указів Президії Верховної Ради Української РСР. 1938-1973 рр.*: В 2-х т. Київ: Політвидав України, 1974. Т.1. 739 с.

24 О выборах в Верховный Совет Украинской ССР: Закон Украинской Советской Социалистической Республики. Принят на девятой сес. Верхов. Совета УССР девятого созыва 19 дек. 1978г. Киев: Политиздат Украины, 1984. 29 с.

25 Про вибори народних депутатів Української РСР: Закон Української радянської соціалістичної республіки від 710.1989 № 8304-XI. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1989. Додаток до № 45. Ст. 626.

26 Афанасьев К.К., Саенко С.И. К вопросу о понятии и содержании административной ответственности. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. 2003. №4. С. 202-219.

27 Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

28 Кальна А. В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові перспективи*. 2022. № 12 (30). С. 336-345. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12\(30\)-336-345](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12(30)-336-345)

29 Котюк І.І. Основи теорії держави і права: посібник. Київ: Логос, 1998. 128 с.

30 Колодій А.М., Копейчиков В.В., Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 320 с.

31 Кузьменко О.В., Пастух І.Д., Дорогих В.М. Адміністративне право. 100 питань і відповідей для підготовки до екзамену: навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2018. 208 с.

32 Коваль Н.В. Альтернативы административной ответственности: дис...канд..юр. наук: 12.00.02. / Киевская высшая школа МВД СССР им. Ф.Э.Дзержинского. Киев, 1985. 205 с.

33 Плугатир М.В. Дотримання конституційних гарантій в процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення, зафіксованих в автоматичному режимі. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 91. Одеса : Гельветика, 2021. С. 157-163.

34 Адміністративний примус в умовах сучасного державотворення та його застосування правоохоронними органами: моногр. Київ : МП Леся, 2014. 208 с.

35 Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>

36 Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

37 Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

38 Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ МВС України від 06.11.2015 № 1376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>

39 Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього

руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ МВС України від 07.11.2015 № 1395. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text>

40 Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі: наказ МВС України від 13.01.2020 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0113-20#n14>

41 Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу: Закон України від 07.02.1997 № 55/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. №14. Ст.114.

42 Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

43 Адміністративне право: підручник / за заг. ред. проф. Ю.П. Битяка, проф. В.М. Гаращука та доц. В.В. Зуй. Харків : Право, 2013. 656 с.

44 Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О. В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 904 с.

45 Про внесення до деяких законодавчих актів Української РСР доповнень і змін, що впливають з законів про вибори народних депутатів: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 19.01.1990 № 8710-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8710-11#Text>

46 Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за порушення виборчих прав громадян: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3504-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 33. Ст. 280.

47 Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник / О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Л.С. Гулак., Н.Я. Отчак, Л.О. Остапенко. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2019. 504 с.

48 Колпаков В.К. Адміністративна реформа і деліктне законодавство. *Науковий вісник НАВСУ*. 2004. № 4. С. 41-50.

49 Теорія держави і права : навчальний посібник / С.К. Бостан, С.Д. Гусарев, Н.М. Пархоменко та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 348 с.

50 Відповідальність за адміністративні правопорушення /авт.-упоряд.: Е.Ф. Демський, О.С. Демський. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 416 с.

51 Берлач А. Стороженко О. Теоретичні проблеми кваліфікації адміністративного делікту. *Право України*. 2007. №10. С. 5-8.

52 Бахрах Д.Н. Состав административного проступка: Учебное пособие. Свердловськ, 1987. 70 с.

53 Адміністративна відповідальність : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. Т. О. Коломєць ; ДВНЗ "Запорізь. нац. ун-т" МОН України. Київ : Істина, 2011. 184 с.

54 Сущенко В.Д. Административно-правовая борьба милиции с приобретением самогона и других крепких спиртных напитков домашней выработки: дис...канд..юр. наук: 12.00.07. / МВД СССР. Киевская высшая школа МВД СССР им. Ф.Э.Дзержинского. Киев, 1986. 165 с.

55 Луговий І.О. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ., 2007. 226 с.

56 Чишко К.О. Адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку): поняття, ознаки, передумови. *Вісник ХНУВС*. 2015. №3(70). С.150-158.

57 Кальна А. В. Поняття та ознаки адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 14 (14). С. 11-20. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14\(14\)-11-20](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14(14)-11-20)

58 Кальна А. В. Поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного*

стану в Україні : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ, 2022. С. 203–207.

59 Сердюк Є.В. Правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове регулювання виборчих прав громадян. *Держава і право*. 2012. № 1. С. 256-259.

60 Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

61 Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

62 Коментар до Конституції України : науково-популярне видання / В.Б. Авер'янов, В.Ф. Бойко, В.І. Борденюк та ін. ; голова ред. колегії В.Ф. Опришко. Київ : АТ «Книга». 376 с.

63 Виборчий кодекс України 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#n4129>

64 Конституція України : науково-практичний коментар / ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. Харків : Право; Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 808 с.

65 Про всеукраїнський референдум : Закон України від 6 листопада 2012 року № 5475-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5475-17#Text>.

66 Кушниренко А.Г. Виборчі права громадян України. URL : http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pravo/22243.doc.htm.

67 Гальчинський А.С. Помаранчева революція і нова влада. Київ : Либідь, 2005. 367 с.

68 Правила внутрішнього трудового розпорядку працівників Секретаріату та патронатної служби Центральної виборчої комісії: постанова Центральної виборчої комісії від 12.05.2005 № 82. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/getd?id=19817>

69 Кульчицький С.В. Помаранчева революція. Київ : Генеза, 2005. 366 с.

70 Плукар В.В. Адміністративне провадження у справах про оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій під час проведення виборів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів., 2011. 18 с.

71 Арабська весна : Вікіпедія. URL : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

72 Захарченко А.М «Арабська весна» у дзеркалі Європейських ініціатив : Регіональний філіал у м. Одесі Національного інститут стратегічних досліджень. URL: <http://uaforeignaffairs.com/number.html?n=49>.

73 Виборче право та виборчі системи зарубіжних країн. URL:: <http://referaty.com.ua/ukr/dll/4588/>.

74 Латигіна Н. Базові параметри демократії. *Вибори та демократія*. 2008. № 4 (18). С. 29-37.

75 Act of 28 September 1989 containing new provisions governing the franchise and elections (Elections Act). Human Rights Library. University of Minnesota. URL: http://hrlibrary.umn.edu/research/Netherlands/Netherlands_Elections%20Act_1989am2009.pdf

76 Downes D. Visions of Penal Control in the Netherlands. *Crime, Punishment, and Politics in Comparative Perspective* / ed. M. Tonry. Chicago: University of Chicago Press. 2007. P 93-125.

77 Ракитская И.А., Орлов А.Г., Ефимова Л.М. Современные избирательные системы. *Вып. 11: Нидерланды, Никарагуа, Сингапур*, науч. ред. В.И. Лафитский, В.И. Лысенко. Москва: РЦОИТ. 2016. 400 с.

78 Орлов А.Г., Лафитский В.И., Ракитская И.А., Кузнецова Т.О. Современные избирательные системы. *Вып. 3: Испания, США, Финляндия, Япония*. Науч. ред. А.В. Иванченко, В.И. Лафитский. Москва: РЦОИТ. 2009. 346 с.

79 Ley Orgánica 5/1985, de 19 de junio, del Régimen Electoral General. Legislación consolidada. Jefatura del Estado. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1985-11672>

80 Ley Orgánica 2/2011, de 28 de enero, por la que se modifica la Ley Orgánica 5/1985, de 19 de junio, del Régimen Electoral General. Legislación consolidada. Jefatura del Estado. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2011-1639>

81 Administrative Procedure Act (Verwaltungsverfahrensgesetz, VwVfG) of May 25th 1976. German Law Archive. URL: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=289>

82 Code of Administrative Court Procedure (Verwaltungsgerichtsordnung, VwGO) of 19 March 1991. German Law Archive. URL: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=292>

83 Federal Electoral Law (Bundeswahlgesetz, BWG) of 7 May 1956 (Federal Law Gazette I, p. 383). German Law Archive. URL: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=228>

84 Орлов А.Г., Лейбо Ю.И., Ракитская И.А. Современные избирательные системы. *Вып. 2: Аргентина, Германия, Швеция*. Науч. ред Ю.А. Веденеев, В.И. Лысенко. М.: РЦОИТ: Норма, 2007. 320 с.

85 Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс». 2003. 524 с.

86 Лысенко В.И., Шапиев С.М. Ответственность за нарушение избирательных прав граждан в законодательстве зарубежных стран. Москва : Норма. 2005. 144 с.

87 Лазарева Н., Чентеш И. Уголовный кодекс Словацкой Республики 2005 г.: структура и характеристика основных институтов общей части. *Международное уголовное право и международная юстиция*. 2014. № 5. С. 24-28.

88 Ефимова Л.М., Ракитская И.А., Орлов А.Г., Половченко К.А. Современные избирательные системы. *Вып. 9: Индонезия, Словакия, Филиппины, Хорватия*. Науч. ред. А.В. Иванченко, В.И. Лафитский. Москва: РЦОИТ. 2014. 512 с

89 Кальна А. В. Корупція у сфер виборчого процесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 грудня 2020 р.) : Ч. 2. Київ, 2020. С. 301-303

90 Act No. 24 from 16 May 2000 Concerning Parliamentary Elections to the Althing. URL: https://europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Iceland/Iceland_Parliamentary%20Elections_2000.pdf

91 Чурсина Т.И., Орлов А.Г., Ракитская И.А., Половченко К.А. Современные избирательные системы. *Вып. 4: Австралия, Венесуэла, Дания, Сербия*. науч. ред. А.В. Иванченко, В.И. Лафитский. Москва: РЦОИТ. 2009. 480 с.

92 Сапронова М.А., Ракитская И.А., Орлов А.Г., Крысенкова Н.Б. Современные избирательные системы. *Вып. 7: Египет, Исландия, Колумбия, Пакистан*. науч. ред. А. В. Иванченко, В. И. Лафитский. Москва: РЦОИТ. 2012. 464 с.

93 Конституции стран Европы / Отв. ред. Окуньков Л.А. Тт. 1. Москва: Норма, 2001. 824 с.

94 Electoral Act, 1992. Electronic Irish Statute Book (eISB). URL: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1992/act/23/enacted/en/html>

95 Решение Европейского Суда по правам человека от 23 ноября 2010 г. Дело «Гринс и М.Т против Соединенного Королевства» [Greens and M.T. - United Kingdom] (№ 60041/08 и 60054/08). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-201835&filename=CASE%20OF%20GREENS%20AND%20M.T.%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20%5BRussian%20translation%5D%20summary%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co.pdf>

96 Firth and others v United Kingdom (Applications nos. 47784/09, 47806/09, 47812/09, 47818/09, 47829/09, 49001/09, 49007/09, 49018/09, 49033/09 and

49036/09). Strasbourg, 12 August 2014. URL: <https://www.eods.eu/elex/uploads/files/57c94f69c1765-FIRTH%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf>

97 Milbank and others v United King-dom 30.06.16 (Application nos. 44473/14, 58659/14, 70874/14, 71699/14, 73574/14, 73638/14, 73771/14, 73783/14, 73909/14, 73911/14, 74403/14, 74409/14, 75735/14, 75846/14, 2294/15, 18149/15, 24868/15, 26031/15, 26045/15, 28688/15, 32681/15 and 32685/15). Strasbourg, 30 June 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-163919&filename=CASE%20OF%20MILL%20BANK%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf&logEvent=False>

98 Кальна А.В. Протидія правопорушенням у сфері виборчого процесу в країнах Європейського Союзу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1 (7). С. 253-262. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-253-262](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-253-262)

99 Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : монографія / В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін, О.О. Онищук, Ю.В. Гридасов, М.М. Новіков, У.О. Палієнко, І.А. Дьомін, О.М. Єщук; за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон : ВАТ “Херсонська міська друкарня”, 2010. 376 с.

100 Адміністративне право України : навчальний посібник : в 2-х томах / Галуцько В. В., Олефір В. І., Пихтін М. П. та ін. ; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон : ХМТ, 2011. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.

101 Колпаков В. К. Кузьменко О.В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

102 Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ : Істина, 2012. 528 с.

103 Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

104 Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 11–17.

105 Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 липня 1998 р. № 810. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. С. 32.

106 Авер'янов В., Дерещ В., Пухтецька А. Європейські стандарти належного урядування та напрями їх запровадження у сфері виконавчої влади. *Вибори та демократія*. 2006. № 3 (9). С. 43-50.

107 Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

108 Авер'янов В.Б. Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині українського адміністративного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 11. С. 57–70.

109 Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис... канд. юрид. наук: спец. – 12.00.01 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2004.– 208 с.

110 Сердюк Є.В. Адміністративно-правове забезпечення виборчих прав громадян України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Відкр. міжнар. ун-т розв. людини "Україна". Київ, 2013. 227 с.

111 Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / відп. ред. О.В. Зайчук. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 300 с.

112 Галуцько В.В. Механізм адміністративно-правового регулювання. *Actual problems of corruption prevention and counteraction*. 2012. URL : <http://law-property.in.ua/articles/19>.

113 Теорія держави і права : навчальний посібник / автори-упорядники : Пихтін М.П., Галуцько В.В., Новіков М.М., Новікова М.М., Онищук О.О. ; за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2011. 250 с.

114 Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2004. №36. Ст. 448.

115 Янюк Н. Виборчі спори як предмет судового розгляду: окремі проблеми теорії та практики. *Вісник Львівського університету: Серія юридична*. 2008. Вип. 47. С. 96–102.

116 Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : ХНУВС, 2008. 342 с.

117 Осадчук О. Сучасний стан законодавства України щодо голосування за кордоном. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2011. № 1(20). С. 30-32.

118 Теорія держави і права (опорні конспекти) : навчальний посібник / авт. – упоряд. М.В. Кравчук. Київ : Атіка, 2003. 288 с.

119 Гладун З.С. Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я населення в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 564 с.

120 Гончарук С.Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : навчальний посібник. Київ : Аванпост-прим, 2000. 144 с.

121 Сергій Яровий: Підрозділи МВС забезпечили правопорядок на виборах і продовжують свою роботу після закриття дільниць. URL: 19577_Sergiy_YAroviy_Pidrozdili_MVS_zabezpechili_pravoporyadok_na_viborah_i_prodozhuyut_svoyu_robotu_pislya_zakrittya_dilnic_

122 Саркісян В.М. Конституційно-правові засади здійснення громадського контролю за діяльністю Національної поліції під час проведення виборів в Україні. *Право і суспільство*. №6. 2019. С. 68-74. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_1/14.pdf

123 Перший звіт за результатами спостереження ОПОРИ на чергових виборах Президента України 31 березня 2019 року. URL: <https://opora.ua/report/vybory/vybory-prezidenta/vybory-prezidenta-2019/46483-pershyy-zvit-za-rezultatamy-sposterezhennya-opory-na-cherhovyykh-vyborakh-prezydenta-ukrayiny-31-berezhnya-2019-roku>

124 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

125 Кальна А. В. Діяльність поліції щодо протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 431-434. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/103>

126 Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII від 19.10.73). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

127 Конвенція про політичні права жінок від 20 грудня 1952 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345_56#Text

128 Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 15 грудня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

129 Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 25 грудня 1965 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

130 Американская Конвенция о Правах Человека (*неофициальный перевод с английского. Принята Межамериканской конференцией по правам человека 22 ноября 1969 г. в Сан-Хосе. Вступила в силу 18 июля 1978 г.*). Библиотека по правам человека. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rzoas3con.html>

131 Murray R. *The African Charter on Human and People's Rights: A Commentary*. Oxford : Oxford University Press, 2019. 896 p.

132 Резолюция 1264 (2001) Парламентской ассамблеи Совета Европы «О кодексе надлежащей практики в избирательных вопросах». URL: <https://rm.coe.int/1680641616>

133 Резолюция 1308 (2002) Парламентской ассамблеи Совета Европы «Об ограничениях на деятельность политических партий в государствах-членах Совета Европы». URL: <https://rm.coe.int/156456457616>

134 Резолюция 1320 (2003) Парламентской ассамблеи Совета Европы «О Своде рекомендуемых норм при проведении выборов». URL: [https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/\[Russian_documents\]/\[2003\]/\[Jan_2003\]/Resol1320.asp#TopOfPage](https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/[Russian_documents]/[2003]/[Jan_2003]/Resol1320.asp#TopOfPage)

135 Резолюція (62) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам відносно виборчих, громадянських та соціальних прав ув'язнених від 1 лютого 1962 р. *Міжнародне співробітництво у сфері виконання покарань. Акти Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи* / Уклад. К.Б. Марисюк. Львів: юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. С. 164-167.

136 Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.

137 Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

138 Про Державний реєстр виборців: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text>

139 Про затвердження Порядку фінансування виборчих комісій під час підготовки і проведення місцевих виборів: постанова КМУ від 19 серпня 2020 р. № 745. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/745-2020-%D0%BF#Text>

140 Про розміри та порядок оплати праці спеціалістів, експертів і технічних працівників, які залучаються до роботи у виборчих комісіях по виборах народних депутатів України, комісіях всеукраїнського референдуму для організаційного, правового, технічного забезпечення здійснення повноважень зазначених комісі: постанова КМУ від 4 лютого 2003 р. № 213. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/233553___655015

141 Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 641: постанова КМУ від 4.09.2020 р. № 846. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/846-2020-%D0%BF#Text>

142 Про Порядок організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів : постанова ЦВК від 10 серпня 2020 року № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0173359-20#Text>

143 Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів : постанова ЦВК від 21 серпня 2020 року № 192. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0192359-20#Text>

144 Про форми виборчої документації, рекомендовані для використання під час організації підготовки та проведення місцевих виборів: постанова ЦВК від 14 серпня 2020 року № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0177359-20>

145 Про форми подань щодо кандидатур до складу виборчих комісій, які здійснюють підготовку та проведення місцевих виборів: постанова ЦВК від 24 липня 2020 року № 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0137359-20#Text>

146 Про Порядок проведення жеребкування щодо включення кандидатур до складу дільничних виборчих комісій з місцевих виборів: постанова ЦВК від 25 червня 2020 року № 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114359-20>

147 Про порядок утворення виборчих дільниць на постійній основі, їх тимчасового закриття, ліквідації та внесення змін до відомостей про утворені виборчі дільниць: постанова ЦВК від 25 червня 2020 року № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0116359-20#Text>

148 Про тимчасове закриття спеціальних виборчих дільниць, які існують на постійній основі: постанова ЦВК від 08 серпня 2020 № 169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0169359-20#Text>

149 Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування на виборах:

постанова ЦВК від 25 червня 2020 року № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0124359-20#Text>

150 Про затвердження середніх норм видатків територіальних та дільничних виборчих комісій на підготовку та проведення місцевих виборів: постанова ЦВК від 14 серпня 2020 року № 178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0178359-20#Text>

151 Про порядок акредитації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах: постанова ЦВК від 28 серпня 2020 року № 205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0205359-20#Text>

152 Про Порядок проведення жеребкування щодо визначення номерів місцевих організацій політичних партій для розміщення їх назв у виборчому бюлетені з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад для голосування в багатомандатному виборчому окрузі: постанова ЦВК від 25 червня 2020 року № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0164359-15#Text>

153 Про порядок інформування Центральної виборчої комісії про перебіг виборчого процесу :постанова ЦВК від 25 серпня 2020 року № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0200359-20#Text>

154 Про Пропозиції щодо законодавчого врегулювання особливостей організації підготовки та проведення виборів у період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України особливо небезпечних і небезпечних інфекційних захворювань, та вдосконалення окремих положень виборчого законодавства: постанова ЦВК від 14 вересня 2020 року № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0257359-20#Text>

155 Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 № 1024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-%D0%BF#Text>

156 Про утворення Національної поліції України : постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2015-%D0%BF#Text>

157 Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>

158 Про затвердження Інструкції з автоматизованого обліку адміністративних правопорушень: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 4 лип. 2016 р. № 595. *Офіційний вісник України*. 2016. № 63. Ст. 2139.

159 Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: наказ МВС від 01.02.2016 № 70. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>

160 Кальна А. В. Проблеми реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 18 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 303–306.

161 Гуржій Т. О. Місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування. *Право України*. 2006. № 4. С. 29 – 31.

162 Гагай П.С. Адміністративно-правова кваліфікація та її зв'язок з адміністративним процесом. *Форум Права*. 2009. № 1. С. 99-104.

163 Ключниченко А.П. Административная ответственность за правонарушения подведомственные органам внутренних дел: Лекция. Киев : КВШ МВД СССР, 1975. 42 с.

164 Остапенко О.І. Кваліфікація адміністративних правопорушень. Львів : Львівський ін-т внутр. справ при НАВС. 2000 р. 173 с.

165 Кальна А. В. Класифікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності*

публічної адміністрації: матеріали XVI науково-практичного семінару (Київ, 21 жовтня 2021 року). Київ, 2021. С. 79-82

166 Бахрах Д.Н. Административная ответственность граждан в СССР: Учеб. пособие. Свердловск: Изд. Урал. ун-та, 1989. 204 с.

167 Князев С.Д. Предвыборная агитация: правила проведения и ответственность за их нарушение. *Вестник Центральной избирательной комиссии*. 1999. № 7. С. 52-61.

168 Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.

169 Душин И., Сысун А., Ложкин Б. Выборы: технологии избирательных кампаний. Харьков: РА, 1998. 160 с.

170 Нельга О.В. Правове регулювання та основні напрями вдосконалення процесу ведення агітації під час виборів народних депутатів України. *Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення*. Київ, 13-15 листопада 2002 року (доповіді, виступи, рекомендації). Київ : Нора-друк, 2003. 504 с.

171 Барабаш О., Кальченко С. Передвиборна агітація: досвід та перспективи участі ЗМІ. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. №1(1). С. 65-69.

172 Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 8. Ст. 62

173 Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

174 Постанова Броварського міськрайонного суду Київської області від 10 лютого 2021 року у справі № 361/516/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95851073>

175 Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: Монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.

176 Коваль Л.В. Административно-деликтное отношение. Киев, 1979. 231 с.

177 Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 52. Ст. 490.

178 Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 33. Ст. 175.

179 Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>

180 Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № 40-44 . Ст.356.

181 Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1997. № 50. Ст. 302.

182 Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 1. Ст. 1.

183 Гришина Н.В. Вдосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності в праві України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених*: зб.наук. праць. Харків: Видавництво ХНУВС, 2006. С. 66 – 69.

184 Коліушко І., Банчук О. Поняття адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення в сучасному українському праві. *Право України*. 2008. № 4. С. 31–36.

185 Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 733 с.

186 Гаращук В. В. Адміністративна відповідальність: поняття, сутність та значення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2017. № 2 (34). С. 98–103.

187 Демський Е.Ф., Ковальський В.С., Демський С.Е. До питання про відповідальність юридичних осіб. *Вісник господарського судочинства*. 2002. № 4. С. 168-176.

188 Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

189 Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII. Відомості Верховної Ради. 1994. № 10. Ст. 43.

190 Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків): Навчальний посібник / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора І.П. Голосніченка. Київ : КІВС, 2002. 141с.

191 Гришина Н.В. Суб'єкти відповідальності за вчинення адміністративних проступків. *Право і безпека*. 2006. № 5'3. С. 42.

192 Зима О.А. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф. дис...канд. юрид. наук. Харків, 2001. 19 с.

193 Удод М.В., Літус О.Г . Адміністративна відповідальність юридичних осіб. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Право: науковий журнал. 2010. № 1. С. 90–95.

194 Pendiura M., Pylypenko S., Serbina N., Pluhaty M., Tovpyha L.

Legal regulation of the police: international aspects. *Cuestiones Politicas*.

Vol. 40 N° 72, 2022. P. 125-144

195 Spivak M., Pluhaty M., Kochubei L., Nekriach A., Matchuk S. Features of public electoral administration in situation of pandemic. *Amazonia Investiga*. Volume 10 - Issue 47, 2021. P. 54-61

196 Адміністративна відповідальність : курс лекцій / за ред. О.В. Кузьменко. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 568 с.

197 Кальна А. В. Стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали

міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 04 листоп. 2021 р.) – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 262–271.

198 Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України: навчальний посібник / за заг. ред. О.І. Безпалової. Харків: ХНУВС, 2021. 468 с.

199 Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ України. Загальна частина / Є.М. Моїсєєв, Ю.І. Римаренко, В.І. Олефір та ін. Київ : КНТ, 2008. 520 с.

200 Гусаров С. М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ України : навч. посіб. Київ : Ніка Нова, 2011. 360 с.

201 Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Глуховері. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 264 с.

202 Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. Херсон : ОЛДПЛЮС, 2018. 446 с.

203 Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції : навч. посіб. / авт. кол. С.Ф. Константинов, С.Г. Братель. В.О. Басс та ін. Київ : Центр учб. літ., 2016. 336 с.

204 Колпаков В.К. Структура адміністративно-деліктного процесу. *Юридична Україна*. 2005. № 4. С. 23-30.

205 Постанова Верховного Суду від 31.10.2018 у справі № 489/1525/16-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71938755#>

206 Гончарук С.Т. Проблеми удосконалення провадження по справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник НАВСУ*. 1998. № 4. С. 49-53.

207 Константинов С.Ф. Адміністративно-правозастосовча діяльність органів внутрішніх справ та шляхи її удосконалення: *Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення* : матеріали

міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч., 7-8 грудня 2006. Сімферополь, 2006. Ч.1. С 141-145.

208 Колпаков В.К. Теоретичний вимір законодавчого регулювання порушення справи про адміністративний проступок. *Право України*. 2005. № 2. С. 10-14.

209 Коваль Л. В. Адміністративне право України: Курс лекцій (Загальна частина). Київ : Основи, 1994. 154 с.

210 Шатрава С. О. Юрисдикційні та контрольно-наглядові повноваження органів внутрішніх справ: поняття, сутність та мінімізація корупційних ризиків під час їх здійснення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2015. Вип. 17. Т. 1. С. 87–89.

211 Кальна А. В. Принципи та структура проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. Випуск № 1 (15). С. 95-103. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-95-103](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-95-103)

212 Перепелюк В.Г. Адміністративний процес. Загальна частина: Навчальний посібник. 2-ге видання, змінене і доповнене. Київ: “Центр навчальної літератури”, 2004. 368 с.

213 Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>

214 Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

215 Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення: навч. посіб. / О.В. Кузьменко, М.В. Плугатир, І.Д. Пастух та ін.; заг. ред. О.В. Кузьменко. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 388 с.

216 Панасюк О.В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07. Київ, 2021. 535 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати анкетування поліцейських стосовно адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу

З метою вивчення особливостей адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері обігу виборчого процесу було проведено анкетування 242 поліцейських. Опитування здійснено в наступних регіонах України: Вінницькій, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Київській, Одеській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Черкаській, Чернігівській областях та м. Києві.

Метою анкетування стало: з'ясувати думку респондентів щодо проблем адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері обігу виборчого процесу, на підставі чого підтвердити чи спростувати результати проведеного дисертаційного дослідження, а також використати отримані відомості для формулювання висновків і розроблення пропозицій (рекомендацій) з удосконалення положень адміністративного законодавства.

Підстави для анкетування: наявність у респондентів досвіду практичної роботи, професійності й компетентності, а також сформованої позиції (думки) та власного уявлення щодо питань, які поставлено в анкеті.

Форма анкетування: письмова, шляхом заповнення/давання відповідей респондентами.

Час для відповіді на одну анкету респондентом: 15–20 хв.

Структура анкети: 12 питань із пропонованими відповідями, які різняться за спрямуванням і змістом.

Зміст пропонованих питань ґрунтується на отриманих за результатами дисертаційного дослідження персональних результатах, дискусійних

положеннях, що мають бути спростовані чи підтверджені респондентами, позиціях, рейтинг яких має бути визначено чи уточнено, тощо.

№ з/п	Досліджуване питання	Можливі варіанти відповідей	Результат	
			К-ть осіб	%
1.	В яких підрозділах поліції Ви працюєте?	підрозділи превенції	157	65 %
		патрульна поліція	61	25 %
		інші підрозділи поліції	24	10 %
2.	Стаж службової діяльності?	до 3 років	116	48 %
		від 3 до 5 років	82	34 %
		від 5 до 10 років	29	12 %
		понад 10 років	15	6 %
3.	Які порушення у сфері виборчого процесу є найбільш поширеними?	адміністративні	169	70 %
		кримінальні	53	22 %
		важко відповісти	20	8 %
4.	Які чинники сприяють підвищенню кількості виборчого процесу?	відсутність відповідних повноважень у правоохоронних органів щодо протидії даним правопорушенням	51	21 %
		відсутність належної взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами	75	31 %
		недосконалість відповідного адміністративно-правового регулювання	116	48 %
5.	Які чинники впливають на високий рівень кількості правопорушень у виборчого процесу?	неефективна робота правоохоронних органів	41	17 %
		недосконалість відповідного адміністративно-правового регулювання	143	59 %
		недбалість або особиста зацікавленість представників правоохоронних органів	58	24 %

6.	Які чинники ускладнюють виявлення та запобігання правопорушенням у сфері виборчого процесу?	недосконалість та суперечливість чинного законодавства у сфері виборчого процесу	145	60 %
		відсутність сучасних науково обґрунтованих методик виявлення та запобігання правопорушенням у сфері виборчого процесу	36	15%
		інші фактори	61	25%
7.	З яких джерел найчастіше стає відомо про правопорушення у сфері виборчого процесу?	виявляються безпосередньо поліцією	48	20 %
		із заяв і звернень громадян	182	75 %
		з інших джерел	12	5%
8.	Чи потребують змін, на Вашу думку, нормативно-правові акти, зокрема КУпАП?	так	186	77 %
		ні	32	13 %
		важко відповісти	24	10 %
9.	Чи достатній розмір покарань за правопорушення у сфері обігу підакцизних товарів?	так	73	30 %
		ні	150	62 %
		важко відповісти	19	8 %
10.	Як ви можете оцінити ефективність здійснення протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу?	висока	53	22 %
		середня	145	60 %
		низька	44	18 %
11.	Чи проходили Ви тренінги, курси підвищення кваліфікації щодо протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу?	так	48	20 %
		ні	186	77 %
		важко відповісти	8	3 %
12.	Як Ви оцінюєте власні професійні якості щодо ефективності протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу?	достатні для проведення кваліфікованої роботи	51	21 %
		добрі, але необхідне підвищення кваліфікації	140	58 %
		вимагають обов'язкового підвищення кваліфікації	51	21 %

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Національної академії

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук,

професор

Станіслав ГУСАРЄВ

14.04.2023 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ Кальної Анастасії Володимирівни на тему «Адміністративно-правова протидія органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу» у освітній процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук Колодейчак Станіслави Іванівни (голова комісії); завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, доктора юридичних наук, доцента Пастуха Ігоря Дмитровича; професора кафедри публічного управління та адміністрування, кандидата юридичних наук, доцента Лупало Олександра Анатолійовича, склала цей акт про те, що матеріали дисертації ад'юнкта кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ Кальної А.В. за темою «Адміністративно-правова протидія органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу» впроваджені у освітній процес академії, зокрема:

1. Праці, опубліковані за результатами дослідження Кальної А.В., використовуються під час підготовки до проведення лекційних, семінарських та практичних занять із здобувачами вищої освіти з навчальних дисциплін «Адміністративна відповідальність», «Адміністративно-деліктне право та процес», «Адміністративний процес», «Відповідальність в публічному адмініструванні».

2. Результати дисертаційного дослідження Кальної А.В. відображені у науково-практичних та навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовані такі публікації:

Кальна А. В. Методологічні засади дослідження адміністративно-деліктних правовідносин у сфері виборчого процесу. *Економіка, фінанси, право*. 2022. № 12. С. 26-30. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.12.5>;

Кальна А. В. Діяльність поліції щодо протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 431-434. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/103>;

Кальна А. В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові перспективи*. 2022. № 12 (30). С. 336-345. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12\(30\)-336-345](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12(30)-336-345);

Кальна А. В. Поняття та ознаки адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 14 (14). С. 11-20. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14\(14\)-11-20](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14(14)-11-20);

Кальна А. В. Принципи та структура проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. Випуск № 1 (15). С. 95-103. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-95-103](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-95-103);

Кальна А. В. Протидія правопорушенням у сфері виборчого процесу в країнах Європейського Союзу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1 (7). С. 253-262. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-253-262](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-253-262)

Кальна А. В. Корупція у сфері виборчого процесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 грудня 2020 р.) : Ч. 2. Київ, 2020. С. 301-303;

Кальна А. В. Класифікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації*: матеріали XVI науково-практичного семінару (Київ, 21 жовтня 2021 року). Київ, 2021. С. 79-82;

Кальна А. В. Стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодні та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 04 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 262–271;

Кальна А. В. Проблеми реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Актуальні проблеми*

кримінального права : матеріали XII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 18 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 303–306;

Кальна А. В. Поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ, 2022. С. 203–207.

3. Зазначені праці підтверджують належний теоретичний і навчально-методичний рівень, актуальність обраної тематики, фахову підготовку дослідження Кальної А.В. за темою «Адміністративно-правова протидія органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу», а також практичну значимість роботи та можливість використання результатів дисертаційного дослідження при викладанні вище зазначених дисциплін.

Голова комісії:

Станіслава КОЛОДЕЙЧАК

Члени комісії:

Ігор ПАСТУХ

Олександр ЛУПАЛО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
2023 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта
кафедри публічного управління та адміністрування Національної
академії внутрішніх справ Кальної Анастасії Володимирівни
на тему «Адміністративно-правова протидія органами Національної
поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу»
у науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Корольчука Віктора Володимировича (голова комісії), заступника начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Калиновського Олександра Валерійовича доцента кафедри публічного управління та адміністрування, кандидата юридичних наук, доцента Савранчук Людмили Леонідівни, склала цей акт про те, що матеріали дисертації ад'юнкта кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ Кальної А.В. за темою «Адміністративно-правова протидія органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній діяльності Національної академії внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень з питань удосконалення адміністративно-правового механізму протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції.

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності працівників, викладачів, докторантів та ад'юнктів кафедр публічного управління та адміністрування, поліцейського права та відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, які містяться у наступних опублікованих джерелах:

Кальна А. В. Методологічні засади дослідження адміністративно-деліктних правовідносин у сфері виборчого процесу. *Економіка, фінанси, право*. 2022. № 12. С. 26-30. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.12.5>;

Кальна А. В. Діяльність поліції щодо протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 431-434. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/103>;

Кальна А. В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові перспективи*. 2022. № 12 (30). С. 336-345. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12\(30\)-336-345](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12(30)-336-345);

Кальна А. В. Поняття та ознаки адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 14 (14). С. 11-20. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14\(14\)-11-20](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14(14)-11-20);

Кальна А. В. Принципи та структура проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. Випуск № 1 (15). С. 95-103. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-95-103](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-95-103);

Кальна А. В. Протидія правопорушенням у сфері виборчого процесу в країнах Європейського Союзу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1 (7). С. 253-262. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-253-262](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-253-262)

Кальна А. В. Корупція у сфер виборчого процесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 грудня 2020 р.) : Ч. 2. Київ, 2020. С. 301-303;

Кальна А. В. Класифікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації*: матеріали XVI науково-практичного семінару (Київ, 21 жовтня 2021 року). Київ, 2021. С. 79-82;

Кальна А. В. Стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодні та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 04 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 262–271;

Кальна А. В. Проблеми реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 18 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 303–306;

Кальна А. В. Поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ, 2022. С. 203–207.

ВИСНОВОК

Матеріали дисертації ад'юнкта кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ Кальної А.В. за темою «Адміністративно-правова протидія органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу» вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ, під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань удосконалення адміністративно-правового механізму протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції.

Голова комісії:

Віктор КОРОЛЬЧУК

Члени комісії:

Олександр КАЛИНОВСЬКИЙ

Людмила САВРАНЧУК

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Т. в. о. начальника ГУНП у м. Києві
 подковник поліції

 Дмитро ШУМЕЙКО
 2023 року

Акт
впровадження у практичну діяльність
Головного управління Національної поліції у м. Києві
матеріалів дисертаційного дослідження Кальної Анастасії Володимирівни
на тему: «Адміністративно-правова протидія правопорушенням у сфері
виборчого процесу органами Національної поліції»

Комісія в складі: голова комісії – старший юрисконсульт відділу правового забезпечення ГУНП у м. Києві, старший лейтенант поліції Панченко Богдан Сергійович, члени комісії – старший юрисконсульт ВПЗ ГУНП у м. Києві, старший лейтенант поліції Лисенко Влада Олексіївна; провідний інспектор ВПЗ ГУНП у м. Києві Федчук Богдана Богданівна, склали даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження Кальної Анастасії Володимирівни на тему: «Адміністративно-правова протидія правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, у вигляді пропозицій щодо удосконалення механізму адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу органами Національної поліції. У роботі проаналізовано практичну діяльність органів Національної поліції як суб'єктів протидії правопорушенням у сфері виборчого процесу, виділено низку недоліків адміністративно-правозастосувальній діяльності поліції та запропоновано низку заходів щодо їх усунення. Проаналізовано систему нормативно-правових актів, що врегульовують питання протидії органами Національної поліції правопорушенням у сфері виборчого процесу, на підставі чого запропоновано внесення змін до законодавства щодо визначення підвідомчості справ про

адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу, а також щодо скорочення строків розгляду справ про зазначені адміністративні правопорушення.

На підставі вивчення обґрунтувань запропонованих автором пропозицій засвідчуємо, що отримані за результатами проведеного дисертаційного дослідження висновки, мають необхідний теоретичний рівень та практичну значимість та можуть бути використані в практичній діяльності Головного управління Національної поліції у м. Києві, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Голова комісії:

Старший юрисконсульт
ВПЗ ГУНП у м. Києві
старший лейтенант поліції

Богдан ПАНЧЕНКО

Члени комісії:

Старший юрисконсульт
ВПЗ ГУНП у м. Києві
старший лейтенант поліції

Влада ЛИСЕНКО

Провідний інспектор
ВПЗ ГУНП у м. Києві

Богдана ФЕДЧУК

Додаток В

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кальна А. В. Методологічні засади дослідження адміністративно-деліктних правовідносин у сфері виборчого процесу. *Економіка, фінанси, право*. 2022. № 12. С. 26-30. URL: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.12.5>
2. Кальна А. В. Діяльність поліції щодо протидії адміністративним правопорушенням у сфері виборчого процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 431-434. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/103>
3. Кальна А. В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові перспективи*. 2022. № 12 (30). С. 336-345. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12\(30\)-336-345](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12(30)-336-345)
4. Кальна А. В. Поняття та ознаки адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 14 (14). С. 11-20. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14\(14\)-11-20](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-14(14)-11-20)
5. Кальна А. В. Принципи та структура проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. Випуск № 1 (15). С. 95-103. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-95-103](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-95-103)
6. Кальна А. В. Протидія правопорушенням у сфері виборчого процесу в країнах Європейського Союзу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1 (7). С. 253-262. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-253-262](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-253-262)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кальна А. В. Корупція у сфері виборчого процесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 грудня 2020 р.) : Ч. 2. Київ, 2020. С. 301-303

2. Кальна А. В. Класифікація адміністративних правопорушень у сфері виборчого процесу. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації*: матеріали XVI науково-практичного семінару (Київ, 21 жовтня 2021 року). Київ, 2021. С. 79-82

3. Кальна А. В. Стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 04 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 262–271.

4. Кальна А. В. Проблеми реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчого процесу. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 18 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 303–306.

5. Кальна А. В. Поняття адміністративного правопорушення у сфері виборчого процесу. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ, 2022. С. 203–207.